

“...ГАСПАДЫНЯЙ НА РОДНАЙ ЗЯМЛІ”

Генадзь БУРАЎКІН: “Калі ставіцца пад пагрозу лёс дзяржавы, нацыі, мова, безумоўна, робіцца нечым большым, чым уласна мова. Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч не проста пісалі — яны абуджалі людзей, вучылі іх, натхнялі на барацьбу за свае правы. На беларускай мове выказвае вельмі сучасныя, мудрыя думкі Васіль Быкаў... Вядома, што Купала выдатна ведаў польскую мову, пісаў нават па-польску, Багдановіч пісаў і па-руску. Аднак самае лепшае, самае істотнае, самае важнае яны казалі па-беларуску. Толькі на роднай мове найбольш поўна праяўляецца дух, сутнасць генія”.

5

“І НА СЭРЦЫ ЗНОЎ МНЕ СТАЛА ГОРНА...”

Вершы Хведара ЖЫЧКІ

8

АНЁЛ-АХОЎНІК

Апавяданне Раісы БАРАВІКОВАЙ

9, 12

ЭКСПАНАТЫ ЗНЯВЕЧАНАЙ СВАБОДЫ

Навум ЦЫПІС: “Калі ўспрымаць гэту выставу, правільней тое, што яна экспануе, як дзеянне ва ўмовах безвыходнасці, выключыўшы з яго элемент пратэсту, то як мастацтва, як літаратура — не шмат што прыцягнула б увагу...”

16

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на наш штотыднёвік на другі квартал 1999 года. На “ЛіМ” можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні. Кошт падпіскі на месяц — 70 тысяч рублёў, на два месяцы — 140 тысяч рублёў.

Наш індэкс — **63856**.

Пасланцам лёсу — вечная ўдзячнасць

Да стагоддзя з дня нараджэння Лідзіі РЖЭЦКАЙ і Льва ЛІТВІНАВА

Усё менш застаецца тэатралаў, якія глыбока перажывалі і ўспрымалі важныя эстэтычныя і маральна-этычныя імпульсы ад тых мастацкіх вобразаў, ад тых тэатральных увасабленняў чалавечых тыпаў, што ствараліся з удзелам гэтых выдатных дзеячаў беларускай драматычнай сцэны. Спектакль — з’ява, якая жыве і раскрываецца ва ўсім багацці пачуццёвага характава толькі ў непасрэдных

кантактах і супольна артыстамі з гледачамі. І застаецца ў памяці, у сэрцы як тых, хто дзейнічае на падмостках, так і заўсёднай партэра і галёркі ў тэатры. Аб гэтым — апавед ветэрана нашага Купалаўскага тэатра.

(Працяг на стар. 10—11)

На здымку: Лідзія РЖЭЦКАЯ.

Фота Ул. КРУКА

Экран тэлебачання — акно ў свет. Блізкі і далёкі. Без яго, як без вады, — ні туды і ні сюды. І мы сядзім ля сваіх скрынак і глядзім. У вёсцы і ў горадзе. Толькі ж вось глядзець мясцовы канал ТБ — і сумна, і горка, і прыкра. А глядзець гэты канал, які мае пашанотнае найменне "Беларускае тэлебачанне", свядомаму беларусу наогул балюча. Бо беларускае яго вельмі адносна. Не аднабокая нават, а нейкая скасабочаная. Дэкаратыўная, ці што? Слову беларускаму тут вельмі нятульня. Як падчарцы пры мачасе: вымушана трыццаць. Нават дыктары-вядучыя раз-пораз пераходзяць на рускую мову, ёсць на тое прычыны ці няма. А так званы жывы эфір наогул ігнаруе беларускую мову. Сядзяць, скажам, на экране мытнікі Беларускай дзяржавы на чале з намеснікам старшыні Дзяржкамтэта (альбо работнікі Беларускага металургічнага завода на чале з генеральным дырэктарам), і за ўсю перадачу ніхто з іх не абзавецца беларускім словам, хоць большасць удзельнікаў яе — дзеці гэтай зямлі. Не абмовіцца беларускім словам і ніхто з двух-трох дзесяткаў будучых актёраў і рэжысёраў беларускага тэатра на чале са сваёй акадэмічнай настаўніцай. Другі-трэці год не азваецца з тэлеэкрана беларускім словам ніводзін беларускі чыноўнік — ад самага высокага рангу да найніжэйшага, сельсавецка-калгаснага... Зрэшты, якія могуць быць прэтэнзіі? БТ усяго толькі адлюстроўвае рэаліі нашага сённяшняга жыцця. Ці стараецца, каб гэтыя рэаліі былі акурат такія...

ВІЗИТ ТЫДНЯ

Адбыўся кароткатэрміновы і досыць небяспечны (НАТА не гарантвала бяспеку палёту) візіт прэзідэнта РБ у Югаславію. Ён, як каментуе друк і ТБ, пакінуў больш пытанняў, чым адказаў. Такіх, напрыклад: гэта быў візіт падтрымкі Югаславіі ці паездка пасрэдняка між Масквою і Бялградом? А яшчэ больш пытанняў выклікае ініцыятыва Мілошавіча аб далучэнні Югаславіі да Саюза Беларусі і Расіі. Яе рацыянальнасць, апраўданасць і эфектыўнасць выклікаюць у журналістаў і палітыкаў сумненні...

ТЫТУНЁК ТЫДНЯ

Газеты паведамляюць, што сёлета ўпершыню ў нашай краіне тры калгасы Пінскага раёна правядуць на плошчы ў 300 гектараў эксперымент па прамысловым вырошчванні тытуню. Што ж, тытунь на прамысловай аснове мо і сапраўды навіна для Беларусі, але толькі не сама гэтая расліна. Яе здаўна садзілі на гародах нашы дзяды і прадзеды і са смакам куралі не прывазны, а свой духмяны мултанок. Дык, можа, і пінскі прамысловы тытунёк будзе не горшы за турэцкі, балгарскі ды кубінскі, купляць які ў нас няма за што?

ПРАДОЎЖКА ТЫДНЯ

У чарговы раз прадоўжаны тэрмін абарачэння чэкаў "Маёмасць", які першапачаткова быў вызначаны законам "Аб раздзяржаўленні і прыватызацыі" да 1 ліпеня сёлета года. Зараз на руках у людзей яшчэ знаходзяцца каля 270 мільёнаў чэкаў. Не прыносяць аніякай карысці чэкі "Маёмасць" і тым сваім уладальнікам, якія паспелі іх нейкім чынам скарыстаць. Чэкавая прыватызацыя, па ўсім відаць, і ў нас скончыцца такім жа "пшыкам", як і ў Расіі. Ці не па гэтай прычыне новы тэрмін абарачэння чэкаў наогул не вызначаны...

СВЕДЧАННЕ ТЫДНЯ

Незалежны інстытут сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў правёў апытанне адносна дачыненняў нашых людзей з рынкам. Выявіліся дзіўныя, узаемавыключальныя тэндэнцыі. Амаль 84 працэнты апытаных — за шырокі выбар якасных тавараў і паслуг па рынковых цэнах, а сярод маладых людзей гэты працэнт дасягае аж 96 працэнтаў. Аднак жа адначасова амаль 70 працэнтаў апытаных — за дзяржаўнае рэгуляванне цэн. Вось такія мы: хочам мець ад рынковай эканомікі ўсё станоўчае, звязанае з ёю (шырокі выбар якасных тавараў і паслуг, высокая заробкі і г.д.), але пазбегнуць пры гэтым яе выдаткаў (магчымае страціць працу, неабходнасць актыўна шукаць заробак, пастаянна павышаць кваліфікацыю і г.д.). Адным словам, мы ўсё ішчэ савецкія...

ПРАЎДА ТЫДНЯ

Сёлета паводка нарабіла шмат бяды. Тысячы людзей на сваіх селішчах пасля яе — як пасля вайны: не ведаюць, за што зачэпіць рукі. Абяцаная дапамога дзяржавы? Так, дапамога аказана і аказваецца. Аднак суднасны памераў бяды і дапамогі вельмі неадпаведныя. Так, агульная ацэнка нанесеных страт на Гомельшчыне вызначаецца ў 800 мільярдаў рублёў, а на дапамогу пацярпелым выдзелена 53 мільярды. Пра гэта красамоўна сказала жыхарка вёскі Азяраны Жыткіўскага раёна, словы якой прыводзіць карэспандэнт "Народнай газеты": "А што гэты мільён? Боты рыбацкія два мільёны каштуюць. Лепш бы ўзялі гэтыя грошы, з нас пакрысе сабралі ды агарадзілі б вёскі дамбамі — бо рана ці позна вада зноў прыйдзе". Святая прастата ці святая праўда?

КАНЬЯК ТЫДНЯ

Куды падзеліся 40 бутэлек каньяку "Белы бусел", якія былі канфіскаваны ў доме былога старшыні "Рассвета" В.Старавойтава? Гэтым пацікавілася адвакат падсуднага В.Страмкоўская. нагадаўшы, што такім жа каньяком частаваліся госці на дні нараджэння следчага А.Смаленцава. Гэта было ўспрынята як "паклёп" на следства, і супраць адваката трэці раз узбуджана крымінальная справа. Карэспандэнт газеты "Навіны" В.Страмкоўская патлумачыла: "Канфіскаваны каньяк цягне больш чым на сто мільёнаў рублёў. Па рашэнні суда гэтыя грошы можа атрымаць казна, але калі рэчы раскрадуць, што вяртаць дзяржаве? Таму я не разумею, у чым мая віна, калі я прашу разабрацца з тым, як захоўваецца гэтая "маёмасць". Здаецца, цалкам лагічна...

ПОШУК ТЫДНЯ

Вось ужо тыдзень ідзе пошук збеглай Тамары Віннікавай — былога старшыні Нацбанка. Сцвярджаецца, што пошук ідзе без шуму, але прафесійна. Але ў такім разе ў галовах людзей узнікае пытанне: чаму ж тады пошук гэты безвыніковы? І ў грамадстве пачынаюць абгаворвацца самыя розныя, ажно да неверагодных, версіі: што Т.Віннікавай дапамаглі ўцячы, у тым ліку самі ж ахоўнікі, што яна адкупілася, што яе выкралі, што яе ўжо наогул няма на свеце... Калі ж прафесіяналы скажуць сваё важнае слова?

Днямі завяршыўся Міжнародны музычны фестываль "Мінская вясна". Нагадаем, што сёлета ён прысвечаны Яе Вялікасці скрыпцы. Многія канцэрты поўніліся творчай энергіяй маладых выканаўцаў. Апроч струнікаў — выхаванцаў Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі, студэнтаў Акадэміі, нашых гасцей з Расіі ды з Францыі, ярка паказалі сябе піяністы. Была вялікая цікавасць публікі, быў святочны настрой, быў сапраўдны бляск майстэрства на канцэрце маладых "зорак" Беларускай фартэпіяннай школы — Андрэя Сікорскага, Юрыя Блінова, Іосіфа Сяргея, Андрэя Паначэўнага, Канстанціна Красніцкага, Сяргея Смірнова, якія перад гэтым трыумфавалі ў Брэсце, дзе, як вядома, прайшоў 1 Міжнародны фестываль-конкурс піяністаў.

Адметнасцю "Вясны" сталіся і радасць спатканняў з мастацтвам юных, і ўвага да сталых майстроў.

Кранальнай атрымалася сустрэча мінчукоў з Аляксандрам Крамаровым — колішнім нашым суайчыннікам, цяпер германскім скрыпачом. Цёпла прымалі заўсёднікі сталічнай філармоніі прафесара Эдуарда Грача — саліста, настаўніка, стваральніка і мастацкага кіраўніка камернага аркестра "Масковія". Захаваўца ў памяці меламаў два першыя фестывальныя канцэрты, якія нашы знаныя госці Наталля Гутман ды Эліса Вірсаладзе па ўласнай ініцыятыве далі ў памяць пра беларускага сябра і калегу Юрыя Цырука. Дзіўны збег акалічнасцяў! Менавіта ў дні нашага фестывалю па ГРТ прайшла прэм'ера французскага дакументальнага фільма "Рыхтэр, няскораны". Узрушаныя тэлегледачы, абменьваючыся назаўтра ўражаннямі ад пачутага-пабачанага на экране, асабліва адзначалі унікальныя кадры супольнага выступлення Рыхтэра з Дзяржаўным камерным аркестрам

Беларусі пад кіраўніцтвам Юрыя Цырука: Масква, Музей выяўленчых мастацтваў, "Снежаныя вечары"... Знаёмыя твары музыкантаў. Цырук, Рыхтэр. Праграма, якую сёй-той з нас меў шчасце наведаць у Мінску...

Заклучны сімфанічны канцэрт у Беларускай дзяржаўнай філармоніі прайшоў пад кіраўніцтвам прафесара Генадзя Праватарава. Увага і павага да традыцый, пераёмнасць пакаленняў, радасны і трывожны настрой, які часцяком прыходзіць да нас увесну, — многае ўвабраў у сябе той вечар. Гучалі незабыўныя творы Ф.Шуберта і Я.Сібелюса, гучала новая музыка С.Бельцокова. У яго "Канцэрце для чатырох" саліравалі флейтыстка Даша Бельцокова, скрыпачка Лідзія Дабрынец, піяніст Сяргей Смірноў, вяланчэліст Дзмітрый Цыпкін — маладосці і надзея беларускага выканальніцкага мастацтва.

С.Б.

ВЫСТАВЫ

Вайна — зблізку

"Мая чужая вайна" — так называюць сваю фотавыставу Ігар Пешахонаў. Вайну ў Афганістане ён бачыў не здалёк. Яму давялося браць непасрэдны ўдзел у баявых акцыях "абмежаванага вайсковага кантынгенту". Першае, аб чым пытаюцца наведвальнікі, гэта тое, якім чынам Ігар здолеў зрабіць гэты фоталетапіс. Вядома, што ў раёне баявых дзеянняў забаронена весці дзённікі, фатаграфаванне і гэтак далей. За гэтым павінны пільна сачыць так званыя "асабісты". Тым не менш, немалую колькасць негатываў Ігар Пешахонаў даслаў дадому праз палявую пошту... Іншы раз даслаць гэтую "кантрабанду" ў СССР яму дапамагалі афіцэры ягонага часці, з якімі ён меў амаль што сяброўскія дачыненні. Рэч у тым, што сярод іх таксама былі

фотааматары, якім так і карцела ў парушэнне загаду фіксаваць на стужцы гэтую чужую краіну і сваю прысутнасць у ёй. Парады Ігара, прафесійнага фатографа, былі ім вельмі дарэчы...

Штосьці здымаў салдат для вайскавай нагляднай агітацыі. Напрыклад, сцэны палітвучобы ў баявых умовах, афіцыйныя ўрачыстасці з удзелам савецкіх і афганскіх вайскоўцаў. Цяпер гэтыя кадры глядзяцца ў іншым кантэксце і яшчэ болей падкрэсліваюць абсурднасць той вайны.

На здымках фотавыставы няма баёў. Гэта хутчэй побыт. Калі, зразумела, паняці "побыт" і "баявыя дзеянні" ўвогуле стасуюцца. Але, зрэшты, і ў турме, і на вайне людзі неяк атабарваюцца, неяк жывуць, неяк абстаўляюць сваё

жыццё ўтульнасцямі. Гэта выстава пра тое, як людзі прыстасоўваюцца да вайны. Тут няма рытуальнай нянавісці да ворага, няма паказнога гераізму — ёсць цяжкая праца, пачуццё небяспекі і... адзіноты. А яшчэ ўсведамленне сваёй чужароднасці сярод гэтых гор і гэтага неба. Вайна — мая і чужая адначасова. "Мая", бо давялося праз яе прайсці. "Чужая" — бо непатрэбная. У такой вайне перамога і параза ў роўнай ступені бессэнсоўныя.

Ігар Пешахонаў марыць зрабіць вялікі фотаальбом. Можа, і атрымаецца... А пакуль з фоталетапісам "чужой" вайны можна пазнаёміцца ў галерэі "Nova" (бібліятэка імя Янкі Купалы).

П. В.

Ушанавалі памяць паэта

Паказальна, што падзея, якая адбылася, выклікала вялікую цікавасць у многіх людзей. На адкрыццё дошкі, якая засведчыла, што ў сталіцы з'явілася вуліца Максіма Танка, сабраліся студэнты, жыхары навакольных дамоў, прадстаўнікі прэсы, настаўнікі. Ладзілі мерапрыемства Саюз пісьменнікаў і ўпраўленне культуры Мінгарвыканкама.

Адкрываючы ўрачыстасць, намеснік старшыні творчага саюза Навум Гальпяровіч адзначыў, што адзін з выдатнейшых сыноў Беларусі па праву заняў месца сярод тых, чымі імёнамі названы вуліцы і плошчы Мінска, што ў памяці народа гэтая велічная постаць застаецца на вякі.

Старшыня камісіі па творчай

спадчыне М.Танка пісьменнік В.Рагоўша падзякаваў адміністрацыі Прэзідэнта за тое, што там з павагай і разуменнем паставіліся да ўшанавання памяці народнага паэта Беларусі.

Сваімі ўспамінамі пра Яўгена Іванавіча падзяліліся Мікола Аўрамчык і Паўлюк Прануза.

Н.К.

Звінец цымбалам і гармоніку!

У мэтах далейшага развіцця і папулярнасці традыцый народна-інструментальнай творчасці, павышэння выканальніцкага майстэрства калектываў і асобных выканаўцаў, узбагачэння іх рэпертуару, пашырэння і ўмацавання культурных сувязей паміж народамі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і Пастаўскі райвыканкам вырашылі правесці 11—13 чэрвеня 1999 года ў г. Паставы Віцебскай вобласці IV Міжнародны фестываль народнай музыкі "Звінец цымбалы і гармонік".

У фестывальных мерапрыемствах прымаюць удзел лепшыя аматарскія інструментальныя калектывы, ансамблі народнай музыкі, індывідуальныя выканаўцы на народных музычных інструментах Беларусі, Венгрыі, Літвы, Малдовы, Польшчы, Расіі, Славакіі, Украіны, Югаславіі.

Рэспубліку Беларусь прадстаўляюць творчыя дэлегацыі ад кожнай вобласці і г. Мінска. У склад дэлегацыі ўваходзяць (агульная колькасць да 30 чалавек разам з вадзіцелямі транспартных сродкаў):

- адзін інструментальны калектыв ці ансамбль народнай музыкі;
- да трох індывідуальных выканаўцаў на народных інструментах (гармонік, цымбалы, скрыпка, драўляныя духавыя інструменты, шумавыя і ўдарныя інструменты і інш.);
- інструментальны дуэт (трыо, квартэт)?
- два выканаўцы прыпевак;
- майстар па вырабе музычных інструментаў;
- спецыяліст па інструментальнаму жанру абласнога цэнтру народнай творчасці;
- кіраўнік дэлегацыі (прадстаўнік абласнога ўпраўлення культуры ці цэнтру народнай творчасці);
- замежныя краіны прадстаўляюць інструментальныя калектывы і асобныя выканаўцы ў складзе да 15 чалавек.
- Рэпертуар удзельнікаў фестывалю павінен адлюстроўваць мясцовыя асаблівасці рэгіёна, які яны прадстаўляюць.

- емстваў адбудуцца:
- прэзентацыя ўдзельнікаў (1 нумар);
- "Пастаўскі баль" (выступленне да 10 хвілін);
- конкурс "Хто каго?" сярод індывідуальных выканаўцаў: салістаў-інструменталістаў, прыпевачнікаў, сямейных ансамбляў, дуэтаў, трыо (да 10 хвілін);
- выступленні на канцэртных пляцоўках Пастаўскага раёна Віцебскай вобласці (да 1,5 гадзіны);
- удзел у гала-канцэрце.

Абласныя цэнтры народнай творчасці да 10 мая 1999 года павінны накіроўваць на адрас аргкамітэта (Міністэрства культуры, пр. Машэрава, 11, г. Мінск, 220004) па тры экзэмпляры спіска ўдзельнікаў з указаннем ролі ў складзе дэлегацыі, творчых характарыстык, твораў канцэртнай і конкурснай праграм, фотакартку (памерам 10х15 ці 13х18).

У парадку выключэння асобныя выканаўцы могуць падаваць заяўкі ў аргкамітэт, рашэнне па якіх будзе прымацца асобна.

На "Еўропе-2000" — у наступнае тысячагоддзе

...У маі 2000 года ад лісабонскага вакзала Сант-Апалонія адправіцца незвычайны цягнік — літаратурны экспрэс "Еўропа-2000". Праз Пірэнейскі паўвостраў ён накіруецца ў Францыю, а далей — у Бельгію, Германію, Польшчу, краіны Балтыі, Расію, а з Масквы зноў возьме курс на Запад. 7 ліпеня гэты цягнік прыбудзе ў сталіцу Рэспублікі Беларусь Мінск, дзе спыніцца на тры дні, а 10 ліпеня будзе ўжо ў пагранічным Брэсце, адкуль пасля кароткачасовага прыпынку накіруецца далей, у Берлін. Пасажырамі гэтага незвычайнага экспрэса стануць 220 чалавек — пісьменнікі з розных краін Еўропы (у тым ліку трое беларускіх літаратараў), а таксама тыя, хто іх суправаджае.

Арганізатары гэтай паездкі стагоддзя плануюць прапанаваць падарожнікам цікавую і разнастайную праграму. Прынамсі, у Мадрыдзе мяркуецца правесці "Свята іберыйскіх культур". У Бардо гас-

цей чакае не менш прыёмнае мерапрыемства: выстаўка "Архітэктура вінаробства" з дэгустацыяй лепшых напіткаў. Багатая культурная праграма мае адбыцца ў Парыжы: на вакзале Гар Д'Аўстэрліц выступіць тэатральная труппа "Спектакль Жаканеллі". Выстаўкі будуць наладжаны ў Луўры і ў Цэнтры Жоржа Пампіду, якія зноў адчыняцца пасля рамонту. Латвія якраз будзе святкаваць сваё 800-годдзе. Прадугледжана ўсё, каб экспрэс "улісаўся" ў гэтыя ўрачыстасці. Не застануцца ўбаку і іншыя вялікія гарады, праз якія пройдзе шлях цягніка.

А як рыхтуемся да гэтага мы, беларусы?

У краіне створаны аргкамітэт па падрыхтоўцы і правядзенні гэтых мерапрыемстваў на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь. У яго ўвайшлі прадстаўнікі міністэрстваў і ведамстваў, творчых саюзаў, Мінскага гарвыканкама і Брэсцкага аблвыканкама. На сваім першым пасяджэнні аргкамітэт абмеркаваў ас-

ноўныя накірункі работы па сустрэчы гасцей і іх размяшчэнні, а таксама стварэння для іх належнай культурнай праграмы.

Такая вялікая ўвага экспрэсу "Еўропа-2000" удзяляецца невыпадкова. Ініцыятары арганізацыі яго (каардынацыйны цэнтр знаходзіцца ў Берліне) распрацавалі праект, паводле якога прымаюцца захады аб аб'яднанні ўсіх еўрапейскіх дзяржаў у адзіную культурную прастору, а паездка ў экспрэсе і стане штуршком для кансалідацыі літаратараў з розных краін. Дарэчы, мяркуецца, што вынікам гэтай двухмесячнай паездкі стане і калектыўная кніга, якая будзе выдадзена ва ўсіх краінах Еўропы. З'явіцца яна і ў Беларусі. Мяркуецца, што гэта будзе беларускамоўны варыянт. Што да матэрыялаў, прадстаўленых у ёй, дык імі стануць разгаі ўдзельнікаў паездкі на агульную тэму "Аб Еўропе".

Н. К.

Фестывалі маладых

У вялікай зале Дома тэхнічнай і мастацкай творчасці настаўнікаў прайшоў другі гарадскі фестываль песеннай і паэтычнай творчасці школьнікаў і педагогаў "Жывы гук" і абласны маладзёжны фестываль паэзіі і аўтарскай песні. Сотні выканаўцаў паказалі свой талент, свае дасягненні ў творчасці.

Дабрачынцы — ветэранам

Вось ужо трэці год раз у месяц у абласным драматычным тэатры праходзяць дабрачынныя спектаклі для ветэранаў. Фундатар — абласное аддзяленне Партыі на-

роднай згоды. У рэпертуары — беларуская драматургія, творы рускіх класікаў. Нядаўна адбыўся спектакль паводле п'есы А. Астроўскага "Лес".

Выступае Бранскі камерны

У Гомель са сваімі праграмамі часта прыязджаюць артысты з Бранска. Асабліва цесныя сувязі ўсталяваліся паміж драматычнымі тэатрамі двух гарадоў. Днямі на сцэне Гомельскага тэатра выступіў Бранскі камерны аркестр пад кіраўніцтвам Эдуарда Амбарцумяна. У выкананні расійскіх музыкантаў прагучалі "Кармэн-Сюіта" Бізэ-Шчадрына, папулярныя творы рускіх і замежных кампазітараў.

Аляксей ШНЫПАРКОВ

Афорты Леаніда Марчанкі

Выстава, прысвечаная памяці беларускага мастака Леаніда Марчанкі, адкрылася ў Гродзенскім гісторыка-археалагічным музеі. Яе арганізацыя стала магчымай дзякуючы актыўнаму ўдзелу ўдавы майстра Ніны Паўлаўны Марчанкі. Мастак прайшоў нядоўгі, але багаты жыццёвы і творчы шлях. Шмат падарожнічаў, працаваў на Далёкай Поўначы, прайшоў ад Мурманска да Краснаярска па Вялікім Паўночным марскім шляху, вандраваў па Туркменіі, Азербайджане, Прыбалтыцы і Украіне, пабы-

ваў у Іспаніі, Польшчы, Германіі, Сірыі, Даніі. І адусюль вяртаўся з багатымі творчымі набыткамі. І ўсё ж большасць работ у ягонай спадчыне прасякнута любоўю да гэтых куткоў Беларусі. Большасць твораў Марчанкі створаны ў складанай і працаёмкай тэхніцы афорты, усе этапы якой мастак звычайна выконваў уласнаручна.

Калекцыя музея папоўнілася адной з прац мастака — літаграфіяй "Дуб. Свіцязь", якую падаравала ўдава аўтара.

Лілія НАВІЦКАЯ

Юбілей мастацкай школы

Сёлета Віцебскай мастацкай школе — 80 гадоў. Юбілей адзначаецца шырока. У выставачных залах горада адкрылася адрозна чатыры экспазіцыі. Сапраўднай падзеяй стала выстава з фондаў Мастацкага музея і прыватных калекцый.

— Да апошняга часу ў Віцебску амаль не было арыгінальных работ славуных пачынальнікаў — выкладчыкаў Віцебскага народнага мастацкага вучылішча, — адзначыла дырэктар абласнога краязнаўчага музея Вольга Акуневіч. — Дзякуючы пошукам нашых мастацтвазнаўцаў цяпер мы набылі унікальныя жывапісныя, графічныя і скульптурныя работы Д. Ягерсона, А. Рома, В. Мініна, С. Гершова, Н. Міхалапа. Усе знаходкі цяпер прадстаўлены ў Віцебскім мастацкім музеі.

Святлана ГУК

"Русалачка" на самадзейнай сцэне

У мюзікле паводле вядомай казкі Андэрсена "Русалачка", прэм'ера якая адбылася ў райцэнтры Іванава, занята каля сотні юных актэраў-вучняў музычнага аддзялення гарадской сярэдняй школы N 4. Лібрэта і музыку напісаў педагог і кампазітар Валянцін Перапёлкін, ажыццявіў пастаноўку рэжысёр Анжаліка Сацута, харэограф Уладзімір Галавін, гукаапе-

ратар Юрый Губараў і цэлая група мастакоў-дэкаратараў і касцюмераў. Матэрыяльна дапамогу ў стварэнні грандыёзнага спектакля аказалі Іванаўскі райвыканкам, а таксама бацькі школьнікаў. Прэм'ера прайшла з вялікім поспехам. Яе ўдзельнікаў горада віншавалі паўтысячы гледачоў, сярод якіх былі не толькі дзеці, але і дарослыя.

Сымон АКСЕНІН

Яшчэ раз пра спадчыну Куляшова

У Магілёўскім дзяржаўным педагогічным універсітэце днямі адбылася навукова-практычная канферэнцыя, прысвечаная паэту-земляку Аркадзію Куляшова. Выкладчыкі і студэнты гэтай навучальнай установы сустрэліся таксама з пісьменнікамі Навумам Гальпяровічам і Міколам Аўрамчыкам.

Першы прыз — у зямлячкі

Напрыканцы сакавіка ў Балгарыі праходзіў міжнародны музычны фестываль "Дыскаверы". У межах яго адбыўся традыцыйны конкурс маладых выканаўцаў. Бралі ў конкурсе ўдзел і спевакі і музыканты з Беларусі. Прыемна, што першая прэмія і спецыяльны прыз міжна-

роднага журы былі прысуджаны былой магіляўчанцы Ірыне Дарафеевай. Ёй таксама быў уручаны прыз Балгарскага нацыянальнага радыё. Ірына атрымала запрашэнне на ўдзел у музычных святах у Македоніі і на прэстыжных фестываль "Голас Азіі".

Ажылі пушкінскія творы

У Горках у ДOME народных рамёстваў прайшоў раённы конкурс жывапіснага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, прысвечаны 200-годдзю з дня нараджэння Аляксандра Пушкіна. Адмысловымі вынікамі работы самадзейных мастакоў і майстроў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва змаглі таксама пазнаёміцца і наведвальнікі выставы, якая адкрылася ў Горацкай карціннай галерэі. У тэматычнай экспазіцыі прадстаўлены знакамітыя сюжэты і героі вядомых пушкінскіх казак, паэм, вершаў.

Алесь ПЯТРОВІЧ

Прадаваць — не будаваць

Што сёння трымае творцу ў творчым саюзе? Магчымасць прафесійнага сумоўя, натуральнае імкненне быць у коле аднадумцаў, пачуццё сацыяльнай абароненасці? Магчыма, і гэта. Але найперш — наяўнасць агульнай маёмасці. Прынамсі, такія справы ў Беларускам саюзе мастакоў. Сёння на балансе СБМ некалькі вытворчых камбінатаў, Палац мастацтваў у Мінску і выставачныя залы ў іншых гарадах краіны, майстэрні. Майстэрні рана ці позна будуць прыватызаваныя, а вось што рабіць з іншымі названымі аб'ектамі — невядома. Ніхто сёння не ведае, як ва ўмовах "рынкавага сацыялізму" захаваць усё гэта для беларускай культуры.

цый дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і ткацтва, чыя дзейнасць наўпрост залежыць ад жыццяздольнасці Барысаўскага камбіната. Рашэнне з'езда потым пацвердзіла новаабраная рада саюза і прэзідыум рады. Аднак сакратарыят, нягледзячы на гэта, заключыў са спадаром Падпорынавым кантракт на паўгода. Маўляў, сёння яго няма кім замяніць.

Адначасова з гэтым на прэзідыум вынесена пытанне аб частковым продажы камбіната альбо ягоным акцыянаванні. Прычым прадаць прапаноўваюць габеленавы ўчастак, на якім вытканы ўсе славытыя нашыя габелены апошніх двух дзесяцігоддзяў (у тым ліку і "Габелен стагоддзя" Аляксандра Кішчанкі), і керамічную вытворчасць — інакш кажучы, тое, што па сваёй тэхналагічнай узброенасці не мае аналагаў на тэрыторыі былога СССР.

Што ж датычыць магчымага акцыянавання, дык тут складваецца парадаксальная сітуацыя: мастакам будзе прапанавана выкупіць акцыі камбіната. Гэта, скажам шчыра, патыхае абсурдам. Камбінат ствараўся для мастакоў. Камбінат належыць Саюзу мастакоў. Чаму ж тады сябры Саюза мастакоў павінны выкупляць маёмасць, якая і так ім належыць? Юрысты, якія кансультуюць БСМ па пытанні акцыянавання, прама гавораць: "Акцыянаванне — не панацея, усіх праблем не вырашае". Складваецца ўражанне (хацелася б памыліцца...), што ўсе гэтыя гульні патрэбныя толькі дзеля таго, каб перадаць камбінат — маёмасць БСМ, у прыватную ўласнасць невялікай групы блізкіх да "кармушкі" людзей з Мінска і Барысава.

У гульні вакол камбіната ўключыліся і гарадскія ўлады Барысава. Хоць камбінат належыць грамадскай арганізацыі (БСМ) са штаб-кватэрай у Мінску, але стаіць ён на барысаўскай зямлі. А паколькі цяпер усё навучыліся лічыць грошы (асабліва чужыя), дык чаму

рык паказаліся перад замежнымі гледачамі ў абліччах незабыўных Купалавых вобразаў — Паўлінкі ды Адольфа Быкоўскага.

Паўсюдна беластоцкая публіка выказвала гасцям сваю ўдзячнасць дружнымі апладысмантамі і воклічамі "біс" ды "брава".

Алесь ЖАЛКОЎСКИ

Люстэрка гэтых праблем — сітуацыя вакол Барысаўскага камбіната прыкладнага мастацтва. Калісь гэта было вельмі рэнтабельнае прадпрыемства, дзякуючы якому някелска жылі найперш мастакі-прыкладнікі, але і манументалісты і станкавісты. Значныя адлічэнні ішлі і на кіраўнічы апарат Саюза мастакоў. Цяпер камбінат, як прынята казаць, "на картатцы". Як, дарэчы, і ўвесь Беларускі саюз мастакоў... Пра тое, што камбінат з яго унікальнымі тэхналагічнымі магчымасцямі і кваліфікаванымі кадрамі паціху гібе, гавораць даўно. З таго часу, як знік дзяржаўны заказ і адначасова рэзка панізіліся даходы асноўнай часткі насельніцтва. Калі няма чым заплаціць за кватэру, тады не да аздобы інтэр'ераў...

Некалькі год назад, калі на саду дырэктара камбіната рэанімаваны БСМ быў прызначаны спадар С.Падпорынаў, было спадзяванне, што нешта зменіцца ў лепшы бок. Паколькі такіх змен не адбылося, а камбінат усё глыбей залазіў у даўгавую яму, на апошнім з'ездзе БСМ было вырашана дырэктара звольніць, а на вакансію знайсці больш кампетэнтную асобу. Рашэнне было прынята на падставе рэкамендацый сек-

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Прыняты ў Саюз пісьменнікаў

"Чырвоная змена" — як "філіял" БДУ

Факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і рэдакцыя Беларускай маладзёжнай газеты "Чырвоная змена" дамовіліся аб правядзенні сумеснага творчага конкурсу, мэта якога — выяўленне таленавітай моладзі, схільнай у далейшым да прафесійнай журналісцкай дзейнасці. Конкурс праводзіцца з 1 ліпеня 1999 года да 30 мая 2000 года. Удзельнічаць у ім могуць вучні выпускных (11-х) класаў сярэдніх школ, ліцэяў, гімназій краіны, а таксама юнакі і дзяўчаты з сярэдняй адукацыяй, якія працягваюць цікавіцца да журналістыкі і хочуць паступаць на журфак у наступным — 2000 годзе. Конкурс праводзіцца ў чатыры туры. Першы — у ліпені-верасні сёлета года, а вынікі яго будуць падведзены ў кастрычніку. Газета апублікавала заданні першага тура, які называецца "Ад школы сучаснай — да школы будучыні". Падрабязней пра ўмовы конкурсу можна даведацца ў рэдакцыі "Чырвонай змены". А галоўнай узнагародай для пераможцаў конкурсу з явіцца льгота для паступлення на журфак у 2000 годзе. За пісьмовы экзамен "Творчае сачыненне" (ён ацэньваецца дзвюма адзнакамі — за змест, глыбіню і паўнату раскрыцця тэмы; за пісьменнасць), пераможцы конкурсу аўтаматычна атрымаюць адзнаку "пяць-пяць".

Слухай сваё!

У мінскім клубе "Акварыум" адбылася прэзентацыя кампакт-дыска беларускіх выканаўцаў "Слухай сваё". Гэта мерапрыемства праходзіла ў рамках кампаніі пад назвай "Вольныя танцы" і было прымеркавана да 81-ай гадавіны абвешчання Беларускай Народнай Рэспублікі. Атмасфера свята не пакідала публіку: нягледзячы на забарону ахоўнікаў і міліцыянтаў, у зале з'яўляліся бел-чырвоная-белыя сцягі, неаднаразова гучалі воплі "Жыве Беларусь", а ўсё піва ў бары было выпіта яшчэ задоўга да заканчэння канцэрта. Акцыя праходзіла ў два этапы — 25 сакавіка і 1 красавіка. І кожны раз зала была перапоўнена да такой ступені, што выйці да сцэны і вольна патанчыць было практычна немагчыма. Гэта пры тым, што кошы квіткаў не назавеш малымі. Сярод прычым такой нечаканай папулярнасці беларускай музыкі можна назваць вясенняе абуджэнне актыўнасці моладзі і добрую арганізацыю мерапрыемства. Так у прэзентацыі кампакт-дыска бралі ўдзел музыкі, што граюць зусім розную музыку. Тут блюзавая "Крэма" і панкавы "Deviation", фолькавы "Крыві" і дурнотны "Нейро-Дюбель". Акрамя таго, такія монстры беларускага року, як N.R.M., "Уліс", "Новае Неба", "Мясцовы час", суседнічалі з адносна маладымі "Склеп", "Зніч", "Exist". Карацей кажучы, песні на лубы густі! Усім удзельнікам праекта цяжка пералічыць, але можна набіць CD і паслухаць. Гэтага, мяркую, будзе дастаткова, каб зразумець НАША не горшае за рускую і англамоўную прадукцыю.

Спадзяемся, не за гарамі той час, калі і ды-дзэі мінскіх радыё ўцямяць, што нацыянальнае можа мець попыт у насельніцтва. Трэба толькі слухаць і прапагандаваць сваё!
Вадзім ДОУНАР

Дыпламы аднаго Вяскоўца

На Лідчыне многія ведаюць самабытнага майстра разьбы па дрэве Мікалая Антонавіча Рышкевіча. Нядаўна яму ўручаны Дыплом лаўрэата і фестывалю мастацтваў нашай краіны "Беларусь — мая песня".

Народны мастак з вёскі Бешанкі звярнуў на сябе ўвагу ў пачатку 80-х гадоў. Там ж запрасілі яго на семінар у Мінск, пасля чаго Мікалай Антонавіч стаў захапляцца скульптурай. Звыш паўсотні скульптурных работ М. Рышкевіча набыта музеямі.

А яшчэ дзед Коля вырабляе арыгінальную мэблю. Напрыклад, адмысловыя крэслы, што выкананы па заказе ксяндзоў з мястэчак Астрына і Васілішкі, іншых людзей. Нейкі грош у хаце селяніна ніколі не быў лішні, тым больш пры невялікай пенсіі і нястрымнай дарагоўлі. А тут яшчэ дзед і ўнукі з горада чакаюць дапамогі.

Нягледзячы на свой шаноўны век (Мікалаю Антонавічу ідзе 75-ы год), ён мяркуюе ў канцы лета прыняць удзел у рэспубліканскім пленэры разьбяроў і скульптараў па дрэве, што плануецца правесці ў Міры.

Алесь ЖАЛКОЎСКИ

ПРУЦЬ-РУСАКЕВІЧ Валянціна Францаўна. Нарадзілася ў 1953 годзе ў вёсцы Міхайлоўшчына Ашмянскага раёна. Скончыла Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт (1975). Загадвае аддзелам рэдакцыі валоўжынскай раённай газеты "Працоўная слава". Літаратурную працу пачала ў 1969 годзе. Аўтар кнігі паэзіі "Я адкрываю вам душу" (1996).

ДАВЫДАЎ Алесь Нарыманавіч. Нарадзіўся ў 1965 годзе ў вёсцы Крысін (Паляноўка) Веткаўскага раёна. Скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт (1991). Загадвае аддзелам рэдакцыі газеты "Сям'я". Літаратурную працу пачаў у 1987 годзе. Аўтар кнігі паэзіі "Пройма" (1996).

ЕРМАЛАЕЎ Уладзімір Фаміч. Нарадзіўся ў 1933 годзе ў вёсцы Галавічы Дрыбінскага

раёна. Скончыў Мсціслаўскае педагагічнае вучылішча (1953), Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут А.М.Горкага (1958).

Літаратурную працу пачаў у 1955 годзе. Аўтар кнігі сатыры і гумару "Хто не смеецца, той не есць!" (1994), "Пераход колькасці ў колкасці" (1997), "Радком па кумпалу" (1998).

КУРЫЛА Міхал Аляксеевіч. Нарадзіўся ў 1956 годзе ў вёсцы Захвільцы Валоўжынскага раёна. Скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт (1982). Кіраўнік гуртка "Мастацкае слова", што працуе ў Цэнтры дзіцячай творчасці г.Валоўжына.

Літаратурную працу пачаў у 1975 годзе. Аўтар кнігі паэзіі "Белы птах" (1996).

САБІНА Пятро Іосіфавіч. Нарадзіўся ў 1947 годзе ў вёсцы Міхалкавічы Лагойскага

раёна. Скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт (1974). Старшы рэдактар Галоўнай рэдакцыі літаратурна-драматычных праграм Беларускага радыё.

Літаратурную працу пачаў у 1963 годзе. Аўтар кнігі публіцыстыкі, нарысаў "Крылатыя хлеббаробы" (1983), "Плач вады" (1995).

ШАБОВІЧ Мікола Віктаравіч. Нарадзіўся ў 1959 годзе ў вёсцы Бадзены Мядзельскага раёна. Скончыў Мінскі педагагічны інстытут імя А.М.Горкага (1991). Выкладчык Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка.

Літаратурную працу пачаў у 1976 годзе. Аўтар кнігі паэзіі "Каб вымавіць" (1984), "Дом" (1996), "Яшчэ пакуль не лістапад" (1996).

"Любіць Беларусь лепей здалёк..."

Алег Васільевіч Рудакоў — старшыня рады Іркуцкага таварыства беларускай культуры. Родам з вёскі Бяздзедавічы, што ў Полацкім раёне. У свой час закончыў Цюменскую вайсковую вучэльню, служыў у Віцебскай ракетнай дывізіі, што месціцца ў Іркуцку. Зараз — настаўнік гісторыі адной з тамтэйшых сярэдніх школ. У траўні 96-га стварыў Іркуцкае таварыства беларускай культуры. Арганізацыя ўвайшла ў склад Аб'яднання беларусаў свету "Бацькаўшчына", Таварыства беларускай мовы імя Францыска Скарыны, Асацыяцыі народаў Расіі... Напрыканцы сакавіка А. Рудакоў завітаў у рэдакцыю "Ліма".

— Алег, дык як узнікла беларуская суполка ў Іркуцку?

— Суполка ўзнікла на хвалі колішняга ўсеагульнага нацыянальнага Адраджэння. У сярэдзіне 90-х я прыняў удзел у чацвёртым з'ездзе Таварыства беларускай мовы. Прамова Ніла Гілевіча, сама атмасфера з'езда ўразілі незвычайна. Мы — беларусы, мы — нацыя. Ды проста лягчэй дыхаць стала! Вярнуўся ў Іркуцк і ў мясцовай рэгіянальнай газеце змясціў артыкул, дзе заклікаў мясцовых беларусаў адгукнуцца. Адгукнулася спачатку пяць чалавек. Людзі гэтыя, свядомыя, годныя, родам хто з Салігорска, хто са Слуцка, хто з Гомельшчыны, і ўтварылі арганізацыйны камітэт. Восць з гэтага і пачалося ўсё...

— Таварыства носіць імя Яна Чэрскага. Вядома ж, невыпадкова...

— Так. 31 траўня 96-га (дзень гэты лічым Днём іркуцкіх беларусаў) на першым з'ездзе беларусаў Іркуцкай вобласці зацвердзілі назву, эмблему і статут нашай арганізацыі. Адрознівае нас прэзэнцыя прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Яна Дамінікавіча Чэрскага — земляка-беларуса, які нарадзіўся ў маёнтку Сволна Віцебскай губерні. За ўдзел у паўстанні Каліноўскага пасля 1863 года ён быў сасланы ў Сібір. Геолог і географ па адукацыі, Чэрскі — аўтар першай дакладнай геалагічнай карты Байкала, адзін з ініцыятараў стварэння Іркуцкага краязнаўчага музея. Сібір для Яна Дамінікавіча, як і для кожнага з нас, стала другой радзімай. Яго імя — сімвал стойкасці, вернасці сваёму абавязку, Бацькаўшчыне і пастаўленай мэце.

— Чым жыве беларуская іркуцкая дыяспара?

— Тым, чым і кожная іншая, да прыкладу, у Канадзе ці Аўстраліі. Патомных беларусаў у Сібіры вельмі шмат. Таму адраджэнне духу беларускага, развіццё культурнага спадчыны, яе надзейнае захаванне — для нас не пусты гук, не высокія словы, а канкрэтная штодзённая праца. Абавязак сумлення і годнасці, калі жадаецца. Наша таварыства — адкрытая арганізацыя, усё ў ёй пабудавана на сяброўскіх адносінах. Членамі яе могуць быць паўналетнія грамадзяне незалежна ад нацыянальнасці. Галоўны крытэры — свядомае жаданне супрацоўнічаць дзеля захавання Беларускай культуры. Так што ніякіх прымусаў, толькі добраахотны ўдзел. На сёння ў таварыства 75 сяброў (з адпаведнымі пасведчаннямі). На імпрэзы ж нашыя збіраецца іншымі разам і па некалькі соцень чалавек — патэнцыяльных сяброў арганізацыі. Беларускае таварыства не пакідае аб'явамі нікога. Штогод праводзім

нацыянальныя святы: "Каляды", "Гуканне вясны", "Сёмуха", "Купалле", "Дзяды". Штомесяц выпускаем газету "Маланка". Вядзём гістарычныя даследаванні "Беларусы ва Усходняй Сібіры". Шмат клопатаў па развіцці песеннай фальклорнай творчасці. Зусім нядаўна адкрылі ў Іркуцку бібліятэку беларускай літаратуры. Карацей, дыяспара жыццязнойкая, дружная.

— Хто дапамагае грашыма?

— Збоку — ніхто. Тут мы ў прамым сэнсе слова самай незалежныя. Фінансаванне не маем ні з боку Расіі, ні тым больш з боку Беларусі. Таварыства жыве і дзейнічае на грашовы складкі сваіх сяброў. Дапамагае і тое, што ўваходзім у Іркуцкі савет некамерцыйных аб'яднанняў. Трынаццаць нацыянальных цэнтраў у горадзе, а ў названы савет уваходзіць толькі беларуская суполка. Доказ нашай высокай грамадскай актыўнасці. Цесна супрацоўнічаем з некамерцыйнымі аб'яднаннямі, дапамагаем адзін аднаму, як можам. Свядомыя людзі з намі лічацца. "Маланку" чытаюць у ЗША, Канадзе, Прыбалтыцы, на Украіне, натуральна, у Беларусі. На дзейнасць нашу звярнуў увагу Вітаўт Кіпель — дырэктар Беларускага інстытута культуры і мастацтва ў Нью-Йорку. На дзяржаўным узроўні не столькі грошы нам патрэбны, колькі маральная падтрымка і параўменне. Але далей слоў справа не ідзе. Калі пры выпадку сустракаюся ў Мінску з чыноўнікамі Міністэрства культуры, камітэта па рэлігіях, чую ад іх толькі адно: "Беларуская суполка ў Іркуцку? Цудоўна! Карысная справа. Працягвайце!" Дзякуй Богу, што не забараняюць. Відаць, не зацікаўлены беларускай ўрадаў у падтрымцы суполак беларусаў...

— А як пачуваюць сябе ў гэтых адносінах іншыя, узгаданыя вамі нацыянальныя цэнтры Іркуцка?

— Цудоўна! Бурацкі, скажам, ці чувашскі фінансуе абласная адміністрацыя. Нямецкі, польскі, яўрэйскі грашова падтрымлівае кожная з родных дзяржаў. А Беларускае Таварыства — арганізацыя, як я казаў, ад Беларускага ўрада незалежная. Крыўдна, але што зробіш. Працуем мы не дзеля ўрада, а дзеля Беларускай культуры. І выбару ў свядомага беларуса няма — альбо адстойваць сваю мову, культуру, годнасць, альбо знікнуць. Восць і адстойваем сваё самі.

— Алег, вы займаецеся палітыкай?

— Ды ні ў якім разе? Хіба толькі на хворую галаву палітыкай можна назваць адраджэнне і развіццё нацыянальнай беларускай культуры. Мы працягваем і развіваем па меры магчымасцяў духоўную спадчыну нашых продкаў на тэрыторыі Іркуцкай вобласці. Не больш, не менш. Робім гэта актыўна і адкрыта: мясцовае адміністрацыя хоча і не падтрымлівае матэрыяльна, але

ўсё ж ставіцца да нас паважліва. Відаць, уражвае нашае некамерцыйнае грамадскае шчыраванне.

— Вы былі ўдзельнікам першага з'езда беларусаў Расіі, які прайшоў днямі ў Маскве. Якія ўражанні?

— Самыя абнадзейваючыя. На з'езд, які адбыўся ў ЦДЛ 27 сакавіка, прыехалі людзі, якія сапраўды жадаюць рабіць дзеля Беларускай культуры і, самае галоўнае, робяць. Ініцыятыва правесці такі з'езд належала Маскоўскаму таварыству беларускай культуры імя Францыска Скарыны (старшыня Генадзь Лех) і Беларускаму культурна-грамадскаму таварыству Санкт-Пецярбурга (старшыня Валентын Грыцкевіч). Намер гэты спачатку падтрымалі Міністэрства нацыянальных адносін Расіі, мэр Масквы Лужкоў. Але, як нам стала вядома, умяшалася беларуская амбасада ў Расіі. Маўляў, з'езд павінен падтрымаць сённяшняе ўрадавае палітыку Беларусі. Але ж мы не займаемся палітыкай! Галоўная мэта з'езда — абмеркаванне пытанняў культурнага накірунку. І толькі. Набыўшы білет у Маскву, звязаўся праз абласную адміністрацыю са сталіцай. Адказалі, што з'езд 27 сакавіка будзе лічыцца несапраўдным. Бэнэфаўцы, маўляў, на яго збіраюцца. А афіцыйнае мерапрыемства намечана на 2—3 красавіка.

— Але тым не менш "неафіцыйны" з'езд адбыўся...

— Безумоўна. І пры вялікім жаданні хтосьці можа заўважыць: беларусы Расіі абмяркоўвалі хваравіты стан дзяржаўнай палітыкі на этнічнай радзіме. Яшчэ раз паўтараю: калі да палітычных пытанняў можна аднесці нашу трывогу за нацыянальную культуру, то так усё і было. У кожнага сваё ўяўленне аб рэальнасці. Для кагосьці і яўная хлусня — самая бяспрэчная праўда... З'езд адбыўся. З'ехаліся шэсць беларускіх суполак. Іркуцкая, Цюменская, Маскоўская, дзве з Санкт-Пецярбурга і Краснаарская нацыянальнае аўтаномія "Беларусь"... Беларусы знікаюць на роднай зямлі, знікаюць і ў Расіі. Так што найпершая карысць ад з'езда, што суполкі нашы аб'ядналіся. Мы зацвердзілі назву: "Міжрэгіянальнае аб'яднанне беларусаў Расіі". Натуральна, гэта не аб'яднанне ўсіх расійскіх беларусаў. Мы проста кажам: хто хоча далучыцца да нас дзеля адраджэння і развіцця Беларускай культуры — калі ласка! Зацвердзілі статут, абралі раду. Старшыня аб'яднання — Генадзь Лех, першы намеснік — Валентын Грыцкевіч, другі намеснік — я.

— Вы хацелі б вярнуцца на радзіму, ці Беларусь лягчэй любіць здалёк?

— Як ні дзіўна гэта прагучыць зараз, але на Беларусь нам спадзявацца няма чаго. І ў час з'ездаўскіх выступленняў гучала адназначна: "Няма ў нас Беларусі!". Калі ў рэспубліцы няма ашчаднага падыходу да нацыянальнага, дык у Іркуцкай суполкі меркаванне на гэты конт адзінае: любіць трэба тую радзіму, якую мы самі ствараем для сябе, а не тую, якую нам прапаноўваюць у выглядзе неабачлівай махачы.

Калі мы размаўляем па-беларуску на іркуцкіх вуліцах, гараджане рэагуюць адмыслова: вунь, кажуць, халы пайшлі... Расія не разумее беларусаў, проста кепска ведае іх. Іркуцкім паліткам лягчэй — за імі Польшча, за немцамі — Германія. Але нас, беларусаў, ратуе тое, што наша Беларусь — у нашым сэрцы. І працуем дзеля таго, каб так і было надалей.

— Поспехаў вам, Алег, і вялікі дзякуй за размову!

Гутарыў Яўген РАГІН

Р. С. Як паведамілі дзяржаўныя сродкі інфармацыі, у Маскве на пачатку красавіка адбыўся з'езд беларусаў Расіі. Афіцыйны, сапраўды...

— “Страта нацыянальнай мовы ідзе поруч з заняпадам нацыянальнай культуры і вядзе за сабою паступовае знікненне народа як самабытнай этнакультурнай супольнасці” (вытрымка са Статута ТБМ). Генадзь Мікалаевіч, здаецца, што нам, і ў прыватнасці вашай арганізацыі, не зусім удаецца супрацьстаяць падобным негатывым працэсам. Як пачуваецца ТБМ цяпер, калі чарговая хваля Адраджэння заняпа-ла альбо, прынамсі, запаволілася? Дзе-сяць гадоў таму, нават пяць гадоў таму, настроі былі куды аптымістичней...

— Што паробіш, калі ў нас такі лёс, такая гісторыя, такая дзяржава. Можна выказаць незадавальненне і гаварыць нават больш сур’ёзныя рэчы, але мы ад гэтага нікуды не схаваемся. Належных адносінаў, на жаль, не толькі да мовы, а і да ўсяго нацыянальнага не знаходзіцца як у высокіх чыноўнікаў, гэтак і ў многіх нашых суайчынікаў. Усё гэта ідзе ад дзяржаўнай і палітычнай нясталасці і недастатковай нацыянальнай годнасці ў беларускім характары. Таму і не дзіва, што паназ’яўлялася ў Беларусі розных прыхад-няў і прыблуд, чые інтарэсы і амбіцыі

цаў, і да яўрэяў, — але ж трэба паважаць і саміх сябе, думаць і пра саміх сябе. Натуральна, што беларуская мова наўрад ці можа пачуваць сябе гаспадыняй у Татарыі, у Польшчы, на Украіне ці ў Расіі. Беларуская мова можа і павінна быць гаспадыняй на беларускай зямлі! Чаму вось гэтых элемен-тарных рэчаў не разумеюць альбо не хочуць разумець нашыя нават самыя высокія чы-ноўнікі — для мяне загадка. Гэта ў многім ідзе ад невысокай культуры, малой адукацыі, дрэннай выхаванасці, аднак як можна не ўдасца выжыць у свеце без некага — значыць, прыніжаць народ, здэкавацца з яго. Чаму іншыя могуць, а мы — не?..

Мяне дужа радуе, што сярод сучаснай моладзі адстойванне суверэнітэту Беларусі, ужыванне беларускай мовы робяцца прэ-тыжымі. Матчына мова стала нават свое-асаблівай модай. Хай гэта не зусім тое, на чым павінна трымацца вяртанне да нацыя-нальных святых, да сапраўднай дзяржаў-насці, але яно дарэчы. Хацелася б толькі, каб гэта з цягам часу трансфармавалася ў

ставяцца ўлады да роднай мовы: ім абы па-далі інфармацыю, а якім чынам гэта ро-біцца, зусім не важна. І на такія прыкрыя рэ-чы мы стараемся звяртаць увагу грамадства і ў першую чаргу тых, ад каго залежыць выхаванне культуры мовы.

— Памятаецца, як на пачатку 90-х гадоў нават ухваліліся тыя, хто імкнуўся ўжы-ваць беларускую мову, як бы карава яны ні гаварылі.

— Дык то ж не дыктары, якія проста аба-вязаны даваць узор маўлення. А тады быў пераходны этап, час “прыходу” да мовы. Мы давалі тэрмін і магчымасці прыйсці пак-рысе да натуральнага карыстання мовай. Увогуле не варта смяяцца з тых людзей, што недасканала размаўляюць па-беларус-ку. Не яны часцей за ўсё ў тым вінаватыя. Ві-наватыя дзяржава і дзяржаўная сістэма адукацыі і выхавання.

— Аднак жа нават той першы этап не завяршыўся ўдала?

— На жаль. Па вялікім рахунку, мы зай-маемся гэтым і зараз. Вось, напрыклад, не перастаём звяртацца да архітэктараў, ад-казных асоб выканкамаў з просьбай сачыць

рэч, а не паводле запісу ў Канстытуцыі. Я не выключваю “тарашкевіцы”. Я, напрыклад, рашуча за выкарыстанне мяккага знака, а вось з іншым не спяшаўся б. На “наркамаў-цы” вырасла некалькі пакаленняў. Сярод тых, хто пісаў на ёй, выдатныя таленты — Куляшоў, Мележ, Караткевіч, Панчанка... Што да “трасянку”, то гэта — праява віда-вочнай непісьменнасці, калі калечацца і вялікая руская, і наша родная мова.

— Вы ўпарта выдаеце заявы пра га-ротны стан роднай мовы, пра перавагі беларускамоўнасці і беларускаці наогул. Пастаянна агучваеце чорныя лічбы, якія маюць адну тэндэнцыю — становіцца больш жалобнымі. І як заведзеным заклікаеце “не пакідаць...” Як гэта адгук-ваецца ў народзе? Здаецца, назіраецца таксама эфект бумеранга. Вы ж самі гаварылі (у інтэрв’ю “Белорусской делово-вой газете” ад 12.03.99. — К. Л.), што ў нацыянальным характары беларусаў за-кладзены нейкі парадокс.

— Мы напамінаем, што ёсць мова, дадзе-ная Богам, ёсць нацыянальны абавязак. Многія кажуць, што нашыя шматлікія заявы і звароты марныя. Не хачу з гэтым пагадзіцца. Мы спадзяемся, што хай не ўсе, але той-сёй пачуе нас. Нашыя дакументы — гэта “крык, што жыве Беларусь!” Мова будзе жыць, па-куль б’ецца хаця б адно трывожнае бела-рускае сэрца. І мы верым, што — пройдзе час, нашчадкі ўспомняць, што ў цяжкі перы-яд былі людзі, якія рабілі дзеля Радзімы, што маглі.

— ТБМ строга паставілася да нядаўна праведзенага перапісу, дзе моўныя пытанні з’яўляліся самымі цікавымі і значымі, а таму вельмі рэзананснымі. Цікава, а як тут, калі можна пра гэта гаварыць, вару-каваўся айчыны феномен парадаксаль-насці?

— Я не хацеў бы сцвярджаць, што пад-час перапісу нейкім чынам выяўляліся пара-доксы ў нацыянальным характары. Хутчэй за ўсё была непрыхаваная спроба згуляць на некаторы асаблівасцях ментальтэту бела-русаў, паказаць, у тым ліку самому наро-ду, што нас нібыта як нацыі амаль не заста-лося, давесці, што беларуская мова ў Бела-русі з’яўляецца ледзь не “чужой”. Вядома, дзеля чаго — “каб з дапамогай статыстыкі яшчэ раз абгрунтаваць непазбежнасць і неабходнасць “інтэграцыйных” працэсаў. Мы, як маглі, уплывалі на падрыхтоўку перапісных мерапрыемстваў. Менавіта па патрабаваннях сяброў ТБМ у анкету ўклю-чылі пытанне аб роднай мове. Менавіта ТБМ настаяла на тым, каб былі надрукаваныя беларускамоўныя бланкі. Уважліва сачылі і за ходам перапісу, які вызначаўся мноствам парушэнняў. Да насступіла больш шас-цідзясці званкоў і пісьмовых заяў са скар-гамі. Каб увіць тое, што рабілася, дастат-кова прывесці два прыклады. У вёсцы Упірава Іванаўскага раёна, запынаючы ліст сямідзе-сяцітрохгадовай бабулі, перапісчыца запі-сала, што тая гаворыць дома па-руску, хаця старая ніколі не пакідала родных высьці-карыстаецца выключна заходнепалескай гаворкай. А ў ваенным гарадку Печы афіцэр загадваў падначаленым запісваць роднай тую мову, на якой іх вучылі ў школе. Натураль-на, лёгка здагадацца, якія чакаліся адказы. Дарэчы, многія перапісчыкі прызнаваліся, што атрымалі ўстаноўку на карысць рускай мовы, некаторыя з іх, не ведаючы нават на элементарным узроўні беларускай мовы, былі не здольныя запісаць беларускамоў-ныя перапісныя лісты. Такім чынам, мы маем усе падставы сумнявацца ў дакладнасці і аб’ектыўнасці праведзенага перапісу.

— А што, Генадзь Мікалаевіч, чакаеца на бліжэйшым з’ездзе ТБМ, апрача таго, што зноўку будзе агалашвацца сумныя статыстычныя дадзеныя. Каб каму не па-далося, што ТБМ крызісе, хаця спраў па вушы?

— Паміж папярэднім, пятым, і гэтым, шос-тым, з’ездамі прайшлі два вельмі цяжкія гады, калі была нават пагроза існаванню тавары-ства. На шчасце, удалося самае небяспеч-нае пераадолець, у тым ліку і крызіс унутры ТБМ, калі некаторыя суполкі згарнулі сваю дзейнасць і ціха каналі, а новыя амаль не з’я-ўляліся. На шчасце, гэта мянаецца, а, можа, і мінулася. Будзем імкнуцца усё болей набы-ваць баявісці і дысцыплінаванасці, чакаем у свае шэрагі новых актыўных людзей. На-перадзе — будзённая, штодзённая праца.

На з’ездзе мы выкажамся па самых раз-настайных праблемах — і аб месцы бела-рускай мовы ў духоўным жыцці, і аб яе прысутнасці ў школах і ВНУ, і аб неаб-ходнасці стварэння Нацыянальнага універ-сітэта — караеці, пра ўсё тое, што па-ра-нейшаму застаецца вострым і значным. Хочацца паслухаць нашых сяброў з глыбінкі, абмеркаваць планы аднаўлення выдавецкай дзейнасці. Чакаецца, што ў рабоце з’езда возьмуць удзел вядомыя майстры слова, прадстаўнікі Міністэрстваў адукацыі і куль-туры, настаўнікі, журналісты. Мы вітаем лю-бых грамадскія сілы ў іх шчырым жаданні і гатоўнасці спрыяць развіццю роднай мовы — найгалоўнейшаму, святому скарбу нашай Бацькаўшчыны.

Кірыла ПАЗНЯК

“...Гаспадыняй на роднай зямлі”

СТАРШЫНЯ ТАВАРЫСТВА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ імя Ф. СКАРЫНЫ Генадзь БУРАЎКІН АДКАЗВАЕ НА ПЫТАННІ КАРЭСПАНДЭНТА “ЛІМа” НАПЯРЭДАДНІ З’ЕЗДА ТБМ

пераліліся з настроймі тутэйшых манкур-таў. Асабліва ж усталюваліся антыбеларускія тэндэнцыі пасля вядомых рэфэрэндумаў. Вынішчэнне мовы чынавенства вырашыла абставіць канстытуцыйна. І падобнае ігна-раванне мовы, якую мы павінны берагчы як самае святое, як першасную ўласную адмет-насць, адбываецца тады, калі ў той жа Расіі, наадварот, патрыятычныя настроі на ўздыме і ім нават спекулююць у палітычных мэтах.

Калі мы не цнім, а то і зневажаем бела-рускую мову, — значыць, не хочам быць беларусамі. Чаму? Што, беларусы — на-цыя, да якой не варта належыць? Мне дава-лося працаваць у ААН, у якую ўваходзілі на той час 183 краіны, і я смела заяўляю, што беларусы — абсалютна дастойныя людзі ў свеце. Адзінае, у чым нас не разумеюць, дык гэта ў абывакаўскай да роднага, у пер-шую чаргу да мовы. А менавіта яе папуля-рызацыя і займаецца Таварыства беларус-кай мовы імя Францішка Скарыны. На жаль, у апошнія гады даводзіцца гэта рабіць у вельмі цяжкіх умовах. У параўнанні з парой “перабудовы”, калі пайшла хваля Адрад-жэння. Тады ТБМ стала арганізацыяй даволі ўплывовай, якая дзейнічала пры падтрымцы дзяржавы. Мы мелі больш дзесятка сяброў у складзе Вярхоўнага Савета 12-га склікання і каля сотні ў мясцовых органах улады. Аднак далей працэсы беларусізацыі пачалі згор-тацца, прычым імкліва і цынічна. Супраць ТБМ чыноўнікі прымянілі жорсткія эканамічныя санкцыі. Дзяржава спыніла дапамо-гу на выданне газеты “Наша слова”. Рэзка ўзрасла арэндная плата за памяшканне на-шай сядзібы, былі адключаны тэлефоны і электраэнергія. Нас у рэшце рэшт па паста-нове Мінскага гаспадарчага суда выселілі. Але, нягледзячы на ўсё гэта, мы здолелі выжыць. Прычым выключна на энтузіязме беларусаў. Аднавілі выданне “Нашага сло-ва” і вярнуліся ў сваю сядзібу на вуліцы Румянцава ў Мінску. Вылезлі з глыбокай даўгавай ямы без рубля дзяржаўнай дапамогі. Працягваем абараняць родную мову, служым матчынаму слову.

— Выправіць моўную сітуацыю ў бела-рускіх рэаліях уяўляецца магчымым толькі на непасрэдна дзяржаўным уладным уз-роўні. Ад грамадскай добраахвотнай арга-нізацыі залежыць па сутнасці небагата што. Гэта раней сябры Таварыства беларускай мовы бралі плённы ўдзел, як прымалі Закон аб мовах, Закон аб культуры, Закон аб адукацыі і г. д. Тое ўсё сапраўды згорнута. Чым займаецца ва ўмовах білінгвізму ў чаканні светлых часоў ТБМ? Дзейнічае па прынцеце — абы не страціць, што ёсць?

— Я не лічу, што плённа спрыць адра-джэнню і функцыянаванню мовы магчыма толькі пры непасрэдным удзеле дзяржавы. Хаця, безумоўна, роля ўладных структур тут вельмі важная. Я б не сказаў таксама, што ў цяперашніх умовах ад ТБМ мала што залежыць. Гэта не так. Што рэальна мы мо-жам? Паколькі дзяржава — інструмент, які павінен абараняць інтарэсы і будучыню нацыі, мы патрабуем ад улад паважлівых адносін да мовы, паважлівых адносін да нашай гіс-торыі, да беларусаў як да карэннай нацыі краіны. Мы добра ставімся да ўсіх, хто тут жыве — і да рускіх, і да татароў, і да ўкраін-

нешта большае і глыбокае. Менавіта на мо-ладзі ускладаю я самыя вялікія надзеі. На моладзь і, безумоўна, інтэлігенцыю, якая апошняе дзесяцігоддзе паводзіла ды, на жаль, і зараз паводзіць сябе залішне памяр-коўна. Вось і, сапраўды, у нас стаіць задача не страціць таго, што ёсць. А трацім жа шмат чаго.

— Наколькі, на вашу думку, рэфэрэн-думы спрыяюць, праз эфект бумеранга, вяртанню насельніцтва ў мову ці хаця б да мовы?

— Я не выключваю гэтага. Ёсць у чалаве-чым характары такое, што калі бачыш не-справядлівасць, нараджаецца рашучы пра-тэст. Але я хацеў бы, каб нацыянальная год-насць, любоў да роднай мовы ў маіх земля-коў абуджаліся іншым чынам. Не метадам бумеранга, а праз цывілізаванае, эвалюцый-нае развіццё, праз высокую свядомасць і адукаванасць.

— А мова стала больш за ўласна мову?

— Калі ставіцца пад пагрозу лёс дзяржа-вы, нацыі, мова, безумоўна, робіцца нечым большым, чым уласна мова. Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч не проста пісалі — яны абуджалі людзей, вучылі іх, натхнялі на барацьбу за свае правы. На беларускай мове выказвае вельмі сучасныя, мудрыя думкі Васіль Быкаў... Вядома, што Купала выдатна ведаў польскую мову, пісаў нават па-польску, Багдановіч пісаў і па-руску. Аднак самае лепшае, самае істотнае, самае важнае яны казалі па-беларуску. Толькі на роднай мове найбольш поўна выяўляецца дух, сутнасць генія. Лагічна правесці праекцыю і на ўвесь народ. Не-здарма ж Біблія пачынаецца: “Спачатку было слова”.

— ТБМ — своеасаблівы кантрольны орган, з якім у краіне, на жаль, не лічацца. Дастаткова прайсціся па вуліцах сталі-цы...

— У дачыненні да Таварыства беларус-кай мовы я такое азначэнне не ўжываў бы. Мы не мелі і не маем падобных намераў. Мова павінна жыць натуральна, без прыму-совых дзеянняў ці то ў адзін, ці то ў другі бок. А натуральна яна будзе жыць тады, як стане патрэбнай у грамадстве. Калі чалавек, які ідзе са сваімі бедамі ў суд, вядзе дзіця ў школу, выходзіць на трыбуну падзяліцца з кімсьці думкамі, пры гэтым не звяртаецца да беларускай мовы, значыць, яна яму не-патрэбна. У нас любяць крычаць пра ўціск у перыяд “беларусізацыі”, пра нібыта сілавое “абеларушванне” ў свой час, забываючыся чамусьці на дзесяцігоддзі гвалтоўнай русі-фікацыі, калі нават газеты для вяскоўных жы-хароў пераводзіліся на мову рускую. Іншая справа, што неабходна цывроза разумець: не кожны чалавек можа дасканала ведаць і адчуваць мову, так, напрыклад, як Янка Брыль ці Рыгор Барадулін. Трэба давацца спецыялістам, майстрам, які мы давяраем рабочаму, купляючы вырабленую ім рэч, альбо ўрачу, калі ідзём да яго лячыцца. Шкада, што гэтакага ў нас няма.

Паглядзіце, што і як гучыць на Беларускім тэлебачанні і ўжо на радыё. Жах! А дыктары ж павінны валодаць мовай ідэальна. Да-рэчы, гэта яшчэ адна ілюстрацыя да таго, як

за рэкламай, шылдамі, якія павінны быць не толькі пісьменнымі, але і несці адзінкі культуры. Прайдзіцеся па Парыжы — там вуліцы названыя ў гонар французскіх кам-пазітараў, палкаводцаў, вучоных, пісьмен-нікаў. Гэта пры тым, што французская сталіца даўно і надзвычайна звязана з сусветнай гісторыяй. А прапашаюцьце па нашых га-радах — па Мінску, Полацку, Гомелі... На-ват у цэнтры практычна няма аніводнага беларускага імя (ну, у Мінску — праспект Ф. Скарыны) — усюды дэкабрысты, падполь-шчыкі, стаханавы. Добра, што мы паважа-ем герояў суседніх народаў, але вядома, варта ўшаноўваць найперш сваіх слаўных суайчынікаў. Аднак тут ТБМ можа толькі прасіць, раіць. Вырашаць, прымушаць мы не можам. Гэта могуць рабіць іншыя. А яны ня-рэдка замест таго, каб нармальна рэ-агаваць, замяніць, напрыклад, тую ці ін-шую шылду, адкідаюць беларускі тэкст наогул.

— Апошнім часам некалькі наноў актывіза-валіся развагі вакол двух “т”: “тарашкеві-цы” і “трасянку”. “Трасянку” абараняюць такім чынам: яна быццам бы дапамагае за-хоўваць беларускую мову ў хаця б якім-небудзь выглядзе. Зварот да “тарашке-віцы”, за што нядаўна спрабавалі судзіць “Нашу ніву”, называюць панацэяй у адра-джэнні і ачышчэнні мовы. Якая пазіцыя тут у таварыства?

— У адным мы перакананы цвёрда: не суду вырашаць спецыяльныя моўныя праб-лемы. Таму мы былі катэгарычна супраць таго працэсу над “Нашай нівай”. А непас-рэдна накіонт “тарашкевіцы” адзінства ў меркаваннях няма. Мая асабістая пазіцыя наступная: не варта шырока разгортваць гэтую няпростую дыскусію, пакуль гаворка ідзе наогул пра лёс нашай мовы, пакуль ёй пагражаюць заняпад і знікненне. Трэба да-чакацца, каб яна стала дзяржаўнай насам-

Далучыўся і Санкт-Пецярбург

Выхад гэтай кнігі — знамянальная падзея ў культурным жыцці беларускай дыяспары. Раней былі вядомыя “Запісы” Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Йорку, пазней з’явіліся падобныя выданні ў Лондане, Беластоку, Будапешце і Маскве. Нарэшце беларусістка займела і першы выпуск “Беларускага зборніка”, падрыхтаванага Санкт-Пецярбургскай асацыяцыяй беларусістаў.

У зборніку прадстаўлены арыгінальныя артыкулы і матэрыялы, падрыхтаваныя на аснове дакладаў і паведамленняў навукоўцаў з Расіі, Беларусі і Польшчы, што абмяркоўваліся на штогадовых канферэнцыях “Санкт-Пецярбург і беларуская культура”. Гэтыя канферэнцыі Расійскай нацыянальнай бібліятэка (была публічная бібліятэка імя М. Салтыкова-Шчадрына) ладзіць пачынаючы з 1993 года.

Адкрываецца зборнік артыкуламі дацэнта Санкт-Пецярбургскага дзяржаўнага акадэміі культуры В. Грыцкевіча “Сённяшнія клопаты беларускай гістарыяграфіі”, у якой вучоны, вылучаючы чатыры галоўныя накірункі ў гістарыяграфіі Беларусі (крытычны, традыцыйны, выкавальны, захавальны), спрабуе ахапіць агульны тэндэнцыі развіцця беларускай гістарычнай навукі.

Разнастайнасцю і шырынёй ахопу факталагічнага матэрыялу вызначаюцца артыкулы А. Мільнікава “Белорусы: этнос і этноним в польской, немецкой и шведской исторической мысли XVI—XVII вв.”, Б. Сапунова “Печатные белорусские книги в русских библиотеках второй половины XVI—XVII вв.”, І. Маціеўскага “Беларуская мастацкая плынь у фармаванні еўрапейскага абрысу жыццёвай культуры Санкт-Пецярбурга”, Д. Левіна “Первые столичные рецензии на Памятные книжки Виленской губернии (1852—1854 гг.)”, Г. Таўлая “Антон Грыневіч — першы музыкант-фалькларыст з кагорты пецярбургскіх беларусаў”.

Цікавейшую старонку ў беларуска-рускіх гандлёвых стасунках старажытнага перыяду адкрывае А. Раздорскі, аналізуючы курскія мытныя кнігі 1640-х гадоў.

У раздзеле “Паведамленні і заметкі” ўвагу прыцягваюць матэрыялы пра памінальную практыку ў Маскоўскай Русі і Вялікім княстве Літоўскім (А. Аляксееў), выдавецкую дзейнасць Віленскай навучальнай акругі (В. Бабук), асвятляюцца пецярбургскі перыяд у жыцці Вацлава Ластоўскага (Ю. Туронак) і інш.

Аўтары “Беларускага зборніка” ўключылі ў яго і рэцэнзію В. Антонава і М. Нікалаева на кнігу “Памяць”, прысвечаную Наваградскаму раёну. Гэта сур’ёзны крытычны разгляд шматлікіх хібаў і недакладнасцей, дапушчаных складальнікамі і аўтарамі калектыўнай працы, у пэўным сэнсе гэта перасцярга для тых, хто будзе рыхтаваць іншыя тамы ўнікальнай серыі.

Апраўдана і публікацыя спіса дакладаў, прыгавораных на штогадовых навуковых канферэнцыях “Санкт-Пецярбург і беларуская культура”, які сведчыць аб плённай і мэтанакіраванай працы прадстаўнікоў розных навуковых галін на ніве беларускасці, дае спадзяванні на новыя адкрыцці.

Асноўную чарнаву работу па падрыхтоўцы “Беларускага зборніка” ажыццявіў шчыры сябра Беларусі, наш зямляк, актыўны папулярызатар і класіфікаваў захавальнік усяго беларускага ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы доктар філалагічных навук Мікалай Нікалаеў. Пабольш бы нам такіх беларусаў і м. ПРЫГОДЗІЧ

КОЖНЫ З МАЛЫХ ці вялікіх народаў мае свой асабісты лёс, адметныя культурна-асветніцкія, літаратурныя традыцыі і гісторыю. Між тым, у размаітым сусвеце этнасаў, народнасцей і нацый сустракаюцца народы з падобнымі гістарычнымі лёсамі. Гэта абумоўлівае пэўныя аб’ектыўныя заканамернасці, тыпалагічныя падабенствы, часам нават падабенствы культурна-гістарычных шляхоў гэтых народаў.

Вывучаючы культурна-літаратурную суцэльнасць славянскіх народаў многа гадоў, даследчыца Галіна Тварановіч, адзін з айчынных літаратуразнаўцаў-тыполагаў, выявіла шэраг супадзенняў у разгортванні асветніцкіх і літаратурных тэндэнцый у беларусаў і славенцаў. Яшчэ ў 1986 г. чытач, зацікаўлены праблемамі літаратуразнаўства, змог пазнаёміцца з сістэматызаваным параўнальным

карыстаўся палітычнай і, відаць, сяброўскай, апякунскай падтрымкай вялікага князя Вітаўта. Даследчыца выказвае зусім слушную версію, што толькі пры падтрымцы аўтарытэтычнага для Усходняй Еўропы палітычнага і дзяржаўнага дзеяча, якім быў Вітаўт, Г. Цамблак змог стаць кіеўскім мітрапалітам. Яго знаходжанне ў Вялікім княстве Літоўскім Г. Тварановіч называе вельмі плённым і выніковым.

Бясспрэчна, што творчасць Г. Цамблака, — а ў літоўска-рускі перыяд ён напісаў каля дзесяці твораў, — аказвала вялікі ўплыў на тагачасную літаратуру Вялікага княства Літоўскага. Больш таго, яго літаратурная і грамадска-місіянерская дзейнасць ва ўмовах вострай барацьбы беларускага народа супраць палітыкі акаталічвання і паланізацыі феадалных колаў, што здраджвалі сваёй мове і куль-

славянскім Адраджэннем вывучаць сваю, уласна-беларускую культурна-асветніцкую і хрысціянска-філасофскую традыцыю, цэляя старонкі якой па розных прычынах засталіся прапушчанымі і непрачытанымі.

На многіх старонках кнігі Г. Тварановіч дае аб’ектыўную і вельмі патрэбную для нашага літаратуразнаўства і грамадства ў цэлым ацэнку хрысціянства як светапогляду і яго ролі ў развіцці канцэпцыі асобы, у стаўленні сьвядомасці і духоўнасці чалавецтва. У большасці выпадкаў аўтару ўдаецца быць пераканальнай, хаця часам і ўзнікае ўражанне: там, дзе не хапае аб’ектыўных фактычных гісторыка-літаратурных аргументаў, іх замяшчае шчырая эмоцыя і непахісная вера даследчыцы, што ўсё менавіта так, а не інакш.

Упершыню ў нашым літаратуразнаўстве

На беларускім шляху

даследаваннем Г. Тварановіч маральна-этычнага, патрыятычна-гуманістычнага вопыту беларускай і югаслаўскай ваеннай прозы (гледзіце яе кнігу “Нравственный мир героя”).

У 1991 г. выйшла яшчэ адна кніга Г. Тварановіч — “Пакутаю здабыты мир”. У ёй даследчыца на матэрыяле беларускай і славенскай прозы В. Быкава, А. Асіпенкі, І. Шамякіна, А. Кудраўца, Ц. Космача, К. Грабельска, Н. Крайгера, Б. Чопіча і некаторых іншых зацікаўлена вывучае тыпалагічны асаблівасці характараў герояў праз “псіхалогію вяртання” чалавека з вайны.

Ужо гэта літаратуразнаўчая праца засведчыла сталую і выніковую ўвагу Г. Тварановіч да тыпалагіі як дзейнага сродку параўнальнага даследавання літаратуры, што ўспрымаюцца як пэўная культурная цэласнасць, як тып. Адштурхоўваючыся ад тагачаснага ўзроўню айчыннай кампаратывістыкі, напрацоўвак вядучых беларускіх тыполагаў, і найперш Алеся Яскевіча, Г. Тварановіч зрабіла сістэмнае даследаванне псіхалагічна складаных і розных характараў-тыпаў у беларускай і славенскай прозе. Літаратуразнаўца паведаміла многа цікавага, раней неведомага філалагічнаму і проста культурна адукаванаму чытачу аб супадзенні жыццёвага трагізму беларусаў і славенцаў. Так, напрыклад, мовы абодвух народаў доўгі час былі пад забаронаю. Славенцы перажылі італьянскага агрэсію, анямечванне, а беларусы — паланізацыю і русіфікацыю... Аказваецца, у славенскіх вучоных і сёння папулярная гіпотэза аб паходжанні славенскага народа з беларускага Палесся, адкуль потым прашчыры славенцаў перасяліліся на паўднёвы захад, на тэрыторыю сучаснай Славеніі.

Апошняя кніга Г. Тварановіч “Беларуская літаратура. Паўднёваславянскі кантэкст” (Мн., 1996) — гэта наватарскае тэарэтыка-літаратуразнаўчае даследаванне беларускага духоўнага шляху, і перадаем, літаратурна-асветніцкага, культурнага, у шырокім параўнанні з духоўным патэнцыялам не толькі славенцаў, але сербаў і харватаў. Як выяўляецца, культурныя адносіны паміж беларусамі і паўднёваславянскімі народамі завязаліся здаўна, з часоў Кірылы і Мяфодзія, і падтрымліваюцца на працягу многіх стагоддзяў.

У кнізе створаны абагульнены малюнак тыпалагічнага развіцця беларускіх і паўднёваславянскіх літаратурна-асветніцкіх уземадзійняў на працягу амаль тысячагоддзя, да XIX стагоддзя ўключна. Пры гэтым акреслены некалькі іх асноўных перыядаў. Самы ранні, які дае магчымасць для адносна прадметнага вывучэння характараў гэтых культурна-гістарычных кантактаў, — час зараджэння ўласна літаратурнай традыцыі. І прыпадае ён на сярэдні вякі.

У гэты ж час, як сцвярджае літаратуразнаўца, і пад непасрэдным візантыйскім уплывам разгортвалася асветніцка-літаратурнае жыццё Полацкага княства, а затым і іншых беларускіх зямель. Аб гэтым сведчыць дзейнасць беларускіх падзвіжнікаў Еўфрасінні Полацкай, Кірылы Тураўскага, іх папярэднікаў і паслядоўнікаў. Гэта быў час апасродкаваных асветніцка-літаратурных кантактаў, абумоўленых тады яшчэ адзінствам праваслаўнага свету.

Эпоха ж непасрэдных беларуска-паўднёваславянскіх уплываў, як сцвярджае Г. Тварановіч, прыпадае на XIV—XVI стагоддзі, на часы росквіту Вялікага княства Літоўскага. Даследчыца аргументавана паказвае інтэнсіўнасць, насычанасць і вялікае ўзаемае значэнне гэтых кантактаў для стаўлення ўласных літаратурных традыцый. Пераканаўча ўлісана ва ўсходнеславянскі кантэкст дзейнасць канстанцінопальскіх місіянераў — мітрапаліта Кіпрыяна і яго пляменніка Грыгорыя Цамблака. Надзвычай пазнавальныя для чытача, які цікавіцца айчыннай гісторыяй, культуры і літаратурай, старонкі аб дзейнасці ў Вялікім княстве Літоўскім і ў Маскве. На падставе асобных фактаў з рэдкіх крыніц Г. Тварановіч удалося грунтоўна распавесці аб дзейнасці Г. Цамблака, які, высвятляецца,

туры, дапамагала абараніць і захаваць гэтыя духоўныя каштоўнасці, што відавочна, развіваліся і выспявалі пераважна ў рэчышчы ўсходнеславянскай праваслаўнай царквы.

Раздзел кнігі “Эпоха паўднёваславянскіх уплываў” (непасрэднасць кантактаў, узаемін) змяшчае шэраг новых фактаў аб даволі інтэнсіўных і рознабаковых кантактах беларусаў з тагачасным паўднёваславянскім светам. Так, напрыклад, паведамляецца, што ў князёў Астрожскіх была добрая традыцыя — гасцінны прыём паўднёваславянскіх місіянераў-асветнікаў, абаронцаў праваслаўя. І сапраўды, мітрапаліт Бялградскі Лука ў 1599 г. разам з князем Канстанцінам Астрожскім бараніў веру на Брэсцкім саборы...

XVI—XVIII стагоддзі, лічыць Г. Тварановіч, сталі наступным этапам, калі выразна праявіліся беларуска-паўднёваславянскія літаратурна-асветніцкія кантакты. Даследчыца абгрунтоўвае цікавую версію, што першы сербскі гістарычны твор “Запіскі янычара” Канстанціна Міхайловіча ствараўся ў беларуска-польскім культурным асяроддзі Вялікага княства Літоўскага. На карысць гэтай версіі сведчыць і тое, што “Запіскі янычара” — адзін з першых твораў на польскай мове, аддрукаваны на вірыліцы — быў у дзяржаўнай бібліятэцы Сапегаў. Аб гэтым захавалася ўспамін настаўніка віленскай гімназіі Яна Закрэўскага. Г. Тварановіч знаходзіць доказы таму, што К. Міхайловіч жыў у Вялікім княстве Літоўскім. Усе яны ўказваюць на багаты вопыт сувязей нашых продкаў з паўднёвымі славянамі.

Прааналізаваўшы “Запіскі янычара”, даследчыца заўважыла, што яны ў жанрава-стылёвых адносінах блізкія да тагачасных твораў беларускай літаратуры. Менавіта тады адыходзіў жанр летапісаў і хронік, саступаючы месца ўласна літаратурнай творчасці. У гэтым плане цікавы параўнальны аналіз “Запісак янычара” з “Хронікай Быхаўца”. Г. Тварановіч дае свой, у значнай меры новы, навуковы каментарый да “Хронікі Быхаўца”, выдатнага помніка нашай літаратуры XVI стагоддзя.

Узбагачэнню беларускай навуковай думкі будуць спрыяць і філасофска-культуралагічныя развагі Г. Тварановіч аб двух варыянтах еўрапейскага адраджэння. Першы, заходне-еўрапейскі, лічыць яна, дастаткова распрацаваны і асвоены сусветным культурным працэсам. Другі, усходне-еўрапейскі, пакуль распрацоўваецца і часта не называецца сваім імем “па прычыне дамінавання з нейкай пары ў чалавечым універсуме прагматычнага, утылітарнага пачатку над духоўным”. Устрыжожаная, як і ўсе мы, невылічана экалогіяй, эксплуатацыяй “нібыта мірнага” атама, Г. Тварановіч задумваецца і прымушае задумацца нас: ці быў той жа рэнесансавы гуманізм сапраўды гуманізмам і дабротаю на шляху чалавецтва. “Ці не аказаліся на справе свабоды і самакаштоўнасць асобы і бязмежная вера і ў яе стваральныя сілы той сумніцельнай ніццо, якая завяла нас у складаны лабірынт, з якога цяжка праравацца ў асэнсаванне сапраўднай прыроды чалавека, вялікай ролі і прызначэння чалавечага лёсу ў Сусвеце?”

Зыходзячы з супярэчлівых рэалій, даследчыца мяркуе, што філасофская думка павінна ўзняць праблему духоўнай стратнасці агульнай канцэпцыі заходне-еўрапейскага Адраджэння ў яго арыентацыі на антычнасць і катэгарычнае адмаўленне ад традыцыйных, вечных хрысціянскіх каштоўнасцей.

Думаецца, што ў такой пастаноўцы праблемы змястоўнасці і духоўнасці еўрапейскага Адраджэння ў Г. Тварановіч будуць і прыхільнікі, і апаненты. Аднак не гадзіцца з даследчыцай, якая не лічыць страту хрысціянскага кантынууму бясспрэчна перамогай чалавечага духу. “Над чым перамога?” — слушна і своечасова, з трывогай за лёс чалавецтва пытаецца яна. Аўтар прыходзіць да нечаканай і глыбокай высновы, што “...заходне-еўрапейскі Рэнесанс быў паразою ў строгах пераможцы”.

Г. Тварановіч настойвае на неабходнасці побач з заходне-еўрапейскім і візантыйска-

Г. Тварановіч выяўляе “Тыпалагію сутнасцей” (тэрмін даследчыцы) у дзейнасці Ф. Скарыны і К. Міхайловіча, ацаніўшы іх спадчыну. Аўтар сыходзіць з аспекту ўнутранага плана абодвух асветнікаў — высакароднасці іх намераў. Магчыма, гэта якраз і недастаткова, і не падмацаваная фактамі аргументацыя. Але гэта адзін з тых выпадкаў, калі аўтарска перакананасць перадаецца і чытачу: “Мэта, сэнс жыцця Скарыны — асвета люду паспалітага, абуджэнне, навучанне Ісціне, ратаванне нораваў ад спакус веку. Мэта, сэнс жыцця К. Міхайловіча — ратаванне свабоды, вызваленне ад фізічнага і духоўнага гнёту... Абодва яны шчыра, наколькі ім дазвалялі абставіны, спраўдзіліся ў сваіх шляхотных намерах”.

Г. Тварановіч удалося пашырыць уяўленні беларускага чытача аб дуброўніцка-далмацінскай літаратуры, у прыватнасці, змястоўна параўнаць “Песню пра зубра” М. Гусоўскага з паўднёваславянскім эпосам “Асман” Івана Гундуліча, сцвердзіць, што з гэтых твораў пачынаецца эпоха “вялікага славянскага будзільства”. Гэта выявілася ў пафасе барацьбы з агрэсіўным мусульманскім захопнікам, і пафас гэты адшукваецца ў літаратуры і культуры ўсяго славянскага свету. Ідэя барацьбы супраць агрэсіі мусульманства з’явілася, на думку Г. Тварановіч, важным кампанентам славянскіх літаратур як тыпу. Сапраўды, у многім па-новаму, змястоўна працітваецца беларуская паэма “Песня пра зубра” ў паўднёваславянскі кантэкст побач з паэмай Марка Маруліча “Малітва супраць турак” і іншымі творамі дуброўніцкіх і далмацінскіх паэтаў. Аднак ці стае аргументаў, каб князя Вітаўта, героя паэмы М. Гусоўскага, у першую чаргу лічыць “хрысціянскім неафітам”, які “разбураў паганскія куміры і помнікі здзічэння веры продкаў”?

У цэлым жа выснова Г. Тварановіч аб тым, што вайна славянства з мусульманскім светам “стала той аб’ектыўнай рэчаіснасцю, якая ўплывала на працэс стаўлення славянскіх літаратур як тыпаў, культурных цэласнасцей”, уяўляецца не толькі слушна, навуковай, але і перспектыўнай у многіх адносінах.

Пераканальна гаворыць Г. Тварановіч аб судакранальнасці дзейнасці С. Буднага, В. Цяпінскага і пачынальніка славенскага пісьма і літаратуры Прымажа Трубары, аб рэзанансе творчасці С. Полацкага сярод сербскіх літаратараў.

З цікавасцю чытаюцца насычаныя інфармацыяй і навуковым роздумам старонкі аб стваральнай сіле этнічнай традыцыі ў спадчыне С. Богуш-Сестранцэвіча, З. Даленга-Хадакоўскага, А. Міцкевіча...

Неаспрэчнай вартасцю літаратуразнаўчых пошукаў Г. Тварановіч з’яўляецца зварот да архетыпавых, менталітэтных пачаткаў як стэрэатыпу паводзін этнічнага соцыуму, інварыянта псіхічнага складу, які стаў зародкам нацыянальнай эстэтыкі. Даследчыца дапамагае айчыннаму літаратуразнаўству пераадолець традыцыйна спрошчанае ўяўленне аб заходне-еўрапейскім уплывах на беларускае культурна-гістарычнае жыццё толькі праз польскае пасрэдніцтва. Гэта кніга не толькі істотна ўзбагачае беларускае кампаратывістычнае літаратуразнаўства, але і практычнае беларусазнаўства. У прапанаваным паўднёва-славянскім кантэкстзе ўзбуйненымі бачацца і набываюць еўрапейскую значнасць постаці і літаратурна-асветніцкая дзейнасць С. Буднага, М. Гусоўскага В. Цяпінскага, М. Сматрыцкага і іх многіх паслядоўнікаў у наступных эпохі. І ўвесь духоўны, літаратурна-асветніцкі шлях беларусаў набывае годны еўрапейскі кантэкст.

Кнігу “Беларуская літаратура. Паўднёва-славянскі кантэкст” Г. Тварановіч прысвяціла светлай памяці свайго навуковага кіраўніка Алеся Міхайлавіча Адамовіча — чалавек-борскі, што ўжо з недасяжнай вышыні шле на беларускі шлях чыстую энергетыку духоўнасці.

Зоя МЕЛЬНИКОВА

г. Брэст

Млын на ветразях часу

На сённяшні дзень па сутнасці толькі два дзяржаўныя выдавецтвы — «Юнацтва» і «Польмя», нягледзячы на ўсе складанасці, рэгулярна выпускаюць літаратуру гістарычнай тэматыкі. І што важна — гэта, як правіла, кнігі, пасля знаёмства з якімі застаецца глыбокі след у душы. Юнацкаўскі зборнік беларускіх народных легенд і паданняў «Млын на сямі колах» (запіс і літаратурная апрацоўка Ірыны Масляніцынай) — з шэрагу апошніх. Маладая пісьменніца (а І. Масляніцына добра вядома і як празаік, драматург, плёна працуе ў галіне гісторыка-краязнаўчай літаратуры) сабрала творы, дзякуючы якім можна даведацца пра паходжанне назваў асобных вёсак, мястэчак, гарадоў і нават пэўных мясцін, пра якія ў народзе засталіся пэўныя згадкі.

Канечне, нельга сказаць, што І. Масляніцына ступае па цаліку. Для прыкладу, ці не дваццаць гадоў назад у выдавецтве «Навука і тэхніка» пачаў свет аб'ёмны том «Легенды і паданні», што папоўніў серыю «Беларуская народная творчасць», якая, дарэчы, выходзіць па сённяшні дзень, толькі ў выдавецтве «Беларуская навука». Успамінаецца і добрае пачынанне А. Ненадаўца, які для выдавецтва «Беларусь» задумаў серыю «Мой родны кут», што ў перспектыве дасць шэсць кніг, прысвечаных кожнай вобласці нашай краіны, і гэтаксама паводле легенд тлумачыць паходжанне назваў населеных пунктаў кожнай вобласці. Выйшлі, як вядома, першыя два тамы — «брэсцкі» і «мінскі».

Аднак згаданыя прыклады — толькі пацвярджэнне таму, наколькі вялікую цікавасць выклікае гэтая тэма як у пісьменніку, так і ў вучоных-даследчыкаў. У той жа час кніга І. Масляніцынай (каб мае права, дык прозвішча яе вынес бы на вокладку) гэта — не толькі запісы легенды і паданні. І не толькі апрацаваныя. Ёсць падставы гаварыць менавіта пра кнігаўтарскую. І. Масляніцына выступае не столькі нарыстам, эсэістам, колькі празаікам. Асабліва, калі бярэцца за асэнсаванне вядомых сюжэтаў, па іншых выданнях.

Ці не найлепшае пацвярджэнне таму — апавяданне (а я б жанр гэтага твора вызначыў акурат гэтак) «Чорная дама Нясвіжа». Пра тое, што ў нясвіжскім замку па начах многія бачылі прывід Барбары Радзівіл, расказвалася неаднаразова. Даводзілася пра гэта пісаць і мне ў сваёй кнізе «Зерне да зерня». Аднак у І. Масляніцынай свая інтэрпрэтацыя вядомага факта (бадай, пры ўсёй неверагоднасці гэтага, трэба паверыць, што і сапраўды пад скляпеннямі замка па начах блукае здань). Яна менш за ўсё ідзе, так сказаць, за падзейным ходам падання, а заглябляецца ў сутнасць саміх падзей. Тых, якія ўсяму гэтаму і папярэднічалі. «Чорная дама Нясвіжа» — гэта сама гісторыя аднаго каханна — яркага, палымянага, самаадданага і ўзаемнага. Каханні Барбары і Жыгімонта Аўгуста (чамусьці ў творы ён называецца Зыгмундам), сына ўсемагутнай Боны Сфорцы. Каханна, якое здатна пераадолець любыя перашкоды. Як вядома, Жыгімонт

ажаніўся на Барбары супраць матчынай волі. Але адметнасць апавядання нават не ў гэтым, бо пра каханне гаворыцца як бы мімаходзь. І. Масляніцына спрабуе (і гэта ёй удалося) прыадкрыць таямніцу таго, як жа стала, што Барбара Радзівіл па сённяшні дзень не ведае спакою, ператварыўшыся ў прывід.

Па-свойму падыходзіць І. Масляніцына і да асэнсавання легенды, якая ў пэўнай ступені тлумачыць паходжанне назвы сталіцы Беларусі горада Мінска, — колішняга Менска, а яшчэ раней Мянска («Млын на сямі колах»). Галоўны герой твора, вядома, Мянск — сын млынара. На яго долю выпала нямаля выпрабаванняў. Асабліва, калі ён мусіў абараняць Радзіму ад чужынцаў. Тыя аказаліся дастойнымі ворагам. І тады Мянск прыдумаў, як зламаць іх супраціўленне: «...быў перанесены на цвёрдую глебу стары млын. Яго паставілі на шэсць колаў. Вялікае кола, якое варочала шмат гадоў жорны, прыстасавалі як стэрнавое. І надышоў дзень, калі насустрач варажаму войску з лесу выкацілася дзіўная драўляная крэпасць на колах. Яна рухалася пры дапамозе моцных парываў ветру». А з байніц ляцелі роём у чужынцаў стрэлы. Тыя, кідаючы зброю, у страху разбегліся... Пасля гэтага ўдзячныя землякі абралі Мянска князем. Ён узяў сабе ў жонкі дзяўчыну-прыгажуню Свіслач. Пазней, пасля смерці Мянска, сталі называць паселішча яго імем.

А вось у «Перакрэсленым крыжы» тлумачыцца паходжанне мястэчка Мір. Адбываецца вяртанне ў глыбокую даўніну, калі магучае Наваградскае княства часта ўступала ў барацьбу з рыцарамі-крыжакімі. Падчас некаторых сутычак наваградцы здзівіліся, што чарговы атрад чужакоў, які ўзначальваў Готфрыд фон Фірбак, не спяшаецца вяртацца на Радзіму. Як высветлілася, там на Готфрыда з'явіўся паклёп, а таму «вернецца эльзасец пераможцам ці пераможаным, будзе ён схоплены, кінуты ў цямніцу і пасля катаванняў спалены на кастры з воінамі...» Князь Юрый з малодшым братам князем Васількам, даведаўшыся пра гэта, вырашыў пераманіць заваўніка на свой бок, што ў рэшце рэшт ім і ўдалося. А маленькая вёсачка, у якой праціўнікі падалі адзін аднаму рукі для перамір'я («а потым скідалі эльзасцы плашчы на вяснаву зямлю; і нехта са світы братаў-князёў смалой праводзіў па чорных крыжах рысу, перакрэсліваў іх, робячы з чатырохканцовых каталіцкіх — шасціканцовых праваслаўнаў»), ператварылася ў мястэчка і атрымала назву Мір.

Прыгожая легенда... Праўда, як гэта звычайна бывае з паданнямі, цяжка вызначыць, дзе праўда, а дзе народны домysel. А можа, і не трэба рабіць гэтага? Важней глыбей задумацца над гэтай і іншымі гісторыямі, каб лепш зразумець, наколькі багатая наша нацыянальная даўніна. Спасцігаць яе — далучацца да гістарычнай памяці. А гэта не менш важна, чым захаваць сваю мову, традыцыі, звычкі. Бо без гістарычнай памяці — чалавек нішто, без яе ён і ператвараецца ў манкурта.

Гістарычную памяць і вяртае з небыцця І. Масляніцына, асэнсоўваючы падзеі, што мелі месца (ці маглі мець) у розныя часы. Альбо адбывалася нешта падобнае, пра што расказваецца ў легендах і паданнях.

Гаворку аўтар «Млын на сямі колах» пачынае яшчэ з таго перыяду, калі народ прымуова пазбаўлялі яго спрадвечнай язычніцкай (чамусьці не падабецца слова — паганскай) веры. І гэта рабілася так, што людзі не маглі разабрацца, у чым жа новая, хрысціянская, лепшая за ранейшую. Таму супраціўляліся, як маглі, зменам.

У легендзе «Выбар веры», якой кніга адкрываецца, пісьменніца і расказвае, як нежданне людзей здрадзіць сваім ранейшым багам прывяло да ўратавання. Калі пачалася навалніца, а возера, каля якога месцілася паселішча, выйшла з берагоў, разбурыла царкоўны крыж. Тады прыгажуня Лебедзь, язычніцкая дзяўчына, паклікала супляменнікаў за сабой, смела пакрочыўшы ў раз'юшаныя хвалі. І дзіўна — яны расступіліся. А ўратаваўся толькі той, «хто па-сапраўднаму паверыў у свае сілы».

Хочаш — вер, хочаш — не, але заканчэнне легенды сведчыць якраз на карысць першага: «Тым, хто сумняваецца, што ўсё было менавіта так, трэба прыехаць у вёску Лукава, што пад Маларытай. Там і да гэтага часу захаваўся гаючы камень-валун, на якім назуць сёды адбіўся маленькі босы жаночы ступачок — след Лебедзі». Дарэчы, падобным прыёмам І. Масляніцына карыстаецца неаднойчы. Розніца толькі ў тым, што «дакументальнае» сведчанне можа з'явіцца і ў пачатку твора (як у апавяданні «Душа народа»: «Недалёка ад Лунінаца знаходзіцца незвычайнае па сваёй прыгажосці возера Белае. Ціхае яно і празрыстае, быццам не вада ў ім, а слёзы, светлыя слёзы. Шмат стагоддзяў захоўваецца ў народзе адно паданне...»)

Гісторыя, якія выклікаюць не толькі зразумелую чытацкую цікавасць, а і прымушаюць усвядоміць сябе сынам менавіта гэтай зямлі, гэтага народа, гэтай краіны, шмат. Праўда, калі быць шчырым, асобныя з паданняў друкаваліся, няхай і ў іншых інтэрпрэтацыях, неаднойчы. Хоць бы ўзяць «Смерць Машэкі», «Дуб і сасна»... Прасцей сказаць, што іх не трэба было ў кнігу ўключыць. А падумаўшы, дык і добра, што яны ўвайшлі ў зборнік. «Млын на сямі колах» у першую чаргу адрасуецца сярэдняму і старэйшаму школьнаму ўзросту. А гэта значыць — найбольш удзячнаму чытачу. І чытачу, які часам нічога не чуў і пра таго ж Машэку. А прачытаўшы, і з сябрамі падзеліцца тым, што даведаўся. Калі нешта глыбока западае ў душу, цікавасць да нацыянальнай мінулычынны на гэтай кнізе не спыніцца. А каб яна не спынілася, трэба каб Камітэт па друку не забываў пра выданні гістарычнай тэматыкі і спрыяў іх з'яўленню. У планах і таго ж «Юнацтва», і «Польмя» значацца яны і на наступны год. Каб жа толькі выйшлі.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Прарок і народ

Іван Франко. Фрагменты з паэмы «Майсей». Пераклад В. Зуёнка. «Польмя», 1998, N 10.

Калі зірнуць на нашу сучасную літаратуру ў кантэксце яе гісторыі, няцяжка заўважыць, як папярэднікі прадвызначаюць яе шляхі ў розных накірунках: жанравым, стылёвым, тэматычным. Гэта відаць не толькі ў арыгінальных творах, але і ў перакладах. Асабліва тых, за якія перакладчык бярэцца не з нагоды юбілею, ці якой іншай аказіі, а паводле жадання ўласнай душы.

«Прарок і народ.

Свабода і рабства.

Ці хаця б імкненне да свабоды і гатоўнасць жыць у рабскай пакоры...

І хто ёсць прарок: той, у каго адказы на ўсе пытанні простыя і прымітыўна ясныя, хто абяцае імгненныя рашэнні і сам жа патанае ў гэтых абяцаннях, топячы заадно і народ; ці той, хто бачыць шляхі да свабоды ісцінныя, а таму і цяжкія, і няўдзячныя для ўласнай прарочай славы...

Так напісаў Васіль Зуёнка ва ўступе да свайго перакладу паэмы І. Франко «Майсей». Той самы Васіль Зуёнка, якому належаць афарыстычныя радкі: «Польмя» Незалежнасці — плошча нежалезнасці»...

«Майсей» — толькі адна з паэм І. Франко, дзе ідзе непрыхаванае перагукванне супрацьстаянне з Адамам Міцкевічам. Як і міцкевічаўскі Вальтэр Альф («Конрад Валенрод»), будучы прарок Майсей з дзяцінства выходзіў у чужацкай няволі і быў не разам са сваімі супляменнікамі, а пры двары фараона.

Як і Вальтэр Альф, ён не забыўся пра сваё паходжанне і пра свой народ, які яму было наканавана вывесці з няволі. Аднак у адрозненне ад Міцкевіча, у творы І. Франко прысутнічае яшчэ адзін надзвычай важны момант. Гэта матыў чорнай няўдзячнасці, падазрэнняў і абвінавачванняў (зdraды наадварот), якімі плаціць народ свайму прароку.

*Сорак год нёс я слова тваё,
Сорак год навучаў з маленства,
Каб з рабоў нарадзіўся народ
Па твайму падабенству.*

*Сорак год, як каваль, гартаваў
Сэрцы іх і сумленне,
А прыйшоў да таго, што пайшоў
Ад іх злога каменя.*

Жаліцца Майсей І. Франко, звяртаючыся да свайго бога-гэтаго. Але гэта скарта не толькі Майсея, гэта і споведзь самога ўкраінскага паэта, якога сучаснікі не раз абвінавачвалі ў валенрадызме, у здрадзе нацыянальным інтарэсам.

Народам, якія жывуць свабодна і зможна, прарокі патрэбныя не настолькі, наколькі тым, у якіх пад пагрозай будучае этнічнае існаванне. І калі для рускага прарока дастаткова абстрактнага закліку: «глаголом жечь сердца людей», то для беларусаў і ўкраінцаў усё інакш. *Паўстань з народу нашага, прарок, Праява бураломных варажбіт, І мудрым словам скінь з народу ўрок, Якім быў век праз ворага спавіт,* — заклікаў Янка Купала. І не ягонае віна, што ў беларускай гісторыі чаканне прарока набыло характар. Народ аказаўся ці то занадта пераборлівым, ці то занадта няўдзячным. А, можа, уся бяда ў тым, што паводле слоў С. Яновіча, Бог пусціў у свет нашых супляменнікаў «толькі з шырока разяўленым горлам».

Можа, адсюль і прарочая купалаўская скруха:

*— Па колькі ж нам дасі чырвоначу,
Калі мы пойдзем за табой?*

Можа, адгэтуль і з'едліва безвыходная горыч быкаўскай «Трубы» і «Народных мсціўцаў».

Галіна ТЫЧКА

Кніга на кожны дзень

Самаасэнсаванне патрыятызму ўзбагачае духоўнае жыццё асобы. Яно абуджае індывідуальнае пачуццё ўласнай годнасці і нацыянальны гонар для таго, каб справіцца з цывілізацыйным выклікам. Яно таксама патрэбна для стварэння новых духоўных каштоўнасцей.

Гэтае асэнсаванне чалавека як часткі гістарычна ўкшталтаванай калектывнай тоеснасці, якая ахоплівае мінулыя і будучыя пакаленні, трывае нават тады, калі яе тлумачыць, выяўляецца ў адчуванні супольнасці лёсу, адказнасці за мінулае і будучае, гэта значыць, залежыць ад успрымання назапашанага даробку ў галіне нацыянальна-культурнай тоеснасці (індэнтфікацыі).

Чаму ж гэты даробак такі важны? Колькі б пра нацыю ні казалі навукоўцы і палітыкі звонку, а назіранні навукоўцаў сваёй нацыі ўсё ж істотней. За два стагоддзі напісана шмат пра пра сутнасць канкрэтны нацыі, але адзінае асэнсаванае высноваю са стасла літаратуры было тое сцвярджэнне, што «нацыя ёсць група, якая хутчэй акрэслівае сама сябе, чым яе акрэсліваюць іншыя».

У даследаваннях па нацыянальным пытанні была прызнаная такая думка, згодна якой няможна адэкватна ўявіць сабе нацыю без удакладнення ў першую чаргу пункта погляду ўдзелнікаў і стваральнікаў духоўнай культуры нацыі.

Менавіта гуманітарная нацыянальная інтэлігенцыя, як мяркуюць сучасныя даследчыкі, фармуе адчуванне нацыі, — зразумела, толькі пры наяўнасці першаснай нацыянальнай свядомасці. Чэшскія «будзіцелі»-адраджэнцы канца XVIII—першай паловы XX стагоддзя дапамаглі чэшскаму сялянству і гараджанам умацаваць іхнае пачуццё чэхаў. Не-

выпадкова нехта казаў, што нацыя падобная да спяччай прыгажуні, якую абуджае пацалунак нацыянальных ідэолагаў.

Агледзець цалкам меркаванні, якія выказваліся беларускімі мысліцелямі, навукоўцамі, праваслаўнымі і каталіцкімі дзеячамі, публіцыстамі, палітыкамі на працягу нашага стагоддзя аб нацыянальнай тоеснасці беларускай нацыі, раней уяўлялася немагчымым. Усе гэтыя каштоўныя думкі былі раскіданымі па розных выданнях — беларускіх замежных і часткова айчынных, і былі напісаныя па-беларуску, па-руску, па-польску, што, зразумела, абцяжарвала асэнсаванне культурна-цывілізацыйных асноў беларускага этнасу і нацыі. Ключавыя фактары фармавання і этапы развіцця нацыянальнай самасвядомасці ў гэтых умовах прасачыць было даволі цяжка. Выданні, у якіх такія меркаванні выказваліся, былі ў большыні сваёй недасягалыныя або маладасягалыныя для тых, хто імкнуўся асэнсаванне сваё месца ў нацыянальным жыцці і міжнацыянальных адносін.

Гэты недахоп запоўніла складзеная Юрыем Гарбінскім анталогія «Беларуская думка XX стагоддзя. Філасофія, рэлігія, культура» (Варшава, Інстытут славістыкі Польскай акадэміі навук, 1998). У кнізе сабраныя працы шасці дзесяткаў аўтараў за восемдзесят з лішкам год. Тут прадстаўлены розныя канцэпцыі, пункты погляду, меркаванні адносна месца Беларусі ў Еўропе, як цэнтра культурна-цывілізацыйнага ўзаемадзеяння Усходу і Захаду. У анталогіі аналізуецца вынікі шматгадовага тэарэтычнага і практычнага пошуку культурна-нацыянальнага сінтэзу і асэнсавання ролі праваслаўя, рыма-каталіцызму і грэка-каталіцызму (уніяцтва) у гісторыі бе-

ларускай нацыі і ў працэсах этнічнага і нацыянальнага станаўлення беларусаў.

Пералічваць аўтараў і назовы іхніх прац, што змешчаны ў анталогіі, і сэнсу не мае. Дастаткова адзначыць, што пераважная большыня тэкстаў гучыць актуальна, нягледзячы на даўнія даты іхняга складання. Геапалітычныя фактары, якія паўплывалі на стварэнне гэтых тэкстаў, за стагоддзе не змяніліся і змяняцца проста не маглі. Сто год, на працягу якіх пісаліся прадстаўленыя ў кнізе працы, — у гісторыі, як вядома, толькі імгненне.

Варта адзначыць іншае: аўтары некаторых прынцыповых абагульняючых твораў падчас іхняга напісання мелі даволі малады ўзрост: Антону Луцкевічу было трыццаць год, Максіму Багдановічу і Ігнату Канчэўскаму ўсяго па дваццаць пяць. Але якую эрудыцыю і дасведчанасць, якую начытанасць і ўменне разбірацца ў сутнасці справы выказвалі яны ў сваіх творах! Бачна, што адукацыя гэтых асоб у дарэвалюцыйныя часы была даволі грунтоўнай — і дзякуючы дарэвалюцыйнай адукацыйнай сістэме, і дзякуючы іхняй самаадукацыі, якой так часта сёння грэбуюць. А веды замежных моваў аўтарамі прыведзеных у анталогіі прац! Дзякуй Богу, зараз у нашай творчай моладзі хапае жадання самаадукавацца, што дае надзею на лепшае.

Як мне здаецца, анталогія «Беларуская думка XX стагоддзя» павінна стаць штодзённым чытаннем (не перабольшваючы) для кожнага настаўніка, асабліва гуманітарнага, каб ён і сам ішоў па шляху ўдасканалення сваіх ведаў у галіне нацыянальных духоўных каштоўнасцей, і меў магчымасць выходзіць іншым у духу пашаны сваёй нацыянальнай духоўнай спадчыны.

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ

"Бераг"

Паэзія любому ўзросту падуладна. У гэтым лішні раз пераконвае творчасць Івана Чыгрына, які добра вядомы як літаратуразнавец: ён аўтар пяці манаграфій — "Станаўленне беларускай прозы і фальклору. Дакастрычніцкі перыяд", "Проза "Маладняка". Дарогамі сцярджэння", "Крокі. Проза "Узвышша", "Рэальнае і магчымае. Проза Якуба Коласа", "Паміж былым і будучым. Проза Максіма Гарэцкага". Але, аддаючы шмат часу літаратуразнаўчай працы, ён піша і вершы. Найчасцей — для сябе. Таму і запазнілася першая паэтычная кніга І. Чыгрына "Капез", якая пабачыла свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура" толькі ў 1992 годзе, калі аўтар размяняў семы дзесятак гадоў. А пайшоўшы на заслужаны адпачынак, ён змог больш удзяляць увагі паэзіі. І як вынік —

чарговая кніга "Трыба", што выйшла летась. І вось — трэці зборнік І. Чыгрына-паэта — "Бераг", жыццё якому даў Беларускі кнігазбор.

Назву зборніка аўтар абгрунтоўвае ў выдавецкай анатацыі наступным чынам: "Адчуванне берага заўсёды ўласціва чалавеку. Кожны ідзе да свайго берага. Спыняўся, каб апусціцца ці, наадварот, падняцца на бераг. Ва ўсіх выпадках сітуацыя псіхалагічна неардынарная, асабліва, калі бераг чалавечага жыцця мысліцца максімальна аб'ектыўна, як вынік руху грамадства, месца ў гэтым працэсе суб'екта. Лірычны герой у роздуме, у няпростым, нярэдка балючым самааналізе".

Правільным будзе сказаць, што бераг лірычнага героя І. Чыгрына — там, дзе чалавек адчувае сябе асабліва добра і ўтульна, а гэта — бераг беларускаці. Праўда, дайці да яго часам няпроста, бо шмат яшчэ на шляху перашкод. У творах узмацяняюцца публіцыстычныя матывы, калі І. Чыгрын з болей піша пра становішча, у якім апынуліся беларусы:

*А як жа інакш?
Ідзем у нагу з часам,
Падпісваемся праз "и" дзесяцірычнае.
Да драбніц ведаем іх культуру —
Калі Пушкін сустраў Керн першы раз,
Калі — апошні,
І якое тады было надвор'е.
Забываем,
Дзе нарадзіліся,
Бытаем Купалу з Коласам
(Абодва на "К").
Такая формула
Нашага
Нацыянальнага
Быцця.
Жывем у нагу з часам.*

А напісалася гэта яшчэ 8 сакавіка 1978 года. І, як бачым, не страціла сваёй актуальнасці. Увогуле, паэт уключыў у кнігу вершы, якія якраз і пісаліся для сябе і толькі цяпер вынесены на чытацкі суд. І лепшыя з іх успрымаюцца так, нібы радкі іх леглі на паперу сёння. Гэта тычыцца і лірычных вершаў, у якіх жыве каханне. Нярэдка тое колішняе, аб якім застаўся толькі след у душы: "А я збіраюся ў дарогу, А я паеду ў горад той, У якім ты маеш жонку строгую, І домік свой, і садзік свой. Не вырву ў гэтым садзе кветкі, Не вып'ю ў гэтым доме чаю. Чаго у той горад завітаю? Паеду да сябе ў адведкі".

Лявон ЮРЧЫК

Антырэклама і сусветны стандарт

У Мінску прайшоў семінар па якасці выдання кніг. Арганізатары мерапрыемства — Дзяржкамдрук і Дзяржстандарт — перш за ўсё імкнуцца ўдасканаліць сістэму якасці выдання беларускай кнігі, падняць яе да сусветнага ўзроўню.

У дні работы семінара на паліграфкампінаце працавала выстаўка "Антырэклама", на якой былі прадстаўлены кнігі нізкай якасці выдання. Наведаўшы яе, уважліва можна было пераканацца, якой не павінна быць кніга.

Р. АЛЕНІНА

ПАЭЗІЯ Хведар ЖЫЧКА

"І на сэрцы зноў мне стала горна..."

Пакуль жыве маці...

*Пакуль жыве маці,
ты маеш куды
ехаць у госці
і пісьмы пісаць.*

*Пакуль жыве маці,
ты маеш адкуль
у хвілю цяжкую
спагады чакаць.*

*Пакуль жыве маці,
ты маеш каму
радасць паведаць,
даверыць бяду.*

*Пакуль жыве маці,
ты ёй адплаці
ласкай за ласку,
дабром за дабро.*

Альтэрнатыва

*Так збяднеў родны край,
так заўбожаў мой двор, —
ці пад плотам канай,
ці ўцякай за бугор.*

*За бугром мне і дня
аднаго не пражыць.
За бугром буду я
горка плакаць-тужыць
па бяроздах бялячых,
па чорнай раллі,
па крыніцах чысцючкіх,
што б'юць з-пад зямлі;
па буслах даўганогіх*

ПОШТА Генадзь МЯЦЕЛІЦА

На могілках

*Халодны сум на могілках зімою,
У белым снезе дрэвы і крыжы.
А мне здаецца, нехта ідзе за мною,
І ля майго і нечы след ляжыць...*

*Я азіраюся, стаю ў здранцвенні,
Услухоўваюся ў кожны рып і хруст.
Маўчаць магілы і маўчаць скляпенні,
Пакрыты беллю пад адзіны густ.*

*Мне белы снег здаецца палатняным,
І неба палатняным нада мной,
І цэлы свет — памятым і звалняным,
Прыніжаным прад ісцінай адной...*

*Усё гучанне дня
пакрывае лязгат ланцугоў умоўнасці.
Гэтыя ланцугі абмяжоўваюць
рухі нашых ног.
Гэтыя ланцугі абмяжоўваюць
махі нашых рук.*

*Гэтыя ланцугі
засланяюць нам вочы,
каб мы рухаіся — як усе,
каб мы бачылі — як усе,
каб мы чулі — як усе...
Але, здаецца, мы іх не чуем.*

*Усё гучанне дня
пакрывае лязгат ланцугоў умоўнасці.
Гэтыя ланцугі абмяжоўваюць
рухі нашых ног.
Гэтыя ланцугі абмяжоўваюць
махі нашых рук.*

*Яна пайшла і я адзін
Застаўся на жыццёвым полі.
Стаміўся ад абраз і кпін.
Даволі ўжо, даволі!*

*на замшлай страсе,
па вяцістых аблогах
у золкай расе;
па хлапечых забавах
у ценю прысад,
па ўсмешках ласкавых
вясковых дзяўчат.*

*За бугром анічога
я ўжо не знайду.
За бугром я, нябога,
без сілы ўпаду.
І не будзе каму там руці мне падаць...
Не, ўжо лепей пад плотам
тут вось, дома, сканаць!*

Босая фея

*Трава высокая, густая...
Дзяўчына босая блукае
па той траве, вячэрняй, роснай.
За ёю нацянькі ў тумане
ішоў я, нібы апантаны,
заچارаваны феяй босай.*

*Яна мне снілася штоночы —
яе пастава, косы, вочы...
Было гадоў мне мо семнаццаць.
Ёй прысвячаў цішком я вершы,
кахай я каханнем першым,
ды не асмеліўся прызнацца...*

*А сёння зноў я ў тых мясцінах...
Траву, вядома, ўжо скасілі,
і скасілі ў стог, і звелі з луга...
Расце там новая атава,
яе скубе ўжо іншы статак,
прыгнаны не маёю пугай...*

*І цяжка ўжо знайсці мне ў росах
сяяды тае дзяўчыны босай,
якую зваў калісьці феяй;
хоць ведаю: блукае сцежкай
і маладой сваёй усмешкай
кагосьці іншага ўжо грэе.*

На адыход XX-га стагоддзя

*У стагоддзі гэтым завірушным,
звычайным да сенсаций,
розных дзіў,
не з'явіўся нейкі новы Пушкін,
звонам ліры нас не разбудзіў.*

*Быў, вядома, чарнакніжнік Ленін,
узбурыў рабочых і сялян,
ды паставіў зноў іх на калені
"мудры" Сталін — кат і інтрыган.*

*І цягнуў пакуты люд славянскі,
бо яму зусім не ў навіну
кланяцца жывым багам паганскім
і жывымі класіцыя ў труну...*

*Я ніколі не думаў, дзівак,
што душу маю сум так агорне...
А прыйшоў вось у свой безразняк,
і на сэрцы зноў стала мне горна.*

*Душа маўчыць і цішыня
Палохае пустэчай.
Пакуль яшчэ пачатак дня,
А мне здаецца — вечар.*

ІВАН ЛАШУТКА

*Радзіма, беражы сваіх прарокаў —
Іх так памнога на майё зямлі,
Магілы іх снягі не замялі,
А душы светлыя ўзнесліся высока.*

*Наш судны дзень, магчыма, і далёка,
Але імя іх сёння памяні.
І у Хрыста кідалі камяні,
І ў змане люд смяяўся і галёкаў.*

*Я веру, што скрываўленыя строфы
Не раз народ паўторуць у бядзе.
...Як цяжка несці крыж, што прывядзе
Да змучанай гары Галгофы.*

*Перажыві мяне,
мой белы сад,
Каб яшчэ доўга
на бацькоўскіх сцежках
Пялёсткаў цёплых
ціхі зарапад
Любоўю грэў
унукавы усмешкі.*

*Куды ідзеш, знявераны народ?
Чаму так доўга
над зямлёй зацьменне?*

*Мы вынеслі
і холад, і няўрад,
Але нідзе
не трацілі сумнення.*

*Сонца ззяе, нібыта вясной,
пад нагамі — апалае лісце,
і аблогі бягуць нада мной,
і празрысты блакіт, як калісьці...*

*Ды чагось ужо тут не стае,
штосьці знікла адсюль незваротна...
Не прадуцца ўжо думкі мае,
не знаходжу я ўцех, сэрцу родных...*

*Любы кут мой! Абветраны край:
лес, балота, пясчаныя выдмы...
Адчужэннем сваім не карай,
лепш з грудзей маіх музыку выдзьмі!*

*Лепш жывога зацісні ў труну,
кінь у прорву галечы, нястачы,
толькі дай мне магчымасць адну —
родным гоням за песню аддзячыць!*

Амялушкі

*Сядзяць на голым клёне амялушкі —
прыгожыя чубаценькія птушкі.*

*Яны да нас у госці прылятаюць
з паўночнага заснежанага краю.*

*Ад холаду ратуюцца? Не толькі,
спрадвеку ў іх такая завядзёнка:*

*ці лёгкая стаіць зіма, ці злая —
збіраюцца ў гурты і адлятаюць*

*на поўдзень. Можна, ім, як нам, цікава
авіятурыстамі злятаць
аж на Балканы*

*ці мо яшчэ кудысьці і далей,
дзе б ім жылося багацей і весялей...*

*Як я зайздросчу вам,
чубаценькія птушкі —
прыгожыя скакушкі амялушкі!*

Славы не дзеляць

*Па-сяброўску пісьменнікі славы
не дзеляць,
як начны свой улоў дружбакі-рыбакі
ці паўлітра гарэлкі ля крамы
ў нядзелю
разліваюць у шклянкі на трох дзецюкі.*

*Слава творцы —
не нейкая рыбка-маляўка,
не гарэлкі-сівахі пякучы глыток.
Слава —
гэта нібыта вялізная п'яўка,
а дакладней сказаць —
як агромністы цмок.*

*Тут — не жарцік бяскрыўды,
гульня — не на дробязь,
тут — свой лёс рызыкаўна
ты ставіш на кон:
схопіш славу за грыву —
будзеш жыць у дабротах,
правароніш —
змарнееш навек жабраком.*

*Магутны Божа,
я маліцца рад
І дзень і ноч,
ададана і да зморы:
Памілуй нас,
каб мой вішнёвы сад
Не стаў выжарынай
Садома і Гаморы.*

Гледзячы праграму "Лялькі..."

*Згадаў бабулін досціп, не на грэх
(Лёс не мінаў яе бядой і горам):
"Чужыя дурні — выклікаюць смех,
Калі ж свае — то прыкрасць,
або сорам..."*

*Я сагрэю цябе дыханнем,
Толькі будзь,
жыві, гавары...*

*Глянь —
за вокнамі весняе ранне,
І звяняць капляжы на двары.
Я маю высокае неба —
Дай апошняю радасць вясне.
Мне нічога на свеце не трэба,
Толькі ты*

*не пакінь мяне.
Не баюся віны і грэху,
Як любіў — усім раскажы.
Толькі будзь,
затрымайся рэхам*

*На пакінутым мной
рубляжы*

г. Вілейка

ЯНЫ СУСТРЭЛІ-

СЯ, як і дамаўляліся, познім вечарам і цяпер стаялі недалёка ад лавачкі, раз-пораз пазіраючы на расчыненае акно на другім паверсе.

— А калі яна будзе якраз у гэтым пакоі? — запытаўся пятнаццацігадовы Юрка ў свайго сябрука-аднагодка Вадзіма. — Яна ж не будзе маўчаць, адразу падніме крык.

— Вядома, таму я і ўзяў братаў газавы пісталет. На-а, бяры, ён спатрэбіцца ў любым выпадку. Яе ўсё роўна давядзецца адключыць. Потым адразу ачыніш уваходныя дзверы, я ўжо буду стаяць на лесвічнай пляцоўцы. Толькі добра ўчапіся за падаконнік.

Юрка ўзяў пісталет, засунуў яго ў кішэню лёгенькай курткі-вятроўкі, паглядзеў на акно, пасля на прыстрэшак ганка.

гэта ў яе быў такі глыбокі сон. Адным словам, кароткае летаргічнае забыццё. Сама ж бабуля ад усялякіх разоў адмахваўся, толькі сабрала для яе, Ліды, тое-сёе ў гэты мех, што прывёз стрыечны, ды яшчэ напісала ёй ліст. І прасіла, каб мусова перадалі яго ёй. Але сваякі кудысьці яго паклалі і потым, як ні шукалі, ніяк не маглі знайсці, ашаломяныя тым, што адбылася: памерла, аджыла, а роўна праз тыдзень папрасіла, каб нагрэлі вады: маўляў, сёння я ўжо сапраўды памру, як толькі абедня ў царкве адслужыцца, таму хачу сама абмыцца і апрануцца ва ўсё новае. Лідзе расказвалі, што бабуля доўга хадзіла па садзе, па двары, усюды заглядаючы, нібыта з усім развітвалася, а пасля легла на ложка і... сапраўды памерла, як і казалі.

Ліда міжволі скаланулася, нават прыўзнялася, гэтак моцна бразнула

рам, і міліцыянер даводзіў ёй:

— Ну, а шпінгалет?! Вы ж самі бачыце, акно на шпінгалет зачынена. Дык што ж такое атрымліваецца? — пытаўся ён у яе. — Як гэта вы нават не падыходзілі да акна? Хто ж мог зачыніць яго?

Ліда не ведала, што яму адказаць. Больш таго, яна ўсё яшчэ ніяк не магла паверыць у тое, пра што расказваў ёй гэты маладзенькі лейтэнанцік, ну, а шпінгалет...

— Ён сам саскочыў, — сказала Ліда. — Рама зачынілася з такім гучным трэскам, раптоўна... Я нават прыўзнялася з канапы, але, далібог жа, нічога не бачыла.

— Няпраўда! Быць такога не можа! — не верыў ёй міліцыянер. Ён разглядаў шпінгалет, зачыняў і расчыняў акно, выгледваў у двор. — Ну, няхай сабе вы ляжалі на канапе... А потым пабачылі

сказаў стрыечны. — Ты ж ведаеш. Добра, што якраз натрапіў на тваю суседку, вось і пакінуў мяшок. — Васіль памаўчаў. — Ну, дык што яна табе там напісала? Мне, прызнацца, надта пацелася разарваць канверт, але падумалі, што яшчэ нябожчыца крыўдаваць будзе. Начаю сніцца пачне.

— Які канверт? — не адразу зразумева Ліда.

— А, хіба ты не знайшла ліст, які напісала табе баба Маня? Мы яго адшукалі, і я пакаў яго ў мех, заткнуў за рамку люстэрка.

Ліда адразу забылася на ўсё, што адбылася гэтай раніцай: і на прыход міліцыянера, і на падлетка, які хацеў яе абакрасці, і на злашчаснае акно... "Сапраўды, што магла напісаць бабуля Маня ёй, Лідзе, у сваім апошнім лісце?" Пра гэта думала Ліда неаднойчы адразу пасля пахавання. І вось той ліст знайшоўся, і ляжыць цяпер у мяшку ў вітальні, а яна ж учора й думала, што як толькі працнецца, адразу разбярэ твае рэчы. І Ліда пачала паспешліва развітывацца са стрыечным братам.

— Добра, Васіль.. Яшчэ сазвонімся. Я і не распакоўвала той мяшок. Не паспела... Пайду пагляджу, дзе там гэты ліст...

І адразу, як толькі паклала трубку, кінулася да мяшка. Хутка развязала шпагат, расхінула мех... Спінка крэселка з вензелем, нейкі пакунак (відаць, штосьці паклалі ёй сваякі ад сябе), а гэта, напэўна, і люстэрка, загорнутае ў хустку. Выцягнула яго, адкінула хустку і сэрца зашчымяла. На канверце, заткнутым за рамку, было выведзена далёка не пісарскім бабуліным почыркам: "Унучцы Лідачка". Разарвала канверт... бабуля пісала алоўкам, словы ледзь разбіраліся, але Ліда чытала:

"Дарагая мая ўнучка, Лідачка! Напачатку, у першых сваіх слоўках хачу напісаць, што ты ў нас з Хведзечкам была першанькая, таму і самая любенькая. А пішу я табе з выпадку, пра які ты ўжо ведаеш, даражэнькая Лідачка. Табе ўсё расказалі. І ты павер мне, унучка, прымі ўсё да душы сваёй. Я ўжо, залатая мая Лідачка, пабыла Там... І Архангелы прасветлы мяне сустралі, і Хведзечку свайго, а твайго дзеда, я бачыла, але і Там, Лідачка, бываюць памылкі. Мне яшчэ трэба было тыдзень пабыць тут, на зямельцы гэтай, і мяне Архангелы прасветлыя вярнулі назад. Але паспела я тое-сёе Там уведаць. Таму і пішу табе, Лідачка. Жыві спакойна, мая родная ўнучка, радуйся жыццю свайму і нічога не бойся: ні чалавека паганага, ні звера, ні дурнога выпадку, — ліст затраптаў у руках, на вочы наварнуліся пакучыя слёзы, Ліда чытала далей. — У цябе ад Бога ёсць заступнічак, ёсць твой абаронца, заўсёды верны табе, твой Анёл-Ахоўнік. Ён будзе весці цябе да самага канца твайго, і будзе прасціраць над табою сваю прасветлую даланю. Радуйся гэтай ласцы Божай, Лідачка, маліся Богу і свайму Анёлу-Ахоўніку, райся з ім, спадзявайся на яго, прасі ў яго рады і вер яму, ён — твой шчаслівы лёс, Лідачка.

А вось Генік наш, твой малодшанькі брат, унучка, яшчэ пакуль не заслужыў жыццём сваім заступніка вернага. Малалетні ён, Лідачка, неразумны яшчэ. І вось пішу я табе, каб ты змагла неяк пад'ехаць да сваёй маці — маёй Надзежкі, мне самой не хочацца яе трывожыць, ты лепш ёй усё раскажаш. Дык скажы ёй, Лідачка, хай яна не адпускае Геніка на волю адзінаццатага ліпеня, таму што можа здарыцца бяда. Запомні гэты дзень, унучка дарагая, — адзінаццатае ліпеня. Таго, хто беражэцца, і Бог беражэ. А па мне не плачце надта, як я ўзрадуюся Там Богу, гэтак вы тут узрадуіцеся жыццю свайму..."

Далей ішлі словы развітання, і Ліда вярнулася да пачатку ліста. Перачытала яго яшчэ раз: "...У цябе ад Бога ёсць заступнічак, ёсць твой абаронца, заўсёды верны табе твой Анёл-Ахоўнік". І адразу ж пасля гэтых слоў ёй успомніліся іншыя словы, якія яна пачула з гадзіну таму назад ад таго маладзенькага лейтэнанта міліцыі: "Вы ж самі бачыце, акно на шпінгалет зачынена. Дык што ж такое атрымліваецца? Як гэта вы нават не падыходзілі да акна? Хто ж мог яго зачыніць?"

Думкі наскоквалі адна на адну, мяшаліся і хваліліся яе надзвычай. Яна то перачытвала ліст, то згадвала тое акно... Ну, вядома, прабег раптоўны скразняк, але, калі паверыць бабуліным словам, дык ніякага скразняка і не было. Акно зачыніў ейны Анёл-Ахоўнік і гэта ўжо выглядае самай сапраўднай містыкай, ці наадварот, Лідзе суджана дакрануцца (Працяг на стар. 12)

Раіса БАРАВІКОВА

АНЁЛ-АХОЎНІК

АПАВЯДАННЕ

— Я учора ноччу залазіў, — сказаў ён. — Акно так блізка, што асабліва і падцягвацца не трэба. З ходу ўскочы.

— Спачатку ўскоч! — абарваў яго Вадзім. — Ну, ідзі... Я пабуду тут, пакуль будзеш узбірацца на прыстрэшак. І Юрка пайшоў да ганка.

Ліда ляжала на канапе. Праз расчыненае акно плыў прыемны халадок і гэта было адзінае, што ўлагоджвала яе думкі гэтым вечарам. Спрабавала чытаць Шэльдана і не чыталася. Больш таго, ужо сама назва рамана выклікала іранічную ўсмешку: "Калі наступіць заўтра". Яна пакуль не ведала, што там будзе адбыцца ў гэтай кнізе, а вось тое, што яна сама заўтра назаведзе адмовіцца ад Андрэя, ёй было ўжо добра вядома. Яна ўсё выкажа яму, а, можа, і не будзе выказваць: проста кіне трубку, як гэта ўжо рабіла неаднойчы. Тое, што яшчэ зусім нядаўна здавалася сонечным ударам, спякотным, галавакружным падарункам жыцця, абярнулася звычайнай любоўнай інтрыжкай. Ну і хопіць, з яе дошчы! Магчыма, што і Андрэй гэтаксама думае. Таму што ўжо не першы раз яны дамаўляліся сустрэцца і ўсё зрываўся. Вось і сёння Андрэй пазваніў у апошні момант: "Лета нашых надзей наперадзе! Не прыеду. Зваліліся нечаканыя госці, і як пакінуць сваіх хатнік?" А яна ж пакінула, — мужа, сына там, у Даме адпачынку на Нарачы. Напрыдумляла ўсяго, маўляў, пазваніла суседка, якой яна пакінула ключы ад кватэры, каб палівала вазоны, пакуль яны будуць адпачываць. І вось іх залілі суседзі зверху, — прарвала водаправодную трубу. Трэба ехаць, паглядзець, што там нарабілася!

Суседка сапраўды тэлефанавала Лідзе, але зусім з іншай нагоды. Прыязджаў стрыечны брат Васіль, прывёз рэчы, якія ёй дасталіся ад бабулі Мані. У вітальні дасюль стаіць гэты мех, а магла б і распакаваць яго, дык не, — чакала Андрэя! І яе агарнула ранейшая, пякучая, такая нядаўняя горыч, якая яшчэ не паспела астыць, прыпарушыцца часам.

Бабулю яны пахавалі тры тыдні таму назад і гэтая ейная смерць была дзіўная і загадкавая. Бабуля паміралася двойчы. Лідзе ўспомнілася, як тады, першы раз, ёй патэлефанавала братава, маўляў, усё, няма ў нас бабулі Мані, — збірайцеся, прыязджайце! І яны хутка сабраліся. Павінны былі ехаць начным цягніком. А потым вечарам — зноў званок, неверагодна, але ж гэта было так: бабуля аджыла. Яе ўжо абмылі, але труна яшчэ была не гатова, таму паклалі на лаву на покуці. І нехта пачаў папраўляць складзеныя на грудзях бабуліны рукі, і ледзь не страціў прытомнасць, — рукі былі цёплыя: "Дык яна ж жывая!" І гэта было праўдаю. Праз колькі часу бабуля сама паднялася з той лавы і яшчэ прахыла цэлы тыдзень, але ўвесь час была, бы не ў сабе. Да дактароў у райцэнтр адмовілася ехаць. Праўда, мясцовы фельчар сам прыходзіў, і хаця бабуля гарыць з ім не схацела, патлумачыў, што, напэўна,

аконная рама, і адразу ж падумалася пра скразняк: "Пэўна, там, за акном, падняўся вецер, вось ён і ляпнуў рамаю. Яна й уставаць не будзе зачыняць тое акно. "А, можа, усё-ткі пачытаць?" — і зноў адклала Шэльдана. Каб не гэтая ўжо амаль сонная разамлеласць, яна б яшчэ сёння падаставала б рэчы, якія прывёз у тым мяху стрыечны. А што там было, Ліда добра ведала, проста не змагла ўзяць мех з сабою, калі ездзілі на пахаванне бабулі. Стрыечны адгаварыў, маўляў, калі-небудзь буду ў Мінску на машыне, дык і прывязу, што вы цяпер будзеце цягацца з гэтым мехам! І Ліда міжволі заўсмехалася: "Роднёнькая ты мая бабулечка і, як гэта ты захавала ўсё тое, на што яна, Ліда, ужо даўно забылася?" Заўтра раніцай яна абавязкова выцягне з гэтага меху маленечкае крэселка, якое даўно-даўно для яе, Ліды, змайстравуў дзядуля Хведар, каб яна, маленькая, змагла прысесці і даць адпачынак ножкам, якія толькі-толькі пачалі хадзіць. На спіны гэтага крэселка дзядуля выпаліў вензель, дзве літары "Л. Н." (Лідачка Нупрэйчык), і ўпрыгожыў гэтыя літары мудрагелістым узорам. Было ў мяху і люстэрка ў рамцы, якую таксама зрабіў дзядуля, і аздобіў яе ўсё тым жа вензелем. А яшчэ там была засаўка з глыбокімі зарубінамі і доўгі ключ з металічнаю кропелькай, што матлялася на ягоным канцы. Калісьці гэтая засаўка была прыбіта да дзвярэй у бабулінай хаце і, як жа яна, маленькая Лідачка, пакутавала, адчыняючы іх, таму што тая кропелька павінна была абавязкова патрапіць у зарубіну, толькі тады засаўка адсоўвалася, і гэта не заўсёды атрымлівалася ў Ліды. І бабуля смяялася з яе няўмелства, і прыгаворвала: "Як вырасцеш, я абавязкова аддам табе гэтую засаўку..." І вось аддала, — і засаўка, і ключ ляжаць у мяху ў вітальні, а бабулі няма ўжо. Пахавалі, папалкалі, і такі закон жыцця, закон прыроды. Ужо самім сваім нараджэннем чалавек асуджае сябе на смерць. І яна яшчэ падумала пра тое, што калі закончыцца адпачынак і яны вярнуцца з Нарачы, дык папросіць мужа, каб прымацаваў тое люстэрка дзе-небудзь тут, на сцяне ў гэтым пакоі, а засаўку і ключ яны дзесьці прыладкуюць на кухні, і заснула ўжо, напэўна, глыбокай ноччу.

А раніцай яе пабудзіў званок. Хтосьці настойліва звоніў у дзверы і гэта быў не Андрэй, пра якога было адразу падумалася. У яго не было звычайна прыязджаць да яе, калі яны папярэдне не дамаўляліся. Дык, можа, хто з суседзяў?! Адчыніла дзверы і не магла паверыць вачам: перад ёю стаяў чалавек у міліцэйскай форме. "Напэўна, памыліўся пад'ездам ці дзвярамі", — прамільгнула думка, а ўслых запыталася:

— Вам каго? Што здарылася?
— А гэта я павінен у вас запытацца, што тут адбылося?

І міліцыянер зайшоў у кватэру, і ўсё, пра што ён казаў пасля, Лідзе здалася неверагодным сном, сапраўдным абсурдам.

Яны ўжо стаялі ля таго самага акна, якое зачыніў скразняк учарашнім вечарам,

рукі, хтосьці ўчапіўся за падаконнік. І вы ўсё зразумелі, і дзякуй Богу, не разгубіліся ў той момант. Ускочылі, падбеглі да акна і з размаху зачынілі раму! Смаркач і сарваўся... Ад болю разняў рукі... Ён сам усё расказаў доктару, нам і патэлефанавалі... Я ўжо быў у яго ў бальніцы, ён мне і адрас ваш назваў.

— Я не ведаю, што ён там расказваў, — адчайвалася Ліда, — але я сапраўды нічога не бачыла. Мяце хацелі абакрасці, да мяне ў акно лез нейкі падлетак, у кішэні ягонай курткі быў газавы пісталет, а я нават шортгаў ніякага не чула? Не! Не! Акно зачынілася і ўсё! Я падумала пра скразняк.

І міліцыянер чамусьці заклаўся.
— Я не разумею, чаго вы баіцеся? — не хаваў ён сваёй раздражнёнасці. — Ага-а, зачынілі акно! Ага-а, у хлопца пераломы! Дык вы ж бараніліся! Адно, вам трэба было ў той жа момант пазваніць у міліцыю. Тады яшчэ ноччу злавілі б і таго, другога, які, як толькі гэты сарваўся, адразу ўцёк. Дзе тут у вас можна сесці? — запытаўся ён. — Вам трэба напісаць заяву.

— Якую яшчэ заяву? — здзівілася Ліда. — Што я магу вам напісаць, калі я нічога не бачыла!

І міліцыянер махнуў рукой:
— Як хочаце! Я ўсяго толькі ўчастковы інспектар. Няхай з усім гэтым разбіраецца следства. А як вы думалі? — сказаў ён праз паўзу. — Вас абавязкова выклічуць, як пацярпелую.

І ўжо потым, калі міліцыянер пайшоў, Ліда думала: "А якая яна пацярпелая? Калі гэта сапраўды так было, дык пацярпелы той падлетак. Гэта ж ён ляжыць у бальніцы і ў яго нейкія там пераломы". І думкі перакідваліся на іншае: "Ну, а што было б, каб не той раптоўны скразняк?! Проста звяр'яецца можна! Падлетак улез бы ў акно... Яна, вядома, крычала б, клікала б на дапамогу, усяляк баранілася б! Але калі ў яго быў газавы пісталет, ён, напэўна, страляў бы... І што пасля?! Яна ляжала б тут непрытомная. А калі прыйшла б да памяці, яе маглі б нават забіць. І з-за чаго? Што ў іх тут ёсць красці? Божакі, у што ператварыўся гэты шалёны свет?" І Ліда адчула сябе страшэнна няшчаснай: "Навошта толькі яна і ехала ў Мінск? Атрымліваецца, што ва ўсім вінаваты Андрэй. Калі б не гэтае спатканне, якое так і не адбылося, калі б яны не дамаўляліся, нічога б гэтага і не здарылася. І цяпер самае лепшае для яе — як мага хутчэй вярнуцца на Нарач. Там яна пра ўсё раскажа мужу..." Гэтыя ейныя думкі перапыніў тэлефонны званок. Ліда адразу вызначыла, што гэта быў "міжгорад", можа, якраз муж з сынама і звоняць ёй, але, калі падняла трубку, пазнала голас стрыечнага брата.

— Ну, што вы там, вярнуліся ўжо? — запытаўся Васіль. — Як адпачылі?

— Пейся з Міколкам яшчэ на Нарачы, — адказала Ліда. — А тут узніклі праблемы... Нас залілі, — дадала няўпэўнена. — Я таксама яшчэ вярнуся туды. Пудзёккі ў нас да семнацатага...
— Вунь які!.. А я быў у Мінску, —

У шматграннай палітры канцэртнага жыцця Беларусі арганічнай з'явай становяцца выступленні выканаўцаў на трубе. Гэта — як вынік станаўлення, развіцця беларускай выканаўчай школы ігры на трубе, актыўнай творчай дзейнасці выдатнага музыканта, вядомага педагога, прафесара Беларускай акадэміі музыкі, кандыдата мастацтвазнаўства Мікалая Волкава. Вось і нядаўна ў Вялікай зале Акадэміі музыкі адбыўся канцэрт-прэзентацыя новага творчага калектыву «Трубачоў пад кіраўніцтвам М. Волкава».

Квартэт трубачоў Мікалая Волкава будзе працаваць пры Дзяржаўным канцэртным аркестры Беларусі, якім кіруе М. Фінберг. Новы творчы калектыў адразу зацікавіў слухачоў. На першы яго канцэрт сабраліся вядомыя музыканты, прафесары акадэміі, артысты аркестраў, студэнты, прадстаўнікі музычных навучальных устаноў з розных рэгіёнаў Беларусі. Але прымаўка: «Першы блін камяком» не спрадзілася. Праграма канцэрта атрымала высокую адзнаку спецыялістаў, слухачоў. Выступленне працягвалася амаль дзве гадзіны. Шчырасць і цеплыню надало тое, што імпрэзу вёў сам М. Волкаў. А прысвяталася яна аднаму з вядомых трубачоў — М. Юрэву.

Удзельнікі квартэта, а гэта студэнты класа М. Волкава, лаўрэаты міжнародных, рэспубліканскіх конкурсаў, выступілі таксама з сольнай праграмай. Асабліваю цікавасць выклікала прэм'ера Канцэрта для 2-х труб Г. Гарэлавай «Троіцкія фрэскі». Значная частка апладысмантаў дасталася аўтарцы, якая прысутнічала ў зале.

Вельмі прыемна, што канцэртная дзейнасць выканаўцаў-трубачоў, выхаванцаў М. Волкава, не замыкаецца ў межах сталіцы. З нязменным поспехам яны выступаюць у раённых і абласных цэнтрах Беларусі: Гомелі, Лідзе, Маладзечне, Віцебску, Наваполацку, Баранавічах, Магілёве.

І настаўнік, і яго вучні — у пастаянным творчым пошуку. Выхаванцы раз за разам дасягаюць поспехаў на міжнародных конкурсах; Мікалай Міхайлавіч актыўна спалучае творчую, педагогічную і грамадскую дзейнасць. Шмат гадоў кіруе кафедрай медных духавых інструментаў Беларускай акадэміі музыкі, удзельнічае ў працы журы міжнародных, міжрэспубліканскіх конкурсаў, актыўны дарадчык і дапаможчык выкладчыкам музычных вучылішчаў, ініцыятар стварэння новай выканаўчай суполкі трубачоў.

На адным з канцэртаў класа М. Волкава, дзе прысутнічалі прадстаўнікі рэгіёнаў Беларусі, педагогі, выканаўцы, артысты аркестраў, адбылося арганізацыйнае пасяджэнне ініцыятыўнай групы па стварэнні Беларускай гільдыі трубачоў. Абмеркаваўшы праект статута, удзельнікі пасяджэння аднагалосна абралі М. Волкава прэзідэнтам Беларускай гільдыі трубачоў, якая ўвайшла ў склад нашага Саюза музычных дзеячаў.

Асноўным напрамкам дзейнасці гільдыі будзе садзейнічанне станаўленню і развіццю беларускай школы ігры на трубе, развіццю і ўдасканаленню прафесійнай адукацыі педагогаў і выканаўцаў.

Дзейнасць гільдыі паспрыяе развіццю міжнародных сувязяў беларускіх педагогаў і выканаўцаў на трубе, інтэграцыі беларускай школы ігры на трубе ў еўрапейскае і сусветнае культурнае і адукацыйнае супольніцтва. Ужо распрацаваны шэраг мерапрыемстваў, актыўную асветніцкую працу пачалі выхаванцы прафесара М. Волкава.

К. СЦЯПАНАЎ

На здымку: клас прафесара М. ВОЛКАВА (у цэнтры) пасля канцэрта. Фота А. ПРУПАСА

Пасланцам лёсу — вечная ўдзячнасць

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

Ніколі не сніла, не гадала, не думала, што пра гэтых людзей мне давядзецца расказаць маім маладзейшым калегам у тэатры і тым нашым сталым прыхільнікам, якія і самі, здаецца, ведаюць пра нас, акцёраў, усю «паднаготню». Аднак жа прыпадае сотая гадавіна! Ажно сотая...

Красавіцкі каляндар адзначае сотую гадавіну нараджэння выдатнай актрысы Лідзіі Ржэцкай і славянскага рэжысёра Льва Літвінава. О, гэтыя творчыя рабацігі пакінулі бліскучы след у гісторыі нашага Купалаўскага тэатра!

Бліскучы... Вось так, бывае, гавораць пра сцэнічнае мастацтва, калі прыгадаюць поспех і арыгінальнае ўвасабленне вобраза альбо цэлы спектакль з іскрамётным ансамблем выканаўцаў роляў. А тое бліснула — і знікла. Няма ніякага матэрыяльнага «следу».

Ну які аповед сведкі і нават удзельнікі спектакля «Паўлінка» таго часу, калі ён завяўваў сімпатыі самых строгіх нашых суддзяў з навостранным крытычным пяром і ўзрушаных маляўнічасцю «Паўлінкі» глядачоў... Якімі словамі перадаць непаўторнае характэрнае мастацтва, якім адорвалі нас У. Дзядзюшка з Л. Ржэцкай, Г. Глебаў з В. Полай, Р. Кашэльнікава з Б. Платонавым? Можна, хто з тэатраўнаўцаў і асмеліцца сцвярджаць, быццам такія словы ёсць, і яны, тэатраўнаўцы, іх ведаюць, але... Паспрабуйце пераказаць гэтую дзіўную і па-мастацку дзівосную ці то бясконцую спрэчку-сварку, ці то хітравата замаскаваную буркатлівай лаянкай гульню даволі немаладой пары, гэтую сямейную забаву нібыта крыўдлівых скандалістаў — Францыся і Агаты Пустарэвічаў, якімі іх вывядзілі на падмошкі Г. Глебаў і В. Пола!

Чамусьці смех браў ужо тады, калі Францысь пачынаў звягаць пра кабылу, якая недзе заблудзіла, і таму вась спазненне, а жонка вішчыць: «Якое чорта заблудзіла!.. Аб'ехаў, тудэма-сюдэма, усю акаліцу, як пагарэлец, дык і поўнач чуць не агарнула...» Быццам нудны працяг дакучлівай сваркі. Толькі вась нешта лагоднае працінае той дураслівы абмен клінамі ды насмешкамі паміж мужам і жонкай.

А як Пустарэвіч і Сцяпан Крыніцкі выдавалі кампліменты сваім жонкам! Я дасюль чую тыя інтанацыі, з якімі У. Дзядзюшка і Г. Глебаў, ледзь паспеўшы перавесці дух пасля віхурнай лявонікі, робяць выгляд, што іхнія кабеты яшчэ «Ага-го!», каго хочаш ператанчаць! Адзін прызнаецца, што свацця дала яму ў танцах дыху, аж лыткі трасуцца, а другі не адстае ад прыяцеля і нахвальвае ягоную жонку: «Твая, каханенькі-родненькі, не адстала — аж дыхавіцу чуць мне не нагнала».

Зноў жа нейкая пералівістая ў голасе заўвага Агаты, што абодва яны, мужыкі, гэтак падлашчваюцца да жонак, а самі — ну чыста кавалевы мяхі. Лагодна Альжбета Л. Ржэцкай удакладняе: «А праўда, свецейка, праўда. Ім толькі каля пляшкі круціцца, а не з дарэчнымі жанкамі лявоніху ісці». І столькі ў гэтай свойскай з жартаўлівымі нотамі лаянкі нечага па-чалавечы слагадлівага, па-сямейнаму звыклага і сапраўды жыццёвага, што і самі вобразы, створаныя Л. Ржэцкай, В. Пола, У. Дзядзюшкам, Г. Глебавам, успрымаліся камедыяна смешнымі і надта па-сялянску натуральнымі. Не было ў тых вобразах адназначнасці. Бо чалавек, на якой прыступцы іерархічнай лесвіцы ён ні стаў бы, бывае куды больш складаным і супярэчлівым у праявах сваіх пачуццяў і настрою, чым гэта нам бачыцца і чуецца.

Такое тлумачэнне дыктавалася выканаўцам роляў і рэжысурай. Памятаю адну заўвагу пастаноўшчыка камедыі «Паўлінка» Л. Літвінава падчас заняткаў у студыі тэатра, дзе вучылася і я. Ён уводзіў нас у спектакль у якасці гасцей на вечарынцы ў Крыніцкіх. І падкрэсліваў, што Янка Купала, як выдатны мастак, у сваіх камічных вобразах звычайных вясцоўцаў паказвае адну распаўсюджаную чалавечую слабасць наогул: большасць людзей, амаль кожны з нас, часта бывае незадаволены сваім лёсам, затое самазадаволена ўпівалецтва, бывае, уласным розумам. Які прыемны самападман! Да таго ж дазваляе табе цухмоліць і яхднічаць з чужых памылак і чужой ганьбы.

Калі я цяпер успамінаю ўрокі тэатральнага педагога Л. Літвінава, дык перада мною паўстаюць не асобныя яго рэжысёрскія паказы таго, якім чынамт о е робіцца — твая роля, твой сцэнічны вобраз, і як табе трэба павярнуцца альбо паглядзець... вытрымаць паўзу ці плячыма выказаць усю пагарду да партнёра... І гэта Л. Літвінаў рабіў адмыслова. Яго паказы былі яркімі, уражлівымі і, вядо-

«Паўлінка». Л. Ржэцкая ў ролі Альжбеты, П. Кармунін у ролі Сцяпана Крыніцкага.

«На Купалле». У ролі Ганначкі, 1921 г.

У час перапынку спектакля «Хто смеецца апошнім» да артыстаў Л. Ржэцкай і Л. Рахленкі падышоў К. Крапіва.

ма, павучальнымі для ўсіх студыяцаў. Але самае большае уражанне рабіла на нас ягоныя разважанні пра постаці, пра характары, тыпы людзей, вобразы якіх нам трэба будзе выводзіць на сцэну. Рабіць чужое аблічча і фігуру, нават чужыя духоўны свет са сваёй уласнай індывідуальнасці.

Мушу прызнацца, што сутнасць сучаснай рэжысуры як спецыфічнага мастацтва для мяне шмат у чым праяснела якраз на ўроках і рэпетыцыях Льва Маркавіча. Ды і ўсе нашы студыяцы — Барыс і Галіна Уладзімірскія, М. Зінкевіч, У. Кудрэвіч, Я. Кавалёва, Т. Кін-Камінскі, В. Краўчанка — адчувалі, што літвінаўскія гутаркі з намі маюць яшчэ нейкія, не адно толькі тэатральныя намеры і мэты. Разам з іншымі педагогамі ён выхоўваў нас вартымі таго **купалаўцамі**. Не сакрэт, што мы, супрацоўнікі Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, асабліва цэннім гэтую, для нас найвышэйшую годнасць: ты — купалавец. Тое азначае такую адданасць сваёй прафесіі, якой жылі і якую дэманстравалі Л. Ржэцкая і І. Ждановіч, В. Галіна і К. Міронава, У. Крыловіч і Г. Грыгоніс, У. Уладзімірскі, Б. Платонаў...

Я памятаю ўсіх нашых вялікіх папярэднікаў яшчэ з тае пары, калі дзяўчынкай любіла купацца на рагу Садовай вуліцы ля Свіслачы марожанае з вафлямі, на клеткавым адбітку якіх выпіналіся дзявочыя ды хлапечыя імёны. Мы падлеткамі-падшыванцамі выбіралі сабе хобі. Хто збіраў паштовыя маркі, хто захапляўся канькабежным спортам, каму даражэй за ўсё было пагуляць у «фанты» альбо прабрацца на танцпляцоўку ў парк, які паранейшаму называлі Губернатарскім (цяпер імя М. Горкага), і там далучацца да звабнага дарослага фліртавання пад мелодыю танга альбо факстроту. Я была заўзятая тэатралкай. Заўважыўшы дзесь на скверы ля фантана «Лебедзь і Амур» постаць Лідзіі Іванаўны Ржэцкай, магла неўпрыкмет для яе крочыць следам за гэтай прыгожай дамай у капляюшыку з цёмнай ніяной вуаллю, з-пад якой агністымі вугельчыкамі ззялі яе... боскай

міласцю актрысы... вочы. Якімі пераменлівымі былі яны там, у тэатры, на падмошках, асветленых прамыянай рампаі, калі яна, зусім непазнавальная ў першую хвіліну, паўставала перад намі ў новай ролі!

Назаўжды ўрэзалася ў памяць, здаецца, першая сустрэча з гэтай актрысай. Ды ці дзіва тое! Я глядзела, далёка не ўсё разумеючы ў складаных зносінах між персанажамі драмы «Канец дружбы» К. Крапівы. У спектаклі паўставалі жывыя людзі. І ў нечым незвычайныя. Сярод іх дзве постаці прымушальна неадрыўна сачыць за кожным рухам, жэстам, словам — гэта Наталля Мікалаеўна і Юрка. Жонка і сын аднаго з герояў спектакля пра франтавых сяброў, адзін з якіх ператвараецца ледзь не ў ашалелага кар'ерыста і губляе права на ранейшае сяброўства з выратаваным ім жа баявым папчэнікам.

Спектакль ставілі рэжысёры Л. Літвінаў і Л. Рахленка. Не ведаю, на што яны арыентавалі актрыс, але гэтыя два характары — жонка і сын аднаго з герояў — атрымліваліся вельмі маляўнічымі. Мая любімая Ірына Фларыянаўна Ждановіч тады яшчэ іграла ролі травесці. Хлопчыкі і дзяўчаткі ў яе сцэнічным увасабленні здзіўлялі сваім падабенствам да самых сапраўдных, жывых у тэатральна-каларытнай абмалеўцы і з дзівосна-выразнай інтанацыяй. Юрка Лютынскі быў напраўды хлапчанём. Гарэзлівым і дасціпным. Чулы да тае бяды, якая пераступае парог іхняга дома, ён балюча перажывае холад адчужэння, які агортвае і дарослых сяброў, і яго маці з мужам. Памятаю, нехта з рэцэнзентаў (здаецца, Барыс Мікуліч) так і напісаў у газеце пра Юрку Лютынскага ў спектаклі Першага БДТ: «Адным словам — здорава!» І я паўтарала: «Здорава, Ірына Фларыянаўна!»

І пляскала ў лядкі на галёрцы тэатра ёй і Лідзіі Ржэцкай. Жывым партрэтам жонкі і маці паўставала ў яе Наталля Лютынская. Актрыса злівалася з роляй так, што мне тады здавалася, быццам К. Крапіва не трэба было пісаць аніякага тэксту для яе. Скажы

Тут музыцы утульна...

актрысе, які духоўны свет жанчыны маецца на ўвазе і ў якіх варунках яна адстойвае годнасць сям'і, і Л. Ржэцкая загаворыць шчырымі словамі ад сэрца. Тымі, што дыктуюцца нашаму сэрцу ў пакутах, даюцца нам цаной цярдзення і ўсялякіх зняваг. Мяне здзіўляла акцёрская стрыманасць Л. Ржэцкай. Здавалася, яе гераіня даўно зведала, што мудрасць маці і жонкі — ва ўменні прыглушаць свае страці, абурэнне гэта альбо агіда, крыўда альбо самота.

Колькі роляў было на творчым рахунку Л. Ржэцкай, адказаць не бяруся. Здаецца, яна заўсёды была занятай у рэпертуары. І сярод роляў, якія актрыса іграла з поўным паглыбленнем у адметны характар свайго персанажа, вылучаюцца, бы зіхатлівая паднябесныя вяршыні горнага хрыбта, сама больш цікавая ёй асабіста і прыдатныя яе таленту. Хоць наўрад ці правільна называць іх прыдатнымі, бо яна ўмела зрабіць прыдатнай кожную, калі згаджалася іграць прапанаванае ёй.

Колькі слёз я праліла, калі глядзела яе ў ролі актрысы Кручынiнай у "Без віны вінаватых" А. Астроўскага! Прабіралася ў тэатр на сваю галёрку кожны вечар падчас веснавых вакацый 1938 года. І кожны раз, калі яе Алена Кручынiна казалася некаму задуменна і важна: "Я ведаю, што ў людзях ёсць многа высакародства, шмат сардэчнасці, самахвярнасці... асабліва ў жанчынах", — мне хацелася шчыра апладзіраваць ёй. Так гэта было натуральна падведзена ад прыватнага лёсу правінцыйнай актрысы да вышовай вялікага гуманнага гучання. "Асабліва ў жанчынах..." Вядома, што ў пятнаццаць гадоў ты падзвончы ўжо задумваешся аб сваім прызванні і сваім прызначэнні ў гэтым свеце, і тэатр такімі момантамі эмацыйнага азэрэння нібы запальвае ў тваёй душы іскру спагадлівага і жыццядзейнага пачуцця.

Праз трыццаць, здаецца, гадоў, я, ужо актрыса і партнёр Л. Ржэцкай па многіх спектаклях, гляджу зноў "Без віны вінаватых". Новая рэжысёрская рэдакцыя, новыя выканаўцы роляў. І Лідзія Іванюна на гэты раз не сатканая з тонкіх мастацкіх і пачуццёвых адценняў актрысы Кручынiнай, а балбэлівага жабрачка Галчыка — тая кабэціна, да якой трапіў немаўляткам сын Кручынiнай, і яна ці то хоча трохі нажыцца, ці то на старасці гадоў зірнуць у вочы праслаўленай багацейкі, пра страшны грэх якой у маладыя гады яна, Галчыка, можа быць, адзіная ва ўсім свеце — ведае... А мо ўвогуле старая трызніць, вярзе лухту, выпадковымі супадзеннямі існага з прывідным міжволі бянтэжыць заезджу славутасць, — адразу цяжка зразумець. То яна дзяцінее, то быццам упадае ў самамбুলічны сон, але штось ажывае ў яе памяці. Ажывае мінулае так, быццам сівая гувернантка перажыла тое ўчора і чула, як маленечкі Грышуня клікаў "Мама, мама!" і ручкі кудысь цягнуў...

Якая трапная акцёрская дэталі! Галчыка Л. Ржэцкай сама цягнула рукі да стала са шкатулкай Кручынiнай. А як жа! Калі ты саграшыла і кінула свайго Грышуню на рукі беспрытульнай нянькі, дык жа хоць цяпер аплаці рахунак, разлічыся з пазыкамі. Сапраўды, які драматычны лёс тая Галчыкі! Вымушаная, хай сабе і за грошы, але толькі тое і рабіць у жыцці, што зберагаць чужых дзяцей-падкідышаў, паіць і карміць, першым словам іх вучыць, першыя крокі падтрымліваць... Ад такога і сап'ешся ды пойдзеш пабірацца па людзях, а там — глядзі ты на яе! — у шыкоўным нумары гатэля напаткаеш расчуленую грэшніцу, якую мучыць сумленне, ну і загаворыш пра тое, чаго яна чакае ад цябе. Ды і падкідыш... Як яго? Грышуня... Ага, здаецца, памятаю...

Складаную гаму перажыванняў старой кабеты ў даволі разгубленым стане, калі сама яна не ведае, дзе праўда, а дзе нейкае насланне, і як ёй трэба трымацца перад самавітай заплаканай велікасвецкай дамай, выводзіла Л. Ржэцкая ў спектаклі, відаць, памятаючы, чым яна сама жыла, калі выступала ў ролі Алены Кручынiнай больш як трыццаць гадоў таму.

Жаночую натуру яна раскрывала са шмат якіх бакоў, — натуру, якая ці то раней, ці то на нашых вачах, на працягу спектакля, пакутліва альбо раптоўна пранікала розумам у цымяныя прабліскі сваіх надзей і ў незразумелыя для яе сэрца прадчуванні і сумневы. Такімі былі, як мы ў тэатры лічым, класічныя акцёрскія работы першай сярод драматычных актрыс Беларусі народнай артысткі СССР Лідзіі Ржэцкай — цеця Каця ("Хто смяецца апошнім" К. Крапівы), Марфа Касьянаўна ("У мяцеліцу" Л. Ляонава), Мурзавецкая, Домна Панцалеўна, Кукушкіна ("Ваўкі і авечкі"), "Таленты і прыхільнікі", "На ўсялякага мудраца хапае прастаты" А. Астроўскага), візіцёрка Сакалова ("Апошнія" М. Горкага), Каспарыха ("Салавей" паводле Э. Бядулі), Ламбрына Кір'якуля ("Востраў Афрадзіты" А. Парніса) і памянёныя мной раней... Пералік іх мог быць даўжэйшым. Яна проста не ўмела рабіць абы-як справу, за якую бралася.

Для нас жа, яе калег і сяброў, яна была роднай цёткай Лідыя. Сагрэе цябе спагладлі-

вым словам. Падкажа, дзе ты памыляешся і што робіш правільна ("Замацуй, Ляля, гэты жэст з аголенай да пляча рукой!"). Абароніць ад насокаў зласліўца. Расстараецца патрэбнымі табе рэдкаснымі лекамі. Выб'е аднапакёўку для бескватэрнага бядотніка. Згодзіцца быць хроснай твайго дзіцяці.

Вялікай душы Жанчына! Вялікага мастацкага таленту Актрыса!

Маім хросным па сцэне лічу Льва Маркавіча Літвінава. Сваю першую прыкметную ролю Любка Шаўцовай у інсцэніраванай версіі рамана "Маладая гвардыя" А. Фадзеева я рыхтавала пад ягоным кіраўніцтвам і наглядом. Першай выканаўцай прызначана была Р. Кашэльнікава, якую жартаўнік У. Дзядзюшка называў "масцітай актрысай" або "гераіняй на ўсе часы". Ёй і карты ў рукі: іграй прэм'еру. Не ведаю, чаму і з якой нагоды, толькі напярэдні першага спектакля раптоўна паведмаляюць: Любка іграе Рынківіч. Я да Льва Маркавіча. Як жа так: у мяне і рэпетыцыі было меней, а Раіса Мікалаеўна заслужана шанаваная і вопытная. Што людзі скажуць?! Вось тады ён мне і кажа: маўляў, запомніце, Ляля, вопыт — гэта ліхтар на карме карабля і асвятляе ён толькі пройдзеную пуцявіну.

Вядома, ён як рэжысёр рызыкаваў, калі загадваў, каб тое молада-зелена сабралася ў творчую ролю і на залітай агнямі сцэне выплюнула ўсё, на што здатнае і чаму навучылася ў студыі і на рэпетыцыях. Відаць, спадзяваўся, што ўзрушэнне й хваляванне дэбютанткі арганічна спляецца з нервам маладой гераіні спектакля. Гэта смелы ўчынак рэжысёра Л. Літвінава. І амаль у кожнай сваёй новай працы руплівы вынаходца прапаноўваў нязвыклых рашэнні, нетрафарэтных хады, рабіў эксперыменты, якія далёка не ўсім (нават і ў нашым акцёрскім асяроддзі) былі даспадобы.

Мабыць, правільна адзін з крытыкаў характарызаваў творчасць Л. Літвінава як "рэжысуру складанай пастановачнай палітры". І не толькі таму, што ён з вялікім густам камбінаваў на драматычнай сцэне слова і музыку, пластыку і інтэрмедый, светлавых эфекты і метафарычнасць дэкарацыйнага афармлення, маляўнічую касцюміроўку і далікатную дэталізацыю паводзінаў артыста на сцэне. Падрабязнасці — дарэчнай і своечасовай — ён надаваў самае вялікае значэнне. Ты пачула штось ад партнёра, дык не спяшайся адказаць, бо ў нас заўсёды бывае хвіліна альбо імгненне ваганняў: мы не ведаем, як лепей зрабіць, каб не пагоршыць і без таго складаныя дачыненні.

Яшчэ ён вучыў нас, вучыў мяне, у прыватнасці, не затушоўваць некаторыя істотныя праявы чалавечага нораву. Ну нам жа вельмі цяжка адказаць сардэчнай дабрывай і спагладліва думаць пра таго, хто прыніжае або прыгнятае нас, аднак мы з прыемнасцю даруем заганы і недахопы тым, хто здаецца нам шчырым прыхільнікам і добразычліўцам. Сапраўды, мы падзяляем добрыя пачуцці, а ўсе іншыя, якімі б прыхарошанымі яны ні былі, на нас мала ўздзейнічаюць. Вачыма штось бачым, а сэрца маўчыць. Сэрца маўчыць, дык і вочы адварочваюцца кудысьці ўбок.

Гэта тактоўна ўнушалася мне надзвычай праніклівым настаўнікам-рэжысёрам, калі мы разам з ім шукалі аблічча і псіхалагічны стан гераіні пры кожнай, самай драбнюткай змене яе настрою — той жа Любка Шаўцовай або Людмілы ў "Познім каханні" А. Астроўскага. Колькі разоў перайначвалі інтанацыю аднаго толькі сказа, каб і на макава зерне не было ў маім голасе прыкрага дэкарацыйнага, напышлівага, урачыстага! Я дасюль памятаю, колькі біліся мы над тым, каб натуральна і шчыра мая Людміла вымаўляла самае запаветнае: "Я не ўмею жыць дзеля сябе, у тым толькі і шчасце, калі жывеш дзеля іншых". Глыбокі сэнс не мае патрэбы блішчаць, а ў Людміліным прызнанні — сэнс яе жыцця.

І так пранікліва, скурупелёзна Леў Маркавіч працаваў з артыстам і сцэнографам, з касцюмерам, музыкам, бутафорам і шумавіком, — з усімі стваральнікамі ансамблевага відовішча. Што маецца на ўвазе, калі гаворыцца пра ансамбль тэатральнага відовішча? Лепш за ўсё зноў паглядзець непрадзутымі вочамі і ўслухацца ў нашу "Паўлінку", якую Л. Літвінаў, як усё ведаюць, паставіў у ваенны час, калі тэатр ва ўмовах эвакуацыі працаваў у Сібіры.

Было гэта ў траўні 44-га. Такі моцны і каларытны зарад творчай энергіі закладзены ў спектакль, які жыве на сцэне пяцьдзесят пяць гадоў, што большага доказу хараства і майстэрскай адмысловасці рэжысуры Л. Літвінава не можа быць. Хоць з цягам часу ён тое-сёе і страціў у параўнанні з тым першатворным ансамблем, пра які я прыгадвала ўжо. І ў ім, у гэтым сузор'і зорак нашай сцэны першай велічыні, ярка ззяў сонечны талент — Лідзія Ржэцкая.

Такія яны былі, нашы сёлетнія стогадовыя юбіляры, якім мы адрасуем нашу пашану і ўдзячнасць.

Алена РЫНКОВІЧ,
заслужаная артыстка Беларусі
Фота Ул. КРУКА

Шмат напісана-сказана пра тое, які гэта край — Піншчына: самабытны, загадкавы, на таленты шчодры, на песні багаты. Этнамузыкалагі ў захапленні ад тутэйшага фальклору. Здавалася б, што можа дадаць да гэтага захаплення чалавек, якому не выпадала пабываць у фальклорнай экспедыцыі на Палессі, які толькі аднойчы наведваўся ў Пінск? Уявіце сабе, такі чалавек можа захапіцца не менш. Прынамсі, са мною гэта і здарылася, калі ўпершыню сёлетняй зімой пабачыўшы "палескую сталіцу", я была ўражаная грунтоўнымі мастацкімі традыцыямі пінчукоў.

Творчы дух — істота няўрымслівая, і ў гэтым непаўторным горадзе ён знаходзіць самыя розныя ўтульныя для сябе куткі. Таму тут — сур'ёзная і перспектыўная школа харэаграфіі; таму тут у касцёле францысканцаў захаваўся адзін з лепшых старадаўніх арганаў Еўропы; таму тут далі новае жыццё занябданаму храму эпохі барока, ператварыўшы яго ў гарадскую канцэртную залу. І, напэўна, невыпадкова менавіта пінскім ліцейшчыкам даверылі выкананне унікальнага заказу: выраб журботных званоў для Хатынскага мемарыяла...

Вось і музычная школа тут незвычайная. Мае знаёмцы проста здзіўляюцца, калі кажу, што ў Пінскай ДМШ N 1 сёння 860 навучэнцаў! Ёсць вячэрняе, падрыхтоўчае аддзяленні, эстэтычны цэнтр. Навучанне па 17-ці спецыяльнасцях вядуць больш як сто педагогаў, сярод якіх ёсць прафесійнікі высокай кваліфікацыі, з багатым выкладчыцкім стажам, узнагароджаныя за сваю працу дыпламамі, граматамі. Як сведчыць статыстыка, з трох тысяч выпускнікоў каля сямісот прадоўжылі сваю музычную адукацыю. (Да слова: у Пінскай ДМШ N 1 сталыя сувязі з Брэсцкім музычным каледжам). На фоне размоў пра сённяшнія праблемы ў развіцці гэтай сферы, пра зніжэнне прэстыжнасці заняткаў музыкой, пра скарачэнне набору ў

ДМШ і вучэльні сітуацыя ў "палескай сталіцы" падаецца сапраўды феноменальнай! Да ўсяго, восем гадоў таму тут адкрылі ДМШ N 2, навучанне ў якой арыентацыя пераважна на падрыхтоўку юных музыкаў-духавікоў...

А ДМШ N 1 спраўляе сёлета сваё 60-годдзе. Ужо са студзеня тут ідзе юбілейны фестываль, і яго канцэрты атрымліваюцца вельмі разнастайнымі, бо школа ахоплівае ўсе жанры музычнага мастацтва: акадэмічныя, народныя, эстрадныя. Шэсць выканаўчых калектываў маюць званні "ўзорны" або "народны" — гэта паказчык пэўнага прафесійнага ўзроўню, майстэрства. Сярод іх — дзіцячы цымбальны аркестр, і камерны, і духавы; і аркестр народны, у складзе якога граюць выкладчыкі. Лепшыя калектывы вядуць актыўнае гаспадарства жыццё, вылучаюцца на фестывалях і аглядах-конкурсах. І, вядома, дабратворна ўплываюць на "духоўную аўру" роднага горада.

Дарэчы, Тамара Мікалаеўна Лазіцкая, начальнік аддзела культуры гарвыканкама, паведаміла мне, што ажыўленне канцэртнага жыцця ў Пінску — шмат у чым заслуга ініцыятыўнага дырэктара ДМШ N 1 Іосіфа Аляксандравіча Чаркаса. Выканаўчыя калектывы школы, якой ён кіруе, энтузіясты-выкладчыкі — гэта сапраўдны музычны актыў.

Цымбалісты пад кіраўніцтвам Т. Зубко, юныя аркестранты-духавікі на чале з П. Салаванюком, струннікі са сваёй кіраўніцай І. Філіпчук, выхаванцы эстраднай студыі А. Венгера, маленькія спевакі, з якімі займаецца Л. Праскурніна... Доўгі атрымаецца пералік, калі назваць усіх навучэнцаў, настаўнікаў, выпускнікоў, што спрычыняюцца да свята роднай школы! Фестываль, прысвечаны яе 60-годдзю, працягваецца. Культурна-адукацыйная станцыя імпрэза, прызначаная на 14 мая. Будзе нямама гасцей. Будзе багата кветак, цёплых слоў. І — музыкі...

С. БЕРАСЦЕНЬ

Лаўрэат міжнароднага конкурсу выканаўцаў на народных інструментах "Палескі" Алена КАЗЛОВА.

Дзіцячы ўзорны камерны аркестр (кіраўнік Ірына ФІЛІПЧУК).

Кніжны форум у Варшаве

З 13 па 17 мая ў Варшаве адбудзецца Міжнародны кніжны кірмаш. Нягледзячы на складаную эканамічную сітуацыю, Беларусь будзе браць у ім удзел. І не толькі з мэтай камерцыйнымі, а найперш — дзеля пашырэння прасторы распаўсюджвання беларускай кнігі. Дарэчы, высокая якасць выдання нашых кніг дазваляе не толькі браць удзел у сусветных кніжных форумах, але і спаборнічаць там з вядучымі еўрапейскімі выдавецтвамі. Калі меркаваць па выніках VI Мінскага міжнароднага кірмашу, што праводзіўся ў лютым, а таксама па выніках выстаўкі "Беларуская кніга-98" (сакавік-месяц), трэба чакаць, што стэнд нашай краіны будзе прадстаўлены ў Варшаве на належным узроўні.

Р. АЛЕНІНА

Сведкі вайны не маўчаць

На шырокавядомую кнігу А. Адамовіча, Я. Брыля і У. Калеснікі "Я з вогненнай вёскі" арментаваліся старшыня Брэсцкай абласной арганізацыі непаўналетніх вязняў фашызму Пятро Салоха і яе актывіст, пісьменнік Аляксей Філатаў, збіраючы людскія ўспаміны пра зверствы гітлераўцаў падчас другой сусветнай вайны. Герой новай дакументальнай кнігі, якая выйшла ў Брэсцкім выдавецтве С. Лаўрова пад назваю "Асколкі болю", — сведкі глумлення і здзекаў, што чыніліся над дзецьмі ў фашысцкіх канцлагерах. "Злёгка ўмовы ўтрымання непаўналетніх вязняў, непасільная праца, голад, хваробы, медыцынскія "эксперыменты" эсэсаўскіх дактароў і, як вынік, чыгуначныя калейкі да газавых печаў — усё гэта ажывае на старонках кнігі. Больш за 20 яе аўтараў і сёння не перастаюць здзіўляцца, якім цудам яны ацалелі ў тых умовах.

"Страшную, горкую праўду гавораць іхнія вусны, вера ў неперажыванне чалавечага духу адчуваецца ў гэтай праўдзе", — напісана ў прадмове.

Дарэчы, змешчаны ў кнізе не толькі дакументальныя, а і дакументальна-мастацкія творы — аповесць Аляксея Філатава, вершы Сяргея Дзерышава і іншых былых вязняў. Каб ведалі, каб помнілі, каб не дапусцілі — такі наказ адрасуюць чытачам, найперш юнакам і дзяўчатам, аўтары.

Шкада толькі, што з-за нястачы сродкаў кніжка выйшла невялікім накладам — усяго ў 300 асобнікаў, і наўрад ці будзе даступнай для чытачоў іншых абласцей Беларусі. Застаецца спадзявацца на яе працяг. Тым болей, што ў рэспубліцы жывуць сотні і тысячы былых непаўналетніх вязняў фашызму. Грошы для публікацыі іхніх успамінаў павінны знайсціся!

Сымон АКСЕНІН
г. Брэст

Паэт дома — не госць!

У Рэчыцкім раёне Віктар Ярац свой чалавек (нарадзіўся паэт у вёсцы Красны Мост). Яго ведаюць тут не толькі як клапатлівага сына, які і з касой паветра не ганяе і за плужком прабыць на матчыных сотках, а і — чым асабліва ганарацца землякі! — як таленавітага паэта і навукоўца. Ён — кандыдат навук, выкладчык ГДУ імя Ф. Скарыны, часта выступае ў друку як крытык і літаратуразнаўца. Менавіта навуковая дзейнасць В. Яраца і стала прычынай таго, што ў Левашоўскім СДК сабраліся яго землякі на творчы вечар: рашэннем Гомельскай абласной пісьменніцкай арганізацыі і Рэчыцкага гарвыканкама ўстаноўлена штогадовая літаратурная прэмія імя М. Доўнар-Запольскага, якую пад воплескі васкоўцаў і ўручыў яму старшыня гарвыканкама М. Заразак.

А потым прагучала літаратурна-мастацкая кампазіцыя, падрыхтаваная калектывам цэнтральнай раённай бібліятэчнай сістэмы. Пра свае творчыя планы раскажаў і Віктар Ярац. Не абмыслася, вядома ж, і без вершаў. Акрамя Віктара, іх прачытаў яго сябра, гомельскі паэт Мікола Літвінаў.

Сакратар Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Васіль Ткачоў прачытаў гумарыстычны творы. Калектыв мастацкай самадзейнасці Левашоўскага СДК выступіў з канцэрта.

Ігар ЛЯСНЫ

"ЛІМ"—ДОТА

"Самая цудоўная, самая міжнародная музыка — дзіцячы смех..."

Янка Брыль, Нарач, 1955 год...
Фота Ул. КРУКА

АНЁЛ-АХОЎНІК

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

да нейкай вялікай таямніцы, якая не кожнаму і прыадкрываецца. Не... Ліда неаднойчы чула ад бабулі і пра Архангелаў прасветлых, якія калісьці будуць яе сустракаць на нябёсах, і пра тое, што дзесьці Там... некалі бабулю сустрэне дзед Хведар, які памёр гадоў пятнаццаць таму назад. Мясцовы фельчар сказаў, што ў бабулі было кароткае летаргічнае забыццё, і падчас гэтага забыцця ёй магло штосьці такое трызніцца, вось яна і напісала Лідзе... А шпінгалет сам саскочыў ад моцнага ўдару рамы.

І Ліда падыходзіла да таго акна, расчыніла яго, падняла шпінгалет, і з сілаю зачыніла раму. Шпінгалет не саскочыў уніз. Ён, увогуле, быў даволі тугім, значыцца, ён і вечарам не мог саскочыць сам па сабе. Яна затаіла дыханне... Тады атрымліваецца, што ў яе сапраўды ёсць Анёл-Ахоўнік. У такім разе і тое, што піша бабуля пра Геніка, таксама можа быць праўдаю. Дык чаго ж яна марудзіць? Ёй трэба сабрацца і ехаць да маці. Гэта ж зусім недалёка ад Мінска. За паўтары гадзіны яна даедзе да гарадскога пасёлка, а там нейкіх васьмі кіламетраў да іхняй Ніцаўкі. І ўжо дзесьці ля абеда яна будзе ў бацькоў. Маці сама прачытае гэты бабулін ліст, яна ж так шкадавала тады, што яго ніяк не маглі знайсці. І Ліда раскажа ёй, як іх хацелі абакрасці. Ну, вядома, ёй трэба зараз жа і паехаць. І яна выйшла на кухню, падумала, што яшчэ вып'е кавы... Зірнула на сцяну, дзе вісеў наспенны календар, і ўся сцялася, нядзеля, адзінаццаце ліпеня! Той самы дзень, пра які згадвае бабуля. Як жа гэта яна забылася?! Учора ж адрываваў лісткі з гэтага календара. Адарвала і ўчарашнюю суботу, а нядзелю пакінула. Паглядзела на гадзіннік, ды якое там ля абеду?! Яна можа быць у бацькоў і пад вечар, гэта — як ёй пашанцуе з аўтобусамі. "А мо гэта ўсё і няпраўда? — мільганула думка. — Бабулі ўявілася штосьці... А калі праўда? Тады ёй трэба тэрмінова патэлефанаваць аграномцы Галі, што жыве праз дзве хаты ад бацькоў, і папрасіць Галю, каб паклікала ад тэлефона маці... Яна і раскажа ёй пра бабулін ліст, і пра тое, што піша яна пра Геніка". І Ліда пайшла да тэлефона...

— Дык у вас жа дома нікога няма, — адказала ёй Галю. — Бацька на досвітку

ў дровы паехаў, каня ў лясніцтве яшчэ звечара ўзяў, з ім і маці паехала. Тут жа ў нас чарніцы ўвесь лес засыпалі, хоча ягад набраць.

— Ну, а Генік? — запыталася Ліда.
— Ён з вядром, бачыла, ішоў, мо з гадзіну назад... Напэўна, на возера з хлопцамі падаўся. Яны там усё ракаў ловяць.

І ў Ліды ўсё абамлела... Кінула трубку, чамусьці зноў узяла бабулін ліст, прабегла вачамі: "...Хай яна не адпускае Геніка на возера адзінаццаціга ліпеня, таму што можа здарыцца бяда". А Генік пайшоў на возера, і яна не змагла, не паспела папярэдзіць маці! І Ліда склала на грудзях рукі. Яна нічога іншага не магла прыдумаць, як звярнуцца да свайго Анёла-Ахоўніка.

"Калі ты сапраўды ў мяне ёсць, — зашаптала яна, — мой Анёл-Ахоўнік, калі тое, пра што напісала бабуля, праўда, дык дапамажы мне цяпер. І, можа, гэта будзе адзіная мая просьба да цябе, можа, я ніколі больш да цябе і не звярнуся. Урагуй Геніка, дапамажы яму, апыніся ў той момант ля яго, калі што такое павінна здарыцца! Паслухайся мяне, мой даражэнечкі заступнічак. Ты ж павінен ведаць Геніка, дык ці можаў дапусціць ты якую бяду?! Я ж пасля ніколі не дарую сабе, калі што ліхое адбудзецца! Ці ж у радасць табе будуць мае слёзы?! Міленькі, не адварніся, зрабі ласку... Калі ты ад Бога, ты ўсё можаеш!" — і яна яшчэ доўга штосьці шаптала, а потым хутка сабрала дарожную сумку, праверыла, ці добра зачынены ўсе вокны, і пакінула кватэру.

Праз нейкія дзве гадзіны, як ёй і думалася, Ліда ўжо была ў маленькім гарадскім пасёлку. Надвор'е на вачах мянялася. Калі выязджала з Мінска, пякло сонца, а тут узняўся вечер, зусім не па-летняму рэзкі і халодны. З-за далагляду выплывала цяжкая чорная хмара і дзесьці там, яшчэ далёка, разпораз успыхвалі маланкі, пагрымаў гром. Яна ўжо ўзяла білет на мясцовы рэйс і цяпер стаяла на ганку старога аўтобуса нага вакзала. Да адпраўлення аўтобуса ў яе яшчэ было паўгадзіны вольнага часу. "Дык што ж там дома? — думалася Лідзе. — Ці вярнуліся з лесу бацькі? А Генік? Можа, і ён прыйшоў ужо з таго возера?! Што ж я хвалюся, калі можна набраць яшчэ раз Галін нумар!"

І Ліда сышла з ганка, у вочы сыпанула пылам, пяском... "Ну і вечер! Хутка ён аціхне, усё сцішыцца... І тады ліне дождж! Відаць, будзе моцная навалніца. А вунь і будка тэлефона-аўтамата ля газетнага кіёска і нейкі мужчына ідзе да яе. Можа, яшчэ распачне нейкую сваю доўгую размову", — падумала Ліда і кінулася яму напераз, каб апырэдзіць, і ў той жа момант азірнулася на крык... Проста на яе ляцеў вялізны кавалак іржавага бляхі, якую вечер сарваў са старога вакзальнага даху, і гэта было апошняе, што яна бачыла ў сваім жыцці.

А ў гэты самы час у бацькоўскай хаце на верандзе Надзея Хведараўна, ейная маці, перабірала чарніцы. Ягады брала чыста і ўсё ж пракідвалася ігліца і дробныя лісточкі ягадніку. З трывогай пазірала на акно, за якім усё неба абклала цяжкая хмара. Успыхвалі зырккі мільганкі і адразу гучна ляскаў гром, і яна непакоілася, што яшчэ ні старога, ні Геніка няма дома. Дык вось, здаецца, ідзе Генік, мільганула ягоная кепачка. Бразнуў клямкай, спыніўся ў парозе.

— Чаго ж ты там стаў? — адазвалася яна. — Ідзі ў хату, паеш.

— Ты сварыцца будзеш, — сказаў Генік.

— Чаго гэта я сварыцца буду?

— Я пад карчы, што ля валуна, заплыў і ў водараснях забытаўся. Спужаўся дужа, ледзь выбытаўся, быццам дапамог хто. Мог закліпнуцца!

І Надзея Хведараўна хацела штосьці крыкнуць на яго, але ўледзела ў акно, што тхосьці бяжыць да іх у хату. І пазнала аграномку Галю. Адставіла чарніцы, выцерла аб хвартук рукі. А Галю як убегла на веранду, так і застыла...

— Ну, што ты, Галечка, мо што пазычыць прыйшла?

Галю не глядзела на яе, усё адводзіла і адводзіла вочы, а потым абняла Геніка, прыціснула яго да сябе і выдыхнула:

— Не, не, цётка Надзя! Не магу я вам сказаць такога! Ліда ваша... Ліда... Вам у гарадскі пасёлак як мага хутчэй ехаць трэба!

І апошняе ейныя словы заглушыў вадаспад дажджу, які нізрынуўся з неба, ярасна і апантана, заліваючы ўсё на ўкол. За вокнамі — шумела, цурчэла, стагнала...

Гэта плакаў Анёл-Ахоўнік.

1. ЯЎРЭЙСКАЕ ПЫТАННЕ Ў ПРАГРАМНЫХ ДАКУМЕНТАХ БЕЛАРУСІЗАЦЫІ

Да сярэдзіны ліпеня 1924 г. нацыянальна-культурнае адраджэнне беларускага народа больш мела грамадска-ініцыятыўны, чым дзяржаўны характар. Усё карэнным чынам пачало мяняцца пасля таго, як 15 ліпеня 1924 г. Цэнтральны Выканаўчы Камітэт (ЦВК) БССР прыняў пастанову "Аб практычных мерапрыемствах па правядзенні нацыянальнай палітыкі". Ад таго часу нацыянальна-культурнае Адраджэнне становіцца ў поўным сэнсе слова дзяржаўнай палітыкай і атрымала добра вядомую і сёння назву — беларусізацыя.

Праціўнікі яе адразу ж пачалі пужаць нацыянальна-культурна-рэспублікі, заяўляючы, што ў выніку ажыццяўлення такой палітыкі апошнім ніяк не ўдасца захаваць

жыцці Беларусі. У згаданым раздзеле адзначалася:

"Пры вызначэнні задач нацыянальнай палітыкі сярод нацыянальных меншасцяў КП(б)Б павінна ўлічваць усе асаблівасці гаспадарчага і палітычнага становішча гэтых груп."

Задачы работы КП(б)Б сярод насельніцтва гэтых нацыянальных меншасцяў павінны быць вызначаны ў тым напрамку, каб стварыць найцяжэйшае збліжэнне працоўных гэтых нацыянальных меншасцяў з беларускім сялянствам, зблізіць горад і вёску Беларусі, сцерці ўсю нацыянальную варожасць, усе нацыянальнасці ўцягнуць у працу над эканамічным і культурным адраджэннем БССР.

Найважнейшымі задачамі КП(б)Б сярод яўрэйскага насельніцтва з'яўляюцца:

1. Развіццё працы на яўрэйскай мове ў яўрэйскіх школах, сярод рабочых і саматужнікаў.

2. Правядзенне працы па вывучэнні бела-

жаныя падыходы да пытанняў народнай адукацыі, ад стану якой калі не ўсё, дык вельмі многае залежала ў лёсе не толькі карэннага на тэрыторыі БССР беларускага этнасу, але і ўсіх яе нацыянальных меншасцяў. Што такія падыходы маладой беларускай дзяржавы і сапраўды былі і прагрэсіўнымі, і інтэрнацыяналісцкімі, сведчыць наступны пункт пастановы: "Навучанне і выкладанне ва ўсіх установах сацыяльнага выхавання і прафтэхнічнай адукацыі, а роўным чынам і абслугоўванне ўсіх астатніх культурна-асветніцкіх патрэбнасцяў насельніцтва, павінны весціся на іх роднай мове". Прадугледжваліся канкрэтныя захады па заснаванні на педфаку БДУ спецыяльнага сектара па падрыхтоўцы кадраў для яўрэйскіх культурна-асветных устаноў, па забеспячэнні яўрэйскіх хатаў-чытальняў, народных дамоў, клубаў і бібліятэк літаратурай на нацыянальнай мове.

Варта адзначыць, што многае з таго, што

выхаваўчы працэс у сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай школе БССР будаваўся пераважна на рускай мове. Нават на беларускай секцыі педагагічнага факультэта БДУ шэраг дысцыплін беларусказнаўчага характару чыталі на рускай мове.

Розніца ў становішчы беларускай і яўрэйскай моў у сферы адукацыі ёсць найперш вынік ступені яе забяспечанасці адпаведнымі кадрамі. У яўрэйскай тут асаблівых праблем не існавала, чаго нельга сказаць пра беларусаў, якія рабілі толькі першыя крокі ў стварэнні сваёй нацыянальнай вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школы. У 1924-25 н.г. сярод прафесараў, выкладчыкаў, асістэнтаў, ардынатараў і навуковых супрацоўнікаў ВУН БССР (уключаючы і рабфакі) рускіх было 153, беларусаў — 104, яўрэйскаў — 103, палякаў — 3. Прычым з гэтага ліку беларусаў толькі нязначны працэнт мог выкладаць свае прадметы на нацыянальнай мове. Тлумачылася гэта тым, што ўсім ім некалі даводзілася атрымаваць вышэйшую ці сярэднюю спецыяльную адукацыю пераважна на рускай мове. У меншай ступені дадзены фактар паўплываў на педагагаў яўрэйскай нацыянальнасці, таму ў яўрэйскіх вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навуковых установах практычна не існавала аніякіх цяжкасцяў з укамплектаваннем кадрамі, якія добра ведалі нацыянальную мову.

Інтэнсіфікаваць увод беларускай мовы ў навукальна-выхаваўчы працэс інстытутаў і тэхнікумаў не дазваляў таксама нацыянальны склад іх кантынентаў. У 1924-25 н.г. беларусаў сярод студэнтаў ВУН і рабфакаў было 45 працэнтаў, яўрэйскаў — 39 (а ў самай прэстыжнай вышэйшай навукальнай установе — БДУ — 51%, у т.л. на медфаку — 58, на факультэце грамадскіх навук — 62%). У тым жа навукальным годзе ў падобнага роду ўстановах студэнты рускай нацыянальнасці складалі 11, палякі — 0,6%. Як вынікае, першы год беларусізацыі не ўнёс якіх-небудзь карэнных пераменаў на карысць беларусаў у вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школе. У апошняй, як і ў папярэдняй гады, беларусаў сярод выкладчыкаў, студэнтаў і навучэнцаў быў значна меншы працэнт, чым яны займалі ў агульнай колькасці насельніцтва рэспублікі. Беларуска-навукальна-выхаваўчага працэсу адбывалася вельмі павольна, ні ў чым не абмяжоўваючы інтарэсы ні яўрэйскай, ні рускай, ні палякаў, ні татараў, ні прадстаўнікоў іншых нацыянальных меншасцяў, таму не дзіўна, што і з іх боку яна (беларусізацыя) мела неабходную для сябе падтрымку. Нярэдкамі з'яўляліся выпадкі, калі і выкладчыкі, прафесары яўрэйскага паходжання ў якасці рабочай выбіралі беларускую мову, уносячы гэтым самым свой пасілы ўклад у стварэнне беларускай нацыянальнай сістэмы адукацыі.

У яўрэйскай існавалі добрыя ўмовы для паступлення на працу і вучобу ў сістэму партыйных навукальных устаноў. Яны нават мелі яўрэйскамоўнае аддзяленне пры Віцебскай партыйнай школе другой ступені. У гэтым тыпе навукальных устаноў рабочай мовай з'яўлялася руская, за выключэннем аднаго польскамоўнага аддзялення пры Мінскай партшколе першай ступені. Нацыянальны склад кантынентаў усіх партыйных школ рэспублікі ў 1924-24 н.г. меў такі паказчык: сярод выкладчыкаў беларусаў — 43%, яўрэйскаў — 37, рускіх — 14, палякаў — 6%, сярод навучэнцаў адпаведна 45 - 32 - 12 - 6%. Адзначана тэндэнцыя ў значнай ступені захоўвалася і пазней. Так, у 1929-30 н.г. у саўпартшколах курсантаў яўрэйскай нацыянальнасці было 30%, беларусаў — 62, рускіх — 4,5.

Было што карыснага запазычыць беларусам ад яўрэйскай частцы ліквідацыі непісьменнасці сярод дарослага насельніцтва, хаця ў апошнім узровень адукацыі быў самым высокім з усіх нацыянальных рэспублікі. У такіх школах вельмі ахвотна паступалі яўрэі, менш за ўсё звяртаючы ўвагу на мову выкладання, што тлумачыць высокую працэнт ахопу іх вучобай. У 1924-25 н.г. яўрэі складалі 64% ад агульнага ліку навучэнцаў усіх школ для дарослых. З агульнай колькасці такіх школ у 1924-25 н.г. на яўрэйскай мове працавала 15%, польскай — 0,2, беларускай — 3%.

Стан яўрэйскай адукацыі на самім старце беларусізацыі не быў пахінуты і ў наступныя гады. Наадварот, назіралася істотнае палепшэнне яе, што тлумачыцца шэрагам прычын як аб'ектыўнага, так і суб'ектыўнага характару. Не сакрат, да прыкладу, што, жывучы ў горадзе і мястэчках і, значыцца, маючы лепшую за вясковых беларусаў дзяцей тэарэтычную падрыхтоўку, яўрэйская моладзь без асаблівых цяжкасцяў вытрымлівала іспыты пры паступленні на вучобу ў прафесійна-тэхнічныя школы, тэхнікумы і інстытуты. Таму невыпадкова ў першым тыпе устаноў у 1929-30 н.г. яўрэйскай мовай было 38,4% ад усяго кантыненту, у другім — 27,8, у трэцім — 27,6, пры ўдзельнай вазе гэтай нацыянальнай меншасці ў складзе насельніцтва Беларусі 8,2%. Найбольш папулярным сярод яўрэйскай моладзі прафесіі юрыста,

(Працяг на стар. 14—15)

I непадуладныя асіміляцыі...

БЕЛАРУСІЗАЦЫЯ І ЯЎРЭІ

сябе як пэўную этнічную групу, што ўсіх іх чакае непазбежнае абеларушванне. Але гэта была найчысцейшая хлусня. Дзяржаўныя палітыкі, блізкая да іх беларуская інтэлігенцыя не ставілі перад сабой такой шавінісцкай мэты, бо добра ведалі, ад таго, як будучы пачуваць сябе нацыянальна-культурна-рэспублікі, у значнай ступені будзе залежаць і лёс самой беларусізацыі. І гэта так, бо ў выпадку непрыняцця, узнікнення да яе апазіцыі з боку нацыянальных меншасцяў многія задумкі беларускага Адраджэння засталіся б толькі на паперы і ўсе звязаныя з ім планы па выратаванні беларускага народа ад культурна-моўнай асіміляцыі, якая ажыццяўлялася ўжо не адно стагоддзе, рухнулі б у бездань.

З усіх нацыянальных меншасцяў асаблівай увагі да сябе патрабавалі ад дзяржавы яўрэі. Па-першае, на той час яны былі самымі шматлікімі з усіх прадстаўнікоў некарэннага насельніцтва Беларусі (у 1914 г. іх налічвалася 1250 тыс. чалавек, альбо каля 14% усіх жыхароў; у 1926 г. яўрэі складалі 8,2% насельніцтва БССР). Па-другое, на Беларусі яны мелі вельмі багаты культурна-асветніцкія, рэлігійныя, сямейна-бытавыя традыцыі, карані якіх трэба шукаць яшчэ ў далёкім сярэднявеччы. Спадзяваюцца, што нейкі новы лад жыцця — няхай сабе і сацыялістычны, пра які так марылі большавікі, — прымусяць іх адмовіцца ад такіх традыцый, не было аніякіх падстаў. Па-трэцяе, напярэдадні беларусізацыі яўрэі вызначаліся незвычайна бурным ростам нацыянальнай самасвядомасці і высокай грамадска-палітычнай актыўнасцю. Па-чацвёртае, сярод іх было параўнальна шмат адукаваных, інтэлігентных людзей, якія займалі высокія пасады, прэстыжныя месцы практычна ва ўсіх сферах дзяржаўна-палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця і, значыцца, маглі актыўна ўплываць на яго. Вучоны-гісторык з Польшчы Аляксандра Бергман выявіла, што ў выданым у 1924—1929 гг. "Яўрэйскім Лексіконе" З.Рэйзена прысутнічаюць прозвішчы 352 яўрэйскіх пісьменнікаў і публіцыстаў, якія нарадзіліся на Беларусі. У адпаведнасці з данымі энцыклапедыі, што выйшлі ў свет за 1956—1981 гг., да гэтай лічбы Аляксандра Бергман дабаўляе яшчэ больш за сотню чалавек. З іх значная колькасць жыла і працавала на Беларусі. Не лішнім будзе адзначыць, што з сямі прэзідэнтаў Ізраіля трое паходзяць з нашага краю. Не выкарыстаць нейкай часткі духоўнага патэнцыялу яўрэйскай інтэлігенцыі дзеля беларусізацыі было б вялікай памылкай у правядзенні нацыянальнай палітыкі.

Улічваючы тую значную ролю, якую яўрэйскае насельніцтва змагло б адыграць у вырашэнні ўсіх вузлавых пытанняў нацыянальнай палітыкі, дзяржава і партыя ўсяляк садзейнічалі разгортванню яго творчых сіл. Спасацца тут можна на рэзалюцыі студэнцкага (1925 г.) пленума ЦК КП(б)Б па дакладзе "Чарговыя задачы КП(б)Б у нацыянальнай палітыцы". У ёй (рэзалюцыі) быў такі раздзел: "Лінія КП(б)Б у працы сярод яўрэйскай, палякаў і латышоў". Як бачым, у згаданым раздзеле яўрэі стаяць на першым плане. Гэта дыктавалася іх роляю ў эканамічным, сацыяльна-палітычным і культурным

рускай мовы ва ўсіх яўрэйскіх школах і, у парадку ліквідацыі беларускай непісьменнасці, сярод рабочых і інтэлігенцыі.

3. Уцягненне яўрэйскай у мястэчках у клубы, хаты-чытальні, народныя і інш.

4. Уцягненне ў аб'яднанні саматужнікаў-яўрэйскаў і дапамога гэтым аб'яднанням.

5. Правядзенне землеўпарадкавання працоўнага яўрэйскага насельніцтва і надзяленне яго зямлёй, пры гэтым весці працу па надзяленні яўрэйскага насельніцтва зямлёй такім чынам, каб не парушыць нармальнага ўмоў сумеснага жыцця яго з карэнным беларускім сялянскім насельніцтвам."

І гэта быў не адзінаквы дакумент, якім партыя рыхтавала яўрэйскую нацыянальную меншасць да актыўнага ўдзелу ў вырашэнні пытанняў свайго культурнага жыцця. Паступаць такім, а не іншым чынам абавязвала глыбокае ўсведамленне і таго, што дасягнуць пазітыўных зрухаў у поглядах (і практычных дзеянняў) яўрэйскай інтэлігенцыі на беларускае пытанне можна было ў першую чаргу толькі забяспечыўшы неабходныя ўмовы для развіцця яе нацыянальнасці.

Па лініі дзяржаўных органаў важныя крокі ў гэтым напрамку былі намераны ўжо ў згаданым вышэй самым першым афіцыйным дакуменце па беларусізацыі "Аб практычных мерапрыемствах па правядзенні нацыянальнай палітыкі". У яўрэйскай, з аднаго боку, павышаўся нацыянальны гонар, а з другога — фармавалася пазітыўнае стаўленне да беларусізацыі, калі яны чыталі ў гэтым дзяржаўным дакуменце ўжо яго першы пункт: "Мовы нацыянальнасцяў, якія насяляюць тэрыторыю БССР (беларуская, яўрэйская, руская, польская), з'яўляюцца раўнапраўнымі". У адпаведнасці з гэтай пастановай усе асноўныя законы павінны былі друкавацца на гэтых чатырох мовах, якія прызнаваліся дзяржаўнымі, праўда, з наданнем беларускай мове пэўнага перавага, паколькі ёю карысталася абсалютная большасць жыхароў рэспублікі, прычым карэнных. Першым такім дзяржаўным дакументам, складеным адначасова на беларускай, яўрэйскай, рускай і польскай мовах, стала прынятая 25 ліпеня 1924 г. пастанова ЦВК і СНК БССР "Аб землеўпарадкаванні працоўных жыхароў". Надрукавана ж яна была ў снежні таго года ў афіцыйным выданні "Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Белорусской Советской Социалистической Республики".

Дзеля забеспячэння нармальнага абслугоўвання яўрэйскага насельніцтва агульна-дзяржаўнымі, адміністрацыйна-гаспадарчымі і іншымі органамі пастановай "Аб практычных мерапрыемствах па правядзенні нацыянальнай палітыкі" прадугледжвалася, што ў шэрагу выпадкаў для працы ў такіх органах абавязковым патрабаваннем да работнікаў з'яўляецца валоданне імі яўрэйскай мовай. Вызначэнне спіса такіх пасадаў ускладналася на акруговыя Выканаўчыя камітэты. Прадугледжваліся і канкрэтныя тэрміны вывучэння яўрэйскай мовы службоўцамі.

У несумненную заслугу распрацоўшчыкаў практычных мерапрыемстваў па правядзенні нацыянальнай палітыкі з поўным правам можна паставіць іх разумныя, узва-

Леанід Лыч

знайшло адлюстраванне ў разглядаемай пастанове ў дачыненні да беларускіх яўрэйскаў, ужо было зафіксавана ў рэзалюцыях пленума ЦК КП(б)Б, прынятых прыкладна на тыдзень раней за дадзеную пастанову. Такім чынам, у вырашэнні яўрэйскага нацыянальнага пытання на Беларусі павінны былі браць канкрэтны практычны ўдзел не толькі дзяржаўныя і адміністрацыйна-гаспадарчыя, але і партыйныя органы, а разам з імі і камсамол, які ўжо і ў тыя гады будаваў сваю дзейнасць у адпаведнасці з устаноўкамі партыі большавікоў.

2. ЯЎРЭЙСКАЯ КУЛЬТУРА ВА ЎМОВАХ БЕЛАРУСІЗАЦЫІ

Інтэрнацыяналісцкі і дэмакратычны характар палітыкі беларусізацыі вельмі хутка спрычыніўся да таго, што да яе прыхільна паставіліся нацыянальныя меншасці і нават у меру сваіх магчымасцяў сталі ўсяляк садзейнічаць ёй. З другога боку, нацыянальныя меншасці, не баячыся часу, прыступілі да рэалізацыі сваіх адраджэнцкіх задумаў і планаў. Атрымаўшы ў выніку беларусізацыі даволі спрыяльныя ўмовы для ўласнага нацыянальнага развіцця, яўрэйская інтэлігенцыя актыўна ўзялася за іх пераўвасабленне ў жыццё. Сіл і энергіі не шкадавалі на гэта, ведаючы, што яны акупацца ў самы бліжэйшы час. І яно так сапраўды адбылося. Па многіх напрамках нацыянальна-культурнага адраджэння яўрэйская супольнасць не толькі не ўступала, а, наадварот, ішла паперадзе нават асноўнай нацыі рэспублікі — беларускай. Датычыла гэта найперш такой важнай сферы жыццядзейнасці любой нацыі, як асвета. Так, у разліку на пэўную колькасць насельніцтва яўрэі мелі лепшыя паказчыкі, чым у беларусаў, па развіцці сеткі школ і дашкольных устаноў. Ужо ў 1924-25 н.г. у БССР было 87 яўрэйскіх школ супраць 45 расійскіх. Праўда, польскіх было 94, але толькі дзякуючы сваёй малакамплектнасці, бо размяшчаліся пераважна ў сельскай мясцовасці. Калі ж з агульнай колькасці школ узяць толькі сямігадовыя працоўныя, якія ў той час далёка не ўсім былі даступныя, дык тут склаўся такі суадносінны: яўрэйскіх — 42, расійскіх — 29, польскіх — 5. Пераканаўчым доказам сур'ёзнага падыходу яўрэйскай да выхавання і навучання маладых пакаленняў могуць служыць наступныя статыстычныя даныя: з 81 дзіцячага дома і гарадка беларускіх было — 32, яўрэйскіх — 28, расійскіх — 22, польскіх — 5; адпаведна з 40 дзіцячых садоў 11 беларускіх, 21 яўрэйскі, 6 расійскіх і 2 польскіх. На той час яшчэ не мелася аніводнай беларускай прафесійна-тэхнічнай школы, а яўрэйскіх функцыянавала чатыры. У агульнай колькасці навучэнцаў такіх школ беларусаў складалі 45%, яўрэі — 41, рускія — 8, палякі — 6%.

Першыя крокі ўдалося зрабіць і для развіцця яўрэйскай сярэднеспецыяльнай і вышэйшай школы: працавалі два педагагічныя тэхнікумы (палякі мелі адну такую навукальную ўстанову) і яўрэйская секцыя на педфаку БДУ. Прычым, усе прадметы, якія датычылі нацыянальных асаблівасцяў яўрэйскай, чыталіся на гэтай секцыі толькі на іх мове. У беларусаў жа пакуль што не было тэхнікумаў на іх роднай мове. Навучальна-

Доўгі шлях да самапазнання

**Педагог,
драматург,
рэжысёр...**

Першы ў Беларусі дзіцячы тэатр лялек стварыла Вера Сурская ў Брэсце, працуючы там педагогам у абласным Палацы піянераў. Сама ж была ў ім і драматургам, і мастаком і рэжысёрам...

Нарадзілася В. Сурская 100 гадоў назад (памерла 19 мая 1952 года), вучылася ў мастацкай студыі І. Машкова і музычным вучылішчы Селіванавых. Была артысткай у тэатрах Сочы, Сухумі, Батумі, Тбілісі, мастаком-карыкатурыстам і літсупрацоўнікам у газетах, што выходзілі ў Тбілісі, скончыла Грузінскую акадэмію мастацтваў, працавала карэспандэнтам газеты Закаўказскай ваеннай акругі "Боец РККА".

У Тбілісі выдала кнігі для дзяцей "Про Мишек", "Бобкин зуб", "Будь смелым", "Я не так уж мал" і іншыя, у Мінску — "Пионерское лето", "Звездный поход", "Новый дом", з'яўлялася аўтарам шэрагу інсцэніровак і п'ес для дзяцей. Выступала ў галіне перакладу.

**Па жыцці
з песняй**

Жыццёвы шлях у Яніны Пятроўны Сяўко, жыхаркі Скідзеля, быў не з лёгкіх. У маленстве не стала бацькоў, а з гэтым і матулінай ласкі. Дзякуй роднаму дзядзьку і ягонай жонцы: дзядзьчынку выгадавалі і вывелі ў людзі добрасумленнай і чулай да іншых.

Жывучы ў вёсцы Рамашкі, што ў Шчучынскім раёне, маленькая Яня наведвала вясоркі, на якіх жанчыны спявалі розныя народныя песні. У спевы ўцягвалася і Яня, і не раз яе хвалілі за добры, вельмі зычны голас. І палюбіла маленькая дзядзьчынка народную песню.

Сёлета Яніна Пятроўна адзначае сваю 40-ю гадавіну, як пачала ўдзельнічаць у мастацкай самадзейнасці мясцовага Дома культуры. Яна актыўна наведвае фальклорную групу "Сяброўкі", дзе спяваюць пераважна жанчыны пенсійнага ўзросту. У іх выкананні гучаць беларускія народныя песні, якія вельмі падабаюцца слухачам. "Сяброўкі" неаднаразова ўдзельнічалі ў конкурсах-аглядах раёна і вобласці, выходзілі пераможцамі.

Перамогі ды заахвочванні спрыяюць настрою жанчын, якія з задавальненнем прыходзяць на рэпетыцыі, стараюцца разнастаіць свой рэпертуар, прапануючы слухачам усё новае і новае песні. Аднак найбольшае задавальненне атрымліваюць ад таго, што сустракаюцца разам, што могуць падзяліцца сваімі праблемамі дый часова забыцца пра іх, аддаючы сваю душу песні.

Ілья БАРЫСАЎ
Фота аўтара

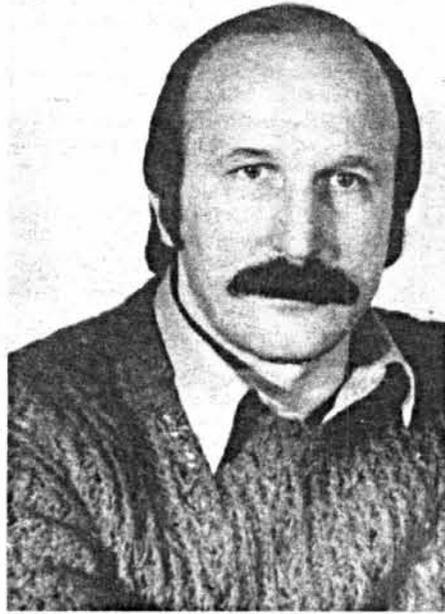
**З любоўю
да тэатра**

95 гадоў назад нарадзіўся Міхась Модэль (памёр 26 кастрычніка 1980 года). Быў на журналісцкай і партыйнай рабоце, працаваў у навуковых і тэатральных установах Беларусі, у апарате Саюза пісьменнікаў Беларусі, у час Вялікай Айчыннай вайны — у Тамбове, Ташкенце, Андыжанах. У пасляваенны час загадваў літаратурнай часткай Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета, з'яўляўся супрацоўнікам часопіса "Полымя". У 1949—1962 гадах быў літаратурным супрацоўнікам газеты "Літаратура і мастацтва". З першымі публікацыямі выступіў у 1926 годзе. Аўтар кніг "Тэатр і драматургія", "Народныя артысты БССР", брашур "Ларыса Пампееўна Александровская", шматлікіх публікацый у перыёдыцы.

Паўстагоддзя працуе і творыць Пётр Аляксеевіч Данелія ў горадзе Брэсце. Мастак самабытны, шырокага творчага дыяпазону, выступае ў розных жанрах выяўленчага мастацтва: у станковай карціне, манументальным роспісе, партрэце, пейзажы, скульптуры, медальерным мастацтве і графіцы. Яго манументальныя роспісы ў дамах культуры г. Пінска, вёскі Клейнікі Брэсцкага раёна, у стаматалагічнай паліклініцы г. Брэста вызначаюцца шырокім выкарыстаннем алегорыі, метафары, сімволікі. У іх спалучаецца лірыка-эпічны і грамадзянска-публіцыстычны пачатак. Але галоўны ў яго творчасці ўсё ж пейзаж. Шчырая і глыбокая вера ў адзіную крыніцу натхнення, жывую прыроду, бясконцае праўленне якой ён захоплена адлюстроўвае ў сваіх эцюдах і карцінах.

Цяжка адзначыць ступень захаплення Пятра Аляксеевіча Данеліі асобнымі тэматычнымі жанрамі. Ён умее знаходзіць і адкрываць прыгажосць у кожным створаным вобразе. І за якую б ён ні браўся тэму, паўсюль адметны мастацкія рысы яго даравання — рэалізм, лірычнасць, незвычайная маляўнічая пераканаўчасць. Яго карціны "Плывец аблок", "Дзень", "Па пагорках", "Восеньскі зван", "Беларуская мелодыя", "Над цішыняй", "Успаміны", "Герцічны матыў", "Восеньскія карункі", "Навальнічная трыюнга", "Любімая пара", "Подых восені", "Абуджэнне", "Дзень сыходзіць", "Палеская ўсмешка" — гэта сапраўдныя сімфоніі ў фарбах, хвалюючыя жывапісныя пазмы.

Творы Пятра Аляксеевіча заўсёды закончаныя і цэласныя. У іх гарманічна спалучаюцца зямля, зеляніна, паветра. Данелія — сапраўдны паэт-лірык, які ўмее жывапіснымі сродкамі раскрыць зачараванне прыроды і тварэнне рук чалавечых. Ён улюбёны ў родную зямлю, на якой жыве, і імкнецца перадаць у сваіх палотнах усе ўражанні, якія нараджае ў ім сучаснасць. Больш як 60 твораў мастака знаходзяцца ў музеях рэспублікі і за яе межамі. На працягу 20 гадоў (1947—67) у Брэсце Пётр

Аляксеевіч кіраваў студыяй выяўленчага мастацтва і выхаваў вядомых зараз творцаў І. Рэя, П. Свентахоўскага, М. Селешчука, У. Новака і іншых.

Знаны беларускі мастак перадаў сваё майстэрства і сыну Леаніду. Леанід Данелія, успамінаючы гады вучобы ў Мінскім мастацкім вучылішчы, распавядае, што туды ён прыйшоў, ужо падрыхтаваны бацькам. І першыя заняткі не любіў наведваць, бо хацелася ўжо асвойваць больш складаную тэхніку, адточваць яе. На той час ужо з'явіліся ў продажы і бібліятэкаў кнігі пра імпрэсіянізм, у музеях — работы гэтай плыні. І маладым хацелася ўбачанае прапусціць праз сябе, адысці ад класіцызму, рамантызму, акадэмічнасці і разняволіцца ў жывапісе, пераблытаць усе фарбы ў адну і маляваць вобразы першага імгненнага

суб'ектыўнага ўражання. Новае мастацтва зачароўвала сваёй незвычайнасцю, інтэлектуальнымі глыбінямі, вабіла ўяўленне маладога мастака.

Адмаўленне ад "мяшчанскіх сацыяльных і маральна-эстэтычных каштоўнасцей" выклікала ганенні ў вучэльні і хлапца хацелі нават выключыць з установы. Дапамаглі яго настаўнікі Леанід Шчамялёў і Альгерд Малішэўскі. Але вяртанне да акадэмізму адбылося натуральна. Шмат прачытана і ўбачана карцін старэйшых майстроў, вывучана іх манера пісьма — усё гэта дало добры плён у фарміраванні Леаніда Данеліі як мастака, скіравала яго да традыцый нацыянальнага рэалістычнага мастацтва. Паўплывала на маладога мастака і творчасць Вітала Цвіркі. Але юнак шукаў свой шлях у мастацтве, свой почырк. Ён зразумеў, што праз акадэмічнае можна знайсці філасофскае самавыражэнне. Вучоба ў тэатральна-мастацкім інстытуце замацавала светапогляд, які паступова раскрываўся ў галіне графікі прыкладнога і дэкаратыўнага мастацтва, архітэктуры, жывапісу. Валоданне мовай гэтых мастацтваў і сёння дапамагае яму выпрацаваць такую сістэму стварэння вобразаў, каб арганічна спалучыць выразныя магчымасці колеру і ліній, дэкаратыўнасць і архітэктоніку.

Колькі сябе памятае, ды і па сённяшні дзень мастак займаецца жывапісам, хоць жыццё прымушае здабываць грошы ў галіне мастацкага афармлення і праектавання. Ён з'яўляецца аўтарам праектаў і кіраўніком, мастацкім афарміцелем інтэр'ераў дома адпачынку "Белая Русь" на возеры Нарач, дзіцячага садка фабрыкі "Элема" ў Мінску, дзе ім зроблены вітражы, манументальныя роспісы на тэму беларускіх казак гасцінічнага комплексу "Заказельскі" Брэсцкай вобл. (вітражы, дэкаратыўна-манументальныя жывапісы, люстры). Адна з асаблівасцей характару Л. Данеліі — працаздольнасць і прафесійны падыход да ўсяго, што б ён ні рабіў. Мастак ніколі не зарабляў станковым жывапісам, каб не апусціцца да салоннасці

І непадуладныя асіміляцыі...

(Працяг. Пачатак на стар. 13)
гандлёвага работніка, медыка. Так, у 1927 г. у БДУ з агульнай колькасці прынятых на факультэт народнай гаспадаркі і юрыспрудэнцыі яўрэі складалі 46,5%, на медыцынскі — 43,9%.

У час, калі беларусізацыя выйшла на свой самы высокі ўзровень і здавалася, што гэтым самым яна магла закрануць інтарэс той ці іншай меншасці, на практыцы ўсё было наадварот. Так, у 1929-30 н.г. яўрэі мелі 60 дашкольных устаноў, 174 школы 1-га канцэнтру і 80 сямігадовых, 35 вясчэрніх школ, шэраг пунктаў па ліквідацыі непісьменнасці, 2 педтэхнікумы, аддзяленне педфака ў БДУ і аддзяленне ў палітасветтэхнікуме, 1 сельскагаспадарчы тэхнікум (г.Мінск, Курасоўшчына), 4 прафтэхшколы, некалькі аддзяленняў рабфака, 2 тэатры, значную колькасць харавых студый, хатчытальняў, бібліятэк. У 1929-30 н.г. яўрэйскай літаратуры выдана ў памеры 270 друкаваных аркушаў. Плённа працаваў калектыў яўрэйскага сектара Беларускай акадэміі навук. У 1930 г. сярод дарослага яўрэйскага насельніцтва пісьменныя складалі 70, у той час як у беларусаў гэты паказчык быў роўны 36%, у рускіх — 49, палякаў — 50%.

Усе тыпы яўрэйскіх навуковых школ працавалі тады на мове ідыш. Аднак у яе было нямаля праціўнікаў сярод саміх жа яўрэяў, якія лічылі, што сапраўднай нацыянальнай мовай іх з'яўляецца старажытнаяўрэйская. У абарону яе адкрыта і рашуча выступіў у 1929 г. нехта Давід Бэрман. У прысланай ім на адрас кіраўніцтва Наркамсветы БССР дакладнай запісцы "Пытанне аб яўрэйскай мове" сфармуляваў, што сучасная яўрэйская мова мае на мэнце служыць толькі сродкам іх асіміляцыі, анямечвання. Паводле яго меркаванняў, кастрычніцкая рэвалюцыя 1917 г. забіла яўрэяў нацыянальна, бо "забаранілі яўрэйскую мову, а ўвялі нямецкую". Каб спыніць асіміляцыю яўрэяў, прапаноўваў "перавесці ўсе яўрэйскія школы на старажытнаяўрэйскую мову, стварыць яўрэйскую акадэмію навук, яўрэйскую ССР, яўрэйскую армію..."

Тыя становішчы зрухі, што назіраліся ў стварэнні яўрэйскай нацыянальнай адукацыі, амаль зусім непрыкметнымі заставаліся на такім важным і вельмі блізім да яе ўчастку, як культурна-масавае праца. Датчыла гэта як гарадскіх яўрэяў, што мелі заняткаў на дзяржаўных і кааператывных прадпрыем-

ствах, так і месцавых, значная частка якіх працавала ў прамысловых арцелях і калгасах. У 1930 г. на яўрэйскай мове праводзілася толькі 5% усяго аб'ёму культурна-масавай працы клубна і 3% такой жа працы саміх прадпрыемстваў. Такі нізкі ўзровень выкарыстання яўрэйскай мовы ў рабочых калектывах тлумачыцца тым, што адказныя за правядзенне нацыянальна-моўнай палітыкі, відаць, не ўлічвалі, што яшчэ і ў 1930 г. на яўрэйскай мове існаваў 36% агульнай колькасці рабочых БССР. Варта адзначыць, што і беларускай мове ніхто не пастараўся адвесці належнае месца ў дзейнасці культурна-масавай устаноў. Тут па-ранейшаму па-за канкурэнцыяй была руская мова. У тым жа годзе, паводле даных культурна-масавага савета прафсаюзаў БССР, на ёй абслугоўвалася 73% усяй культурна-масавай працы клубных устаноў і 50% такога роду мерапрыемстваў, што праводзіліся непасрэдна заводамі і фабрыкамі.

Пра нездавальняючы стан культурна-масавай работы сярод яўрэяў не раз пісаў добра вядомы ў 30-я гады журналіст Х.Дунец. Найбольшы недахоп у ёй бачыўся ў ігнараванні яўрэйскай мовы падчас правядзення рознага роду гутарак, выступленняў калектываў мастацкай самадзейнасці, выдання насценных газет, папаўнення бібліятэк кніжным фондам, перыядычнымі выданнямі. У асаблівым запусценні знаходзілася культурна-выхаваўчая работа ў яўрэйскіх калгасах.

З усіх гарадоў Беларусі багаццем змястоўнасцю яўрэйскага нацыянальнага жыцця вызначалася сталіца — горад Мінск. На працягу 20 — першай паловы 30-х гадоў тут існавала самая вялікая на Беларусі колькасць яўрэйскіх пачатковых і сярэдніх школ, функцыянавалі педагагічныя тэхнікумы і вучылішчы, яўрэйскае аддзяленне ва ўніверсітэце, секцыя юдаістыкі ў Акадэміі навук, выходзіла штодзённая газета, штомесячны часопіс, працавалі бібліятэкі і клубы, яўрэйскія кніжныя выдавецтвы, драматычны тэатр, хор, з'явілася вялікая колькасць таленавітых яўрэйскіх пісьменнікаў.

Не мог адпужаць яўрэяў ад беларусізацыі і яе курс на вылучэнне беларусаў на кіруючыя пасады ў дзяржаўныя і адміністрацыйна-гаспадарчыя органы. А такі курс быў лагічны, бо ў іх і сапраўды вельмі мала працавала асоб карэннага насельніцтва Беларусі. Давалася ў знакі шматгадовая дэнацыяна-

лізацыя гэтага краю расійскімі царскімі ўладамі. Цяжар мінулага не так проста было пераадолець, але "пэўныя крокі рабіліся ў гэтым напрамку. Прычым рабіліся ўзважана, без спеху, па меры падрыхтоўкі адпаведных кадраў з ліку беларусаў. Біць з-за гэтага ў званы не было аніякіх падстаў у прадстаўнікоў нацыянальных меншасцяў, у т.л. і ў яўрэяў.

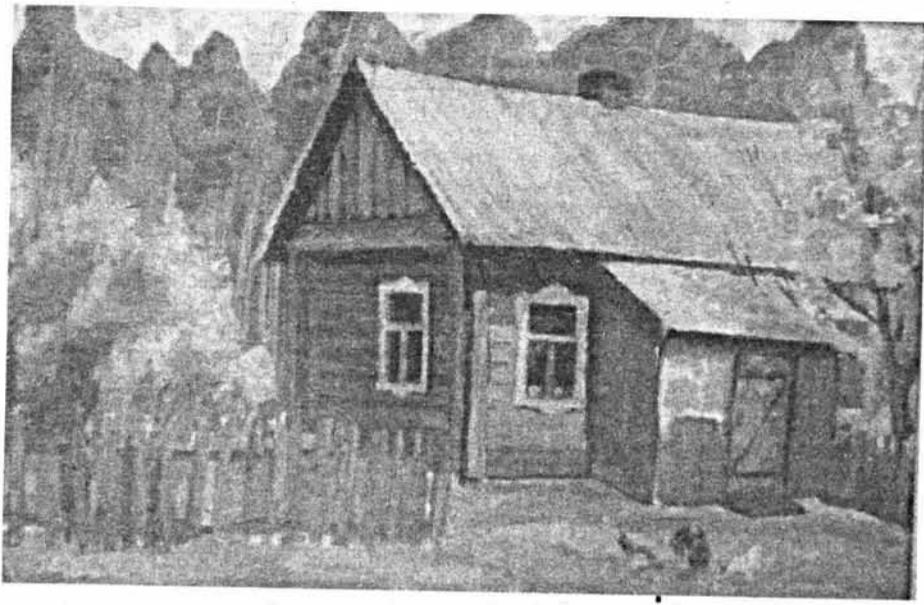
Усё гэта добра разумела яўрэйская інтэлігенцыя, працягваючы спакойна, плённа працаваць над узбагачэннем духоўнай спадчыны найперш свайго народа. Кожны чарговы год беларусізацыі заўжды быў у чымсьці багацейшы за папярэдні. Так, замест колішніх двух яўрэйскіх педагагічных тэхнікумаў пазней стала функцыянаваць тры. У 1927-28 н.г. на яўрэйскай секцыі педфакультэта БДУ навучалася больш за 200 студэнтаў. З добрымі вынікамі ішоў да свайго 10-гадовага юбілею калектыў Віцебскага яўрэйскага педагагічнага тэхнікума (адзначаўся ў канцы 1931 г.). За гэты час ён падрыхтаваў 300 педагогаў.

Значна актывізаваў даследаванне розных бакоў яўрэйскага жыцця Інстытут беларускай культуры. Вызначыўшы шырокую праграму па вивучэнні гісторыі, эканомікі, прыроды і культуры роднага краю, ён ніяк не мог абйсці сваёй увагай і самай шматлікай тут этнічнай групы — яўрэяў. З мэтай даследавання яе мінулага і сучаснага жыцця пры Інбелкульце ў 1925 г. ствараюцца тры яўрэйскія камісіі і дзве секцыі. Яўрэям даваліся шырокія магчымасці займаць высокія пасады ў кіруючых органах гэтага інстытута. У ліку першых правядзенных членаў ІБК значыўся ў 1925 г. вядомы вучоны гісторык Самуіл Агурскі. У студзені таго ж года членам прэзідыума ІБК быў выбраны загадчык яўрэйскага аддзела дадзенай установы Барыс Аршанскі. У складзе прэзідыума ён застаўся і пасля праведзенай у кастрычніку 1927 г. рэарганізацыі ІБК. У першым годзе існавання Беларускай акадэміі навук (адкрыта 1 студзеня 1929 г.) гэты аддзел стаў сектарам і меў у сваім складзе "пяць камісій: лінгвістычная, тэрміналагічная, па вивучэнні гісторыі яўрэйскай літаратуры, па вивучэнні яўрэйскага фальклору, па вивучэнні яўрэйскага насельніцтва". На чацвёртым годзе існавання згаданы сектар ператварэцца ў Інстытут яўрэйскай пралетарскай культуры БАН, у якім працавалі гістарычная, літаратурная, лінгвістычная, сацыяльна-эканамічная і антырэлігійная камісіі.

Яўрэйская інтэлігенцыя прыхільна паставі-

Жыццёвых лістападаў золата

ДА 95-ГОДДЗЯ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Міколы ХВЕДАРОВІЧА

ў сваёй творчасці, пісаў і піша для душы, для мастацтва. Імкненне да манументалізму дапамагло яму цікава падысці да вырашэння мастацкага вобраза тэматычнай карціны. Так роздум аб чалавечым лёсе — у палатне "Чаканне" (1993), аб заўтрашнім дні — у карціне "Пачатак. Дорогай свабоды" (1989). Тут мастак паказвае ўсе свае тэхнічныя і стылявыя магчымасці, з дапамогай якіх ён імкнецца да аб'яўлення, да філасофскага гучання, гратэску. Тут ён даводзіць, што свабода — паняцце адноснае, наперадзе доўгі шлях да самапазнання...

Ёсць у мастака і сімпатыя да простага чалавека. Менавіта гэта ненаігранасць, нестылізаванасць, а шчырасць надае асаблівы каларыт яго карціне "Вяртанне" (1984).

У душы мастака даўно выспяваў вобраз каханай Максіма Багдановіча. Вобраз Веранікі — гэта своеасаблівае крэда паэта, яго разуменне жаночасці і прыгажосці, недасягальнасці ўвасаблення. Леанід Данелія так і назваў сваю карціну "Вераніка" (1993) як аднайменны верш паэта. Цудоўная постаць дзяўчыны з вяночкам на галаве ідзе па мясцячэй дарожцы ўдалачынь. На пярэднім плане — засохлае дрэва, сімвал няздзейснай мары паэта. Няяркая зеляніна наваколля, грамафон, зборнік "Вянок"

уносяць моцны дэкаратыўны эффект у стрыманы, хоць і інтэнсіўны колеравы жываліс, прымушаючы інтымна-лірычны пейзаж гучаць у рамантычна-мінорным тоне.

Ужо ў ранніх творах Леаніда Данеліі выявілася ўменне кампазіцыйна будаваць свае карціны. У шэрагу работ мастак перадаў абаяльнасць архітэктуры старога Мінска, паэзію якога вельмі адчуваў (серыя "Куточки старога горада").

Мастак заўсёды ў пошуку, шмат працуе. Перажытае і пабачанае дае магчымасць пераасэнсоўваць і па-майстэрску выказаць на палатне свае ўяўленні. У мастака-рамантыка, а такім і з'яўляецца Леанід Данелія, цікавасць да жыцця выяўляецца перш за ўсё праз цікавасць да свайго мікракосмосу. Мастак праз усведамленне ўнутранага "Я" імкнецца пазнаць таямніцу таго няўлоўнага, зменлівага і ў той жа час вельмі дзейнага і актыўнага, што ўяўляе сабой душа чалавека і асабліва творцы.

Спадзяюся, што шырэй зможам убачыць творчасць Леаніда Данеліі на яго персанальнай выставе, якая будзе, на жаль, аж у 2001 годзе.

Галія ФАТЫХАВА

На здымках: Леанід ДАНЕЛІЯ і яго работа "Мой родны кут".

лася да тых ідэй, з якімі выступіла створаная ў лістападзе 1923 г. літаратурная арганізацыя пісьменнікаў БССР "Маладняк" (праіснаваў да лістапада 1928 г.). Пры ёй была заснавана і група яўрэйскіх маладых літаратараў. Пасля рэарганізацыі ў лістападзе 1928 г. "Маладняка" ў Беларускую асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў і паэтаў гэтая група ўвайшла ў яе ў якасці секцыі і выдавала свой літаратурны альманах.

Ва ўмовах беларусізацыі не адчувалі нейкіх абмежаванняў яўрэйскія архітэктары, скульптары і мастакі. Пры патрэбе яны закладалі свае нацыянальныя творчыя аб'яднанні. З ліку іх можна назваць "групу яўрэйскіх мастакоў", у якую ўваходзілі П.Кац, Ш.Коткіс, Г.Рэзнікаў, А.Шэхтэр, І.Эйдэльман. А вось Абрам Бразер і Юдаль Пэн найвышэй за ўсё цанілі сваю творчую незалежнасць і не ўваходзілі ні ў якія прафесійныя аб'яднанні, што ніколі не паўплывала ў горшы бок на якасць іх працы. Не парушаючы свайго крэда, Ю.Пэн і ў паслярэвалюцыйны перыяд аддаваў перавагу раскрыццю сродкамі выяўленчага мастацтва найперш жыцця мясцовых яўрэяў. Да ліку такіх твораў можна аднесці "Швец-камсамалец" (1925), "Швачка" (1927), "Пекар" (1928). Толькі цяпер, у адрозненне ад палотнаў, створаных да 1917 г., жыццё яўрэяў падаецца ў больш высёлкавых танах. А вось А.Бразера па-сапраўднаму цікавілі і беларускія матывы: адну з сваіх літаграфічных прац ён прысвяціў выдатнаму беларускаму першадрукару і асветніку Францішку Скарыну (1926). А яшчэ раней, у 1924 г., Заір Азгур стварыў скульптурны партрэт Скарыны. Праз год Ян-Келем Кругерам была завершана праца па напісанні жываліснага партрэта Скарыны. Ён жа стварыў партрэт Якуба Коласа (1923) і Янкі Купалы (1925—1927). У дадзеных выпадках ужо ёсць усе падставы гаварыць і пра ўклад яўрэяў у культурныя здабыткі народа, зямля якога стала для іх другой радзімай. Створаныя яўрэйскімі аўтарамі партрэты славных дзеячаў беларускай культуры садзейнічалі іх папулярнасці. Акурат пад той час пачало вяртацца з забыцця вядомае толькі нязначнай колькасці беларусаў імя нашага выдатнага асветніка сярэднявечча Ф.Скарыны.

З пераходам да беларусізацыі прыкметна ажывіўся перыядычны яўрэйскі друк. Прычым у ім вельмі шырока былі прадстаўлены і матэрыялы, якія датычылі тых ці іншых бакоў жыцця і беларускага народа. З яўрэйскамоўных часопісаў варта адзначыць адзін з самых папулярных з іх — орган краўцоў "Чырвоная Голка". Такім органам ён з'яўляўся не толькі для краўцоў Беларусі, але і Украіны.

Паказальна, што досыць рана. Ужо ў жніўні 1924 года, пры Беларускай драматычнай студыі ў Маскве ажывілася праца яўрэйскай тэатральнай секцыі, мастацкім кіраўніком якой з'яўляўся Міхаіл Рафальскі. Выпускнікі гэтай секцыі складуць асноўны касцяк створанага ў Мінску ў кастрычніку 1926 г. Беларускага дзяржаўнага яўрэйскага тэатра.

Сярод тых яўрэяў з Беларусі, што рыхтаваліся ў вопытнага педагога М.Рафальскага стаць артыстамі, была і зусім юная (16 гадоў) мінчанка Юдзіф Арончык. Яна з аднолькавым поспехам выконвала ролі як з класічнай і новай яўрэйскай драматургіі, так і з сусветнай класікі. У 1938 г. ёй прысвоілі званне заслужанай артысткі БССР.

У канцы 20-х гадоў у Беларускім дзяржаўным яўрэйскім тэатры ў Мінску ішлі п'есы "Ботвін" Воевіоркі, "Гірш Лекерт" Кушнірова, "Авечая крыніца" Лопэ-дэ-Вега, "Шэйлак" Шэкспіра, "Свята ў Касрылоўцы" Шолам-Алейхема, "На пакаянным ланцугу" Перэца, "Скапен" Мальера, "Патомства" Галоўчынера, "Гопля, мы жывём" Толера і інш. Тэатр практыкаваў гастролі ў іншыя саюзныя рэспублікі. У 1928 г. ён выступаў у Харкаве, Кіеве і Адэсе.

Калі і можна знайсці які-небудзь слабы бок у дзейнасці Беларускага дзяржаўнага яўрэйскага тэатра, дык гэта, бадай, мо толькі яго адрыв ад мясцовай, пераважна беларускай тэматыкі. Не выключана, што яму былі проста не даспадобы творы адносна маладой беларускай нацыянальнай драматургіі, каб перакладаць іх на яўрэйскую мову і ставіць на сцэне свайго тэатра. Беларуска тэматыка не ўвайшла і ў драматычныя творы, што належалі яўрэйскім аўтарам. Таму ў рэпертуары тэатра пераважалі творы немясцовых аўтараў, што не садзейнічала інтэграцыйным працэсам у сферы беларуска-яўрэйскай культурных сувязяў, не спрыяла далучэнню яўрэяў да духоўных каштоўнасцяў карэннага насельніцтва краю.

Як бачым, літаральна за лічаныя гады выявілася, што беларусізацыя ідзе і ні ў чым не падрывае інтарэсаў яўрэйскай нацыянальнай меншасці. Наадварот, адчуўшы ў выніку такой палітыкі цвёрды грунт пад сваімі нагамі, яе інтэлігенцыя, як ніколі раней, плённа, з вялікім натхненнем працавала на розных дзялянках яўрэйскай культуры на Беларусі. Гэтакім ніхто не збіраўся перашкаджаць з боку карэннага насельніцтва. Большасць беларусаў шчыра радавалася не толькі дасягненнямі яўрэяў у адраджэнні сваёй культуры, але і ўсіх астатніх нацменшасцяў, што абралі беларускую зямлю ў якасці другой радзімы.

"Залаты лістапад" — так называюць сваю кнігу паэзіі, што выйшла ў 1957 годзе. Паміж папярэднім зборнікам "Усім сэрцам" і ёю пралягло ажно дваццаць гадоў! Столькі перажыта было за гэты час і столькі жыццёвых лістападаў прайшло далёка ад родных мясцін.

А пачалося ўсё 8 жніўня 1938 года. Тады паэт разам з жонкай і маленькім сынам Артурам адпачываў у тагачасным Доме творчасці пісьменнікаў у Пухавічах. За некалькі дзён да гэтага тут жа, у Доме творчасці, арыштавалі Андрэя Александровіча. Цяпер жа прыйшла яго чарга.

Суд пачаўся 1 верасня 1939 года. Па збегу абставін адвакатам выступіў В. Карпін. Той самы В. Карпін, які да 1938 года працаваў старшынёй спецкалегіі Вярхоўнага суда БССР. Калі праводзілася ў НКУС чарговая чыстка, ён трапіў у няміласць, быў выключаны з партыі і разам з іншымі "праведнікамі" перайшоў у калегію адвакатаў. Хіба можна было разлічваць на падтрымку такога чалавека. Дый ці хто-небудзь тады да абаронцаў прыслухоўваўся? Суд працягваўся два дні. Але справу перадалі на даследаванне (М. Хведаровічу сфабрыкавалі прыналежнасць да контррэвалюцыйнай нацыяналістычнай арганізацыі), а самога арыштаванага перавялі ў палацкую турму, потым — у барысаўскую. І зноў суд, а ў выніку атрымаў восем гадоў.

Трапіў на Кольскі паўвостраў, дзе недалёку ад Манчагорска працаваў на лесапавале. Затым была суктыўкарская турма, пасёлак Вожавель, які знаходзіцца ў Комі. Чаканае вызваленне прыйшло ў 1946 годзе, калі з сям'ёй крыху больш двух гадоў пражыў ва ўзбекскім гарадку Каршы. Аднак радаваца было рана. Зноў арыштавалі па тым жа самым 58-ым артыкуле і выслалі на пасяленне ў Краснаярскі край. У Мінск прыехаў толькі ў канцы 1955 года...

А нарадзіўся Мікалаем Фёдаравіч Чарнушэвіч (сапраўднае прозвішча пісьменніка) 6 красавіка 1904 года ў Капылі. У час першай сусветнай вайны трапіў у прытулак для дзяцей-бежанцаў у Калусе (Расія), дзе ў маленьстве сустрэкаўся з Цыялкоўскім. Па вяртанні на радзіму вучыўся ў Цімкавіцкім гарадскім вучылішчы, пасля прыходу немцаў батрачыў. У 15-гадовым узросце стаў адным з арганізатараў камсамольскіх ячэек на Случчыне. Прымаў актыўны ўдзел у рабоце мясцовых прадатрадаў і часцей асабага прызначэння.

Цяпер аб прадатрадах і асабліва аб часячых асабага прызначэння гучыць шмат негатыўнага. Атрымліваецца, што ў гэтыя органы ішлі адны нелюдзі. Але лепей зазірнуць у дакументальна-мастацкую аповесць самога М. Хведаровіча, выдадзеную ў 1978 годзе. Невыпадкава пісьменнік даў ёй назву — "Сповідзь перад будучыняй". Успамінаючы агнявое юнацтва, аўтар сапраўды рабіў споведзь перад новымі пакаленнямі, расказваючы, як змагаліся юнакі паслярэвалюцыйных гадоў за леп-

шую будучыню. У аповесці можна прачытаць і пра тое, як у 1924 годзе, працуючы камісарам ваенкамата па дапрызыўной падрыхтоўцы моладзі, М. Хведаровіч рабіў крокі ў літаратуру.

З вершамі выступіў у друку ў 1925-ым. Акрылены, апантаны, прамаўляў вуснамі лірычнага героя даверліва, шчыра.

Назвы першых паэтычных зборнікаў М. Хведаровіча былі вытрыманы ў духу часу "Настроі", "Рытмы", "Баявыя песні", "Тэмпы-кантрасты"... Пад псеўданімам Себасцяна Старобінскі даволі часта выступаў у перыядыцы з пародыямі, сатырычнымі вершамі. Лепшыя з іх склалі змест кнігі "Ха". Належаў да тых пісьменнікаў, якія творчую працу спалучалі з актыўнай грамадскай дзейнасцю. Часта выезджаў на новабудоўлі, у іншыя рэспублікі. Працаваў у часопісах "Партыйны работнік", "Бальшавік Беларусі", у кабінете маладога аўтара Саюза пісьменнікаў БССР, у часопісе "Полымя рэвалюцыі". У 1932—1933 гадах рэдагаваў часопіс "Чырвоная Беларусь".

...З другой паловы 50-х гадоў і пачалося для Мікалая Фёдаравіча вяртанне ў літаратуру. Услед за "Залатым лістападам" выходзяць кнігі: "Перазвон бароў", "Зоркі на камені", "Крынічка"... У 1965 годзе з'явілася кніга выбранага "Пасля навалыніцы", у 1974-м — выбраныя творы ў двух тамах. Пісаў таксама для дзяцей, шмат увагі аддаваў перакладу. Яшчэ да арышту ў яго пераўвасабленні па-беларуску паспелі пабачыць свет паэмы А. Пушкіна "Каўказскі нявольнік", "Бахчысарайскі фантан", "Казка пра цара Салтана" і іншыя творы. Разам з Алесем Звонакам пачаў перакладаць "Віцязя ў тыгравай шкурцы" Ш. Руставелі. Гэты пераклад асобнай кнігай выйшаў у 1966 годзе. А кніга выбраных твораў Ш. Пеціфі "Ліра і меч" пабачыла свет у 1971-м. Дарчы, за прапаганду венгерскай паэзіі на беларускай мове М. Хведаровіч у 1981 годзе стаў лаўрэатам прэміі венгерскага агенцтва па літаратуры і мастацтве "Артысіуз".

Каму даводзілася сустракацца з Мікалаем Фёдаравічам, адчувалі, як прыемна, неяк адразу спакойна становілася на душы пасля размоў з гэтым цудоўным чалавекам. Ён належаў да людзей, якія пастаянна вылучаюць энергію дабрыві. Гэтай дабрывёй прасякнута і яго кніга ўспамінаў "Памятныя сустрэчы", якая вытрымала тры выданні, і "Незабыўнае". Згадкі пра сяброў-паплекнікаў, а таксама пра старэйшых пісьменнікаў атрымаліся шчырымі, з яркімі падрабязнасцямі з іх жыцця і творчасці. Магчыма, каб іншы час, ён напісаў бы і пра перажытае на віхурных, нялёгкіх паўстанках. Але тады было не да глыбокага капання ў мінулым. Як і У. Дубоўка, як і С. Шушкевіч, як і А. Звонак, як і Я. Скрыган і іншыя, ён многае недагаворваў.

Не стала М. Хведаровіча 20 жніўня 1982 года.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі

АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага саставу (для тых, хто мае мінскую праріску):

— кафедра фартэпіяна ст. выкладчык	роўкі і чытанне партытур дацэнт
— кафедра медных духавых і ударных інструментаў	— кафедра філасофіі дацэнт
— кафедра прафесар	— кафедра музычнай педагогікі, гісторыі і тэорыі выканальніцкага мастацтва прафесар
— кафедра спеваў прафесар	— кафедра фізічнага выхавання ст. выкладчык
— кафедра опернай падрыхтоўкі загадчык кафедры дацэнт	— кафедра гісторыі музыкі дацэнт на 0,25 стаўкі.
— кафедра інструментуўкі, аранжы-	

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэлефонах: 227-49-42; 226-06-70.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне БУГАЁВУ Дзмітрыю Якаўлевічу з прычыны напатакшага яго гора — смерцю брата.

Рэдакцыя часопіса "Полымя", Рэспубліканскі літаратурна-мастацкі фонд "Гронка" выказвае глыбокае спачуванне члену рады фонду КАРОБКІНУ Уладзіміру Андрэвічу ў сувязі з напатакшым яго вялікім горам — смерцю бацькі.

Невялікая інфармацыйная нататка "З савецкага падполля" ў адной з нямецкіх газет: пашыранае паведамленне пра выставу рускага літаратурнага андэграунда ў "Везербургу" — музеі новага мастацтва.

У ёй — колькі слоў пра феномен самвыдата ў СССР 60—80-х гадоў, пра рукапісныя масавыя выданні. Пра дзяленне культуры на дзве: афіцыйную і падпольную, афіцыйную і неафіцыйную

чала — бесперапынна ўсе тры месяцы, пакуль працавала выстава, ствараючы сучасную экспанатам гучную атмосферу).

Савецкі андэграунд у Брэмен прывёз "жывы" самвыдатчык паэт Яўгеній Сапгіра, які ў тыя цяжкія часы карміўся цудоўнымі "нечаканымі" дзіцячымі вершамі і адначасова таёмна пісаў "сапраўдныя" вершы. Калі ён вадзіў рускія экскурсіі, выстава ажывала. Мне не пашанцавала — Сапгіра ў той дзень не было. Хадзіў, глядзеў, чытаў, думаў — сам.

ман "Японскі бог"... "Сядзеў у цёмнай залі, глядзеў фільм Скарсеа. Госпадзі, як захацелася ў Нью-Йорк, госпадзі, бля буду... Мыў падлогу ў вучылішчы для равнаў, а за мной сачылі, каб не пакінуў нямытым ніводнага квадратнага сантыметра... О, як я ненавіджу ўсіх гэтых брудных мудакоў, якія робяць выгляд, што яны ведаюць, што такое жыццё, што такое мастацтва. Гаўно, гаўно! Ці шукаў я Бога? Магчыма... І — знайшоў — імя яму: "Японскі бог!"

Ведь только верблюды умеют не пить.

— *Сосед Кугельман, Как ты знаешь, не пьет. Сердился Степан: — Кугельман идиот!..*

І гэтак далей — няхітры, просечныя такія галазкоўскія дыялогі на нашу вядомую тэму — бытавую, знаёмую, родную.

А вось і Прыгаў... Ад таленавітасці да "ідыятаў" — такая яго эпатуючая палітра. "Гульня" ў алфавіт: чаргаванне спалучэння з літарамі алфавіту слоў "Прыгаў-Пушкін", "Пушкін-Прыгаў". І побач цудоўныя радкі з "Седмого гробіка отринутых стихов" з наклееным на вокладку партрэтам Брэжнева. Дэсяткі машынапісных прыгаўскіх зборнікаў — "Некралогі", "Масква", "Значэнне..." — белыя аркушы паперы, сшытыя чорнымі ніткамі... Пад шклом. Экспанаты.

Чатырнаццаць самаробных кніжак Ільі Кабакова, аднаго з самых вядомых самвыдатаўцаў, — "Кухонная серія".

І — сцяна Сапгіра. Тут шмат чаго, і ўсё, што ёсць, напісана ў самым розным стане душы, у розныя перыяды "эпохі развіцця сацыялізму", але напісана — паэтам.

"Пробовали мы быть людьми... Давно дело было...", "Я пыльный том седого графомана, но лишь открой картонный переплет, И утренней прохладой пахнет, И колокол услышишь из тумана..."

— *То сады нет, то колбасы и сыра, То шапок нет, — куда я ни зайду, Но я встречаю и большую беду:*

Нет близких, нет здоровья, нет квартиры.

Нет радости, нет совести, нет мира, Нет уваженья к своему труду,

Нет на деревне теплого сортира, Нет урожая в будущем году,

Но есть консервы — рыбных тейфтели, Распывчатость и фантастичность цели, Есть подлость, скука и балет,

Леса и степи, стройки и ракеты, Есть даже люди в захолустье где-то, И видит бог...

Хоть бога тоже нет.

Яго ж санеты: страшнаваты "Вянок", "хуліганскі" "Прыап", філасафічна-здэклівае "Цела" (Санет на кашулі) — ... "Дарю себя, пожалуйста, примерьте, Начните от рождения и до смерти, Пожалуй, скиньте,

если надоест. Я многим тесно, а иным просторно, Но вчуже видеть, просто смехотворно, Как это решето спит, любит, ест".

Безумоўна, многія пачыналі пісаць у знак пратэсту, многія — таму што не маглі не пісаць, і паколькі "самавыяўляліся" ў эпоху знявечаных нормаў, то сам сабой атрымліваўся пратэст і — самвыдат.

Усевалад Някрасаў... Ігар Холін... Мікалай Катралёў... Ірына Півавава...

Рукапісная газета "Левіофан", выдавец — Міхаіл Гробман. 1975 г., N 1. Артыкулы: "Мадрыгал Кручаных", "Моды ў краіне", "Малака і меду", "Практыка магічнага сімвалізму", "Быццё", "Некралогі", заўвагі, паведамленні... Нармальна насценная газета, але — змест...

Сядзеў чалавек ноччу, які-небудзь савецкі ўрач-настаўнік-МНС — можа, сям'я ў яго была і дзеці, сядзеў з рызыкай "сесці", быць звольненым, прапасці, сядзеў — і пісаў вось гэта... Стаю і думаю: "Навошта? Што яму трэба было? Што з ім сталася?" Магчыма, адной з мэт Гробмана і была вось гэтая: каб я стаяў перад газетай, перад вершамі гэтымі вось так і задаваў сабе гэтыя пытанні і думаю пра тое, што і як сам напішу? Многага я на выставе не зразумеў, але не прыняў толькі аднаго: парнаграфіі слова, "голага" натуралізму... Гэта ўжо не пратэст, а фізіялагічная істэрыка, — самвыдатаўцаў ж у асноўным былі людзьмі мужнымі.

І. Макарэвіч... А. Альберт... М. Штэрнберг... М. Сталкоўская...

Калі ўспрымаць гэту выставу, правільней тое, што яна экспануе, як дзеянне ва ўмовах безвыходнасці, выклікаючы з яго элемент пратэсту, то як мастацтва, як літаратура — не шмат што прыцягнула б увагу: ад дзесяткаў імёнаў, магчыма, застаўся б дзесяткі. Але, як мы ведаем, нават жалеза "чыстага" няма. І таму — гонар і хвала тым, хто ва ўмовах несвабоды не толькі жыў, але і дзейнічаў, хаця і не быў Пушкіным-Прыгавым, Прыгавым-Пушкіным.

Выстава — гэта ўпарадкаванне, сістэматыка, спроба асэнсаваць з'яву ў часе — у яго сацыяльным, палітычным, маральным кантэксце, у "эмоцыях веку", нарэшце.

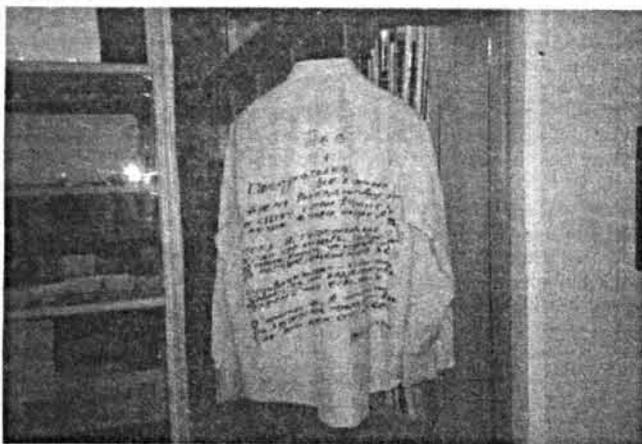
І добра, што гэта ёсць, нават калі перад гэтым спыняешся ў недаўменні, але часам — усё ж і ў здзіўленні.

Навум ЦЫПІС

г. Брэмен
На здымку: адзін з экспанатаў выставы — кашуля з вершам Я. Сапгіра.

Экспанаты знявечанай свабоды

(чытаючы гэта, я падумаў, што нядрэнна было б нямецкаму чытачу ведаць, што гэты падзел меў асновай і розныя ўваходы ў магазіны: парадны, дзе нічога не было, і "чорны", дзе было ўсё). Брэменцы маюць магчымаць убачыць малую частку гэтых выданняў, культурны прадукт (тут якраз мне магазіны і ўспомніліся...) знявечанай свабоды. Нямецкія літаратуразнаўцы лічаць, што самвыдат быў адной з галоўных формаў пратэсту супраць абмежаванняў "сацыялістычнага рэалізму" і амерыканскага пап-арту, адной з формаў барацьбы за свабоду слова. Арганізатары выставы — Брэменскі сенат і інстытут Усходніх культур пры мясцовым універсітэце.

Уяўленне пра з'яву самвыдата, нягледзячы на невялікую колькасць экспанатаў, я атрымаў. Іншая справа: што гэта за ўяўленне? (І для з'явы, і для мяне добра, што я не літаратуразнаўца, а проста дастаткова вопытны чытач).

Вершы і проза, газеты і фотаальбомы — у бланках, на асобных аркушыках, у канторскіх кнігах — усё рукапіснае, частка машынапіс.

Булатаў... Васільеў... Скерсіс... Д. Арлоў — шмат прозвішчаў, пра якія мы і тады нічога не чулі, і зараз не ведаем.

... "Прачытаў — перадай другому!", "Увага — аўтар сярод вас!", "Адкрыць сярод глыбокай начы!".

Вагрыч Бахчян. "Джамбул-калаж". Паэма. Масква. 1973 г. Пародыя "пры ўсёй сур'езнасці".

Подобен Ленину Сталин наш, Петя о нём — не хватает слов.

...Гори в Кремле, не сгорая, Мы несем тебе песни сердца и цветы. Аляксандр Брэнер. Ра-

У пачатку рамана на "шнуравой" кнізе — фота аўтара з жонкай і дзіцем. Я разумею, што цытаваць тры радкі з рамана — справа несур'езная, але лепей "тры", чым зусім нічога. Ці хоць назваць прозвішчы... А ўжо якія яны там пісьменнікі — паэты, мы б паспрабавалі разабрацца, пачытаўшы...

Р. Лебедзеў... І. Чуйкоў... Ю. Янкеўскі...

Брашура з назвай "Вакол нас — усё". Машынапісны зборнік Мандэльштама... Мікалай Глазкоў... Памятаю тое здзіўленне і захопленне тагачасных маладых аматараў паэзіі гэтай сінтэтычнай і незвычайнай з'явай — паэз-скульптар-мастак Мікалай Глазкоў: ні на кога не падобны!

— *Анюта, тебя я люблю, Но скажи, Рояль я куплю На какие гроши?*

— *Ах, не прибедряйся, К чему эта ложь? С друзьями не шליйся, Поменьше пропьешь.*

— *Друзья тоже люди, Их надо любить,*

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

Ёсць на эстрадзе слова "чос", з шануюнай публікі вычэсваюць "рублікі". Ходзім на розныя "культурныя мерапрыемствы", а для некага гэта найперш прадпрыемствы. Дэкады, аглянды, базары, фанфары, "сама Ала", сам Філя... Досыць нам ужо галаву надурыві. Якім бы ты флагам ні трос, "чос" ён і ёсць "чос".

Аб'явы пра выставу сучаснага плаката наклеены крыва і нізкавата? Мо скоплена сутнасць самой з'явы, бо хто іх бачыць,

прадметы аб'явы? Яно і зараз на паказ не плакаты ж заклікаюць нас.

Быў жывым і грэшным паэт. Тады з яго зрабілі партрэт. Тады ікону. Праўда, пасля ўжо скуру. Цяпер даволі паспешна даводзяць, што быў ён грэшны. Няма тут нічога смешнага, няма і куды падзецца. Ніякай супярэчлівасці, звычайнасці літаратураедства.

Не адварочвайся ад людзей, нават калі яны табе надакучылі. Можаш сутыкнуцца тварам у твар з такімі

ж, як ты, мучанікамі. Што ты тады скажаш людзям, чаго ты ўсё круцішся.

Голая праўда, мадэльерам яна нецікавая. Размаітасць прыкрытага — вось у чым моды слава. Тут адно не сыходзяцца аналітыкі: ці гэта палітыкі пераймаюць мадэльераў, ці мадэльеры — палітыкаў.

Па колькасці помнікаў Леніну Беларусь ці не самая населеная. Ды вакол тых манументаў дасюль мірсцяцца цені. Гэта ж Беларусь па "праціўнікаў" Леніна

была ці не самая расстрэльная.

"Савецкае" не гучыць як "ідэйнае" болей. "За Саветамі" кажучы спакойна ў Польшчы. Можа, і ў нас калі-небудзь "савецкае" стане гучаць як "пераадоленае". Тады і страшнае "антысавецкае" не будзе здавацца такім крамольным.

Ставяць у краіне беларусаў доследу па пераўтварэнні беларусаў у небеларусаў, першыя фіксуюць дасягненні: немаўля цярэбіць маме блузку, цыцу просіць пасмактаць па-руску.

— *Артист народных рекламуе чай, — приходзяць тэатралкі ў адчай. Хаця —*

што скажаш, годнасць — гэта годнасць, ды кошт жыцця з "народнымі" не згодны.

Можна вызваць узбурэнне ў народзе, спыніўшы трансляцыю хоць на тыдзень, цяжка нават прадказаць зыходы. Ды, дзякуй Богу, санта-барбардыроўка доўжыцца і, кажучы, працягнецца наступнае тысячагоддзе.

Начальнік першага аддзела другога ўпраўлення. Другога, першага... Для вас гэта не мае значэння, неістотным здаецца і нам. А недзе на версе яго даклады, можа, чытае "сам". А той "сам" у нейкага "сама" таксама толькі ў "намах".

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ 3 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЕЎ —

намеснік галоўнага

рэдактара,

Мікола ПІЛЬ,

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,

Жана ЛАШКЕВІЧ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Барыс ПЯТРОВІЧ —

першы намеснік

галоўнага рэдактара,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

адказны сакратар

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прымная рэдакцыя —

284-8461

намеснікі галоўнага

рэдактара —

284-8525,

284-7985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі —

284-8204

пісьмаў і грамадскай

думкі —

284-7985

літаратурнага

жыцця —

284-8462

крытыкі

і бібліяграфіі —

284-7985

паэзіі і прозы —

284-8204

музыкі —

284-8153

тэатра, кіно

і тэлебачання —

284-8153

выяўленчага мастацтва,

аховы помнікаў —

284-8462

навін —

284-8462

мастацкага

афармлення —

284-8204

фота-

карэспандэнт —

284-8462

бухгалтэрыя —

284-7965

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя

не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі

можа не супадаць

з меркаваннямі

і думкамі аўтараў

публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня

"Беларускі Дом друку"

(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.

Наклад 3795

Нумар падпісаны ў друк

15.4.1999 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715

Заказ 1785Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12